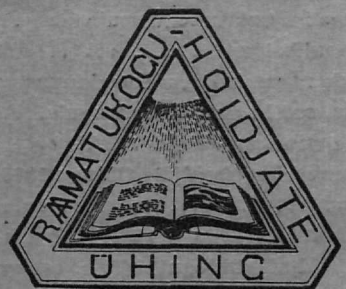

Arkan 2/3-9

RAAMATUKOGU

RAAMATUKOGUNDUSE AJAKIRI

Nr. 1/2

Mai 1940

IX aastakäik

EESTI RAAMATUKOGUHOIDJATE ÜHINGU VÄLJAANNE

Sisukord:

	Lk. Lk.
Puksoo, F. 500 aastat trükikunsti leiutamisest	1—6
Leinjärv, A. Raamatukoguslikke päevaküsimusi	6—16
Mugasto, H. Tammsaare populaarsus ja lugejaskond	16—19
Ney, G. Põhjamaade teaduslikud raamatukogud	19—36
Avalike raamatukogude juhatajate kutse küsimus	37—39
Leinjärv, A. Raamatukogunduse kursused	39—42
Sibul, A. Raamatukogu inventuurist	42—49
Vigel, E. Tartu ülikooli raamatukogu asutamine	50—59
Rebane, A. Soome ex-librisest	59—61
Leinjärv, A. Ülevaade raamatukogunduse kursustest	62—63
Antik, R. Piilk 1939. a. eesti raamatutoodangule	64—65
Alas, R. Soovitatud raamatute arvust	65—66
Jürma, M. Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu 1939. a. tegevuse ülevaade	67—68
Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu 1939. a. kassa aruanne	69
Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu 1940. a. eelarve	69—70
Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu liikmete nimestik 1939	70—73
Avalike raamatukogude nõukogude ja toimkondade moodustamisest	74—75
Kroonika	76—80

SP. 6681

Nr. N. 1143.

RAAMATUKOGU

RAAMATUKOGUNDUSE AJAKIRI

Nr. 1/2

Mai 1940

IX aastakäik

Ilmub 4 korda aastas Tellimishind Kr. 1.50 aastas Oksik nr. 40 senti	Toimetus: A. Sibul, tegev ja vast. toimet., M. Jürma, M. Nael Väljaandja: Eesti Raamatukogu- hoidjate Ühing. Address: Tallinna Keskraamatukogu. Tel. 447-39	Kuulutuste hind: 1 külg Kr. 18.— 1/2 külge " 9.— 1/4 " " 5.—
--	---	--

500 aastat trükikunsti leiutamisesest.

Kuigi trükikunst leiutati XV saj. 40. aastate keskel (täpne mustakunsti sünniaasta pole teada senistel andmetel) pühitsetakse selle 500-aastast juubelit siiski poolküm-nendit varem, s. o. 1940. a. See on eelmistelt aegadelt päri-tud traditsioon ja nõnda talitati juba 1540, 1640, 1740 ja 1840. a. Ka seotakse seda 24. juuniga — jaanipäevaga, trükikunsti leiutaja Johann Gutenbergi oletatava sünni-päevaga. Sest pole ka teada täpne Gutenbergi sünniaasta ja päev, ainult et 24. juuni oli pühendatud Johannesele — Jaanile.

Neil asjaoludel olid kavatsatud juunis käesoleval aastal trükikunsti sünnilinnas Mainzis ja ka suurimas Saksa raa-matutöõnduse keskuses Leipzgis laiaulatuslikud pidustu-sed ja mitmekülgne raamatunäitus, kus pidi selgitatama igakülgset raamatu arengut ja millest pidid osa võtma kõik kultuurirahvad oma parimaga raamatutoodangu alal. Loomulik, et peale Saksamaa, trükikunsti sünnimaa, ka mujalgi taheti väärilt mälestada seda suurimat inimkul-tuuri saavutist, kuid näib nii, et praegune sõjaõhkkond ei võimalda seda kõike teostada, vähemalt ettekavatsetud ulatuses.

Mälestamiseks aga põhjust on, sest nagu lausub prant-suse kirjanik V. Hugo, „on trükikunsti leiutamine suurim sündmus maailma ajaloos.“ Sest ta esineb kaasloojana kõi-

gis maailma ajaloo suursündmustes kui ka iga inimese iga-päevastes pisitoimingutes. Ilma trükikunstita poleks inim-vaim saanud tungida seni peidetud tehnika valdadesse, mis on omakorda kaasa toonud uusi suuri avastusi. Ainult trükikunsti abil võib inimene oma kogemusi ja tundmusi edasi anda kaasinimestele kui ka tulevastele põlvetele, et need nendele toetudes suudaksid veel täiuslikumat luua. Teated teaduslike saavutuste alalt levivad nüüd üle terve maakera tuhandeis eksemplares. Nüüd võis Kolumbus ise mõni aeg raamatukaupleja olles, välja arvestada ühe trükise põhjal merereisi võimalust Indiasse. Küll avastas ta selle asemel täiesti tundmata Ameerika. Ka kõik maailma rahvaid haaranud voolud esitavad kõige selgemalt Gutenbergi leiutise mõju. Näiteks poleks teostunud sotsiaalne, vaimne ja usuline maailma ümberkorraldus, mida XVI saj. kokkuvõttes nimetame reformatsiooniks. Seda tõendab Martin Luther ise.

Siinjuures on huvitav, et andmed mehe elust ja tegevusest, kes maailma kõige rohkem valgust on toonud, on kõige tumedamad. Pealegi pole üheski tema trükises mainitud tema nime ja ükski kaasaegseist pole selgelt end väljendanud tema kui leiutaja kohta. Need asjaolud saidki aluseks, et kuigi keegi veel XV saj. ei kahelnud Gutenbergis kui leiutaja isikus, tõi hiljemini rahvuslik uhkus ja lokaalpatriotism teisi isikuid tema asemele. Nõnda pretendeerivad trükikunsti leiutaja nimele itaallane Pamfilo Castaldi, vllaamlane Johannes Brito, prantslane Prokop Waldfoghel, hollandlane Laurens Janszsoon Coster, isegi sakslased Johannes Mentelin Strassburgist ja Johannes Fust ning selle sell Peter Schöfferr Mainzist, kusjuures tegelikult Fust oli ainult Gutenbergi aineiline toetaja. Ja isegi 1740. a. trükikunsti 300-aastase juubelipäeval nimetatakse leiutajaks Fusti ja Schöfferrit, mitte aga Gutenbergi. Alles 1741. a. kindlustab prof. Köhler Gutenbergi tuleviku ja sellest ajast on ainult üksikuid kahtlejaid, kes ei taha tunnustada Gutenbergi au-paistet. Kõik need eelnimetatud Gutenbergi võistlejad olid küll ka trükkalid, kuid mitmed neist teotsesid sel alal vähe hiljemini, nagu tõendavad aktid, või leidub siis muid kaaluvaid põhjusi, mis nende kaasmaalaste arvamusi ümber lük-kavad.

Johannes Gensfleisch, nimetusega G u t e n b e r g, sün-

dis Mainzis Saksamaal 1394. ja 1399. a. vahel, kusjuures isa kuulus kaupmeeskonda, kuna ema oli patriitslaste perekonnast. Poliitilistel põhjustel lahkuvad Mainzist 1428. a. mõned patriitslaste perekonnad, kes ei tahtnud alluda linna poolt tsunftide esindajate ülekaalu tõttu sisse seatud maksuhustustele, ja nende hulgas ka J. Gutenberg. Kus ta algul peatus, pole teada, kuid dokumentaalselt on võimalik kindlaks määrata, et igatahes a-is 1434—1444 elunes ta Strassburgis. Siin oli Gutenbergil tegemist kullasepa tööalaga, valmistades kaasosanikkudega peegleid tema poolt leiutatud menetluse kohaselt. Hiljem aga pöördus ta minigile salajasele kunstialale, mis nõudis palju raha, kuna tuli selleks muretseda muu materjali hulgas ka tina, „vormed“, üht „pressi“ ja protsessis mainitakse ka „trükkimist“. Siit pole raske järeldada, et Strassburgis viibimise ajal Gutenberg algatas esimesi suuremaid katseid trükikunsti alal. Need jäidki ainult katseteks, sest neid ei kasutatud veel trükkimiseks.

Arvatavasti 1444. a. kolis ta juba oma kodulinna Mainzi tagasi, kuigi aktidega on kinnitatud tema olemasolu seal alles 1446. a-st alates, mil ta algas ka trükkimist. Et täiendada ja rakendada ellu Strassburgis alatud katseid trükikunsti alal, laenab ta 150 guldnat. Kuid asudes mahukamate teoste trükkimisele, vajab ta suuremaid summasid ja saab laenuks Joh. Fustilt kahel korral (1450. ja 1452. a.) à 800 guldnat. Viimase laenu, tegelikult osamaksu järele sai Fust ka ettevõtte kaasosanikuks. Nüüd trükitakse siin 1452—1455. a. tähtsamat ja suuremat Gutenbergi trükitoodangust — kaheköitelist nn. 42-realist piiblit (igas veerus esines 42 rida). Kuid kalli teose trükkimine ja suured võla protsendid löid sellise olukorra, et Gutenberg pidi kohtuotsuse järgi 1544. a. võla kattteks loovutama Fustile oma trükikojast terve selle osa, mis oli juurde muretsatud 1450. aastast peale. Nüüd sai Fust endale suurema osa tüüpmaterjali ja algas trükkimist iseseisvalt P. Schöfferi tehnilisel juhtimisel. Väheha osaga tüüpidest ehk trükitähtedest jätkas Gutenberg trükitegevust nõnda armetult, et astus 1465. a. kuurvürst Adolfi õuekondlaseks ühes vastava ülalpidamisega. Oma surma aastal, 1468, sai Gutenberg tagasi ka oma trükikoja sisseseade, mis oli talt ära võetud linna okupeerimise puhul kuurvürsti poolt.

Mis puutub nüüd Gutenbergi trükitoodangusse, siis valitseb siin sama hämarus kui ta eluloo kohtagi. Kuid siiski leidub rida trükiseid, mis üksmeelselt tunnustatakse Gutenbergi elutööks, teiste juures aga lähevad arvamused lahku. Neid kõiki liigitatakse tüüpide järgi ja nõnda esineb a) donaati- ja kalendritüüp b) 42-realise piibli tüüp c) Catholiconitüüp.

On täiesti loomulik, et esimesed sammud piirdusid pisi-keste teoste trükkimisega, mis nõudsid vähe raha, aega ja paberit. Siia hulka kuulusid a-tüübis grammatikad ja kalendrid, esimesena ja sellega vanimana trükisena maailmas: „Fragment vom Weltgericht“ (Viimsepäeva-kohtu katkend), millest säilinud ainult üks leht. See trükiti umbkaudu aastal 1445 ja seda tuleb pidada ka trükikunsti alguseks ning sünniajaks. Järgnes mitu ladinakeelset kooli-grammatikat — donaati (autoriks oli roomlane Donatus IV saj. p. Kr.), ja astronoomiline kalender 1448. a. kohta, trükitud 1447. a. Viimane on juba rohkemarenenud trükitehnikas kui eelmised. Kõik need trükiti pärgamendil, mitte veel paberil. Esimene meie ajani täielikult säilinud trükis on 6- leheline „Türkenkalender“ (Türklaste kalender), kus juhiti tähelepanu Türgi hädaohule ristiusu maailmale Konstantinopoli vallutamise järele. Neile lisandus samas tüübi-liigis veel 2 kalendrit, 1 paavsti bulla ja 1457—1458. a-ist 36-realine piibel. Kõik need trükiti kindlasti Gutenbergi poolt, kuna viimase teose puhul väga kaaluvail motiivvel mõned eitavad tema osavõttu.

Kõige tähtsam, kõige kaunim üldse maailmas ja kõige mahukam Gutenbergi trükistest on 42-realine piibel, mis valmistati 1452—1455. a-is 120 eksemplaris paberil ja 30 eksemplaris pärgamendil. Iga pärgamendi-eksemplari 340 poogna jaoks pidid oma naha loovutama 170 vasikat. Sellest trükisest on alles mitmesugustes välismaa raamatukogudes 44 eksemplari. Samade tüüpidega ilmus veel 2 vähemat teost. Hilisemate teoste kohta, nagu „Psalterium“ (salmide kogu) 1457. a. ja „Catholicon“ (ladinakeelne õpperaamat) 1460. a. võib küll arvata, et Gutenbergil ei olnud nendega mingit tegemist.

Lõpuks on ehk huvitav jälgida, milles seisnes siis Gutenbergi teene? Ja peab küll tähendama, et tavalises ettekujutuses on see palju suurem kui tegelikult.

Oli ju kõik tuttav enne Gutenbergi. Tähestik ehk alfa-beet oli lõplikult välja kujundatud kreeklaste poolt VIII saj. e. Kr. Metallisse graveeriti kirjamärke juba vanade assüürlaste ja babüloomlaste, kreeklaste ja roomlaste poolt. Egiptlased trükkisid puuplaadilt linasele riidele kujutisi, millist menetlust kasutasid hilisemal keskajal ka prantslased ja sakslased. 1430. a. tekkis Saksamaal käsikirjade köiteid, mille kaantele pressiti üksiktähtedest koosnevate templitega kujutisi ja üksikuid sõnu. Ka metallist valatud kirikukellad juba enne Gutenbergi kandsid hüüdsõnu, mis olid vormi pressitud enne valamist. Ka ei puudunud enne Gutenbergi pressid viinamarjade, paberi ja köidete pressimiseks. Leidus ka puuplaadi abil jäljendatud mängukaarte ja vähemaid tekste paberil. Käsivalamisinstrument võimaldas küll Gutenbergil valmistada vastupidavasse metalli löödud ühest ja samast matriitsist massiliselt haruldase täpsusega sarnaseid tinatähti ehk tüüpe ja sel teel saavutada materjali mahukamate tekstide trükkimiseks, kuid see väga tähtis ja vajalik Gutenbergi poolt leiutatud aparaat oli siiski nõnda lihtne oma konstruktsioonilt, et seda valmistasid kõik esitrükkalid ise XV saj. trükikoja asutamisel võõrasse linna.

Lihtsalt, trükikunsti vajadus „hõljus õhus“, sest XIV—XV saj. ärganud linnakodanikkonnale sai selgeks teadmiste tähtsus. See aga vajas raamatuid palju rohkemal määral kui senine ainuke kultuurikandja klass — vähearvuline vaimulikkond. Seda nõudmist ei suutnud rahuldada isegi linnades tekkinud rohkearvuline käsikirjade ümberkirjutajate pere. Siia lisandus veel soov saavutada korrektseid, vigadeta tekste, mis muutusid puudulikeks käsikirjade ümberkirjutamisel. Ka pidi raamat odavamaks muutuma, et ta oleks olnud kättesaadav ka vähemjõukamale võimulepäasenud rahvakihile. Pole siis midagi imestada, et trükikunst leiutati, sest ta pidi leiutatud saama!

Gutenberg leiutas üksiktüübi valamismooduse kui ka trükipressi. Kuid tema isiku aupaiste seisneb peamiselt selles, et ta vaatamata paljudele ebaõnnestumistele, ohverdades seejuures oma vara, viis oma tähtsa leiutise suure visadusega lõplikule võidule, ilma et ta oleks saavutanud mingit ainelist hüvitust ja tasu. Polnud kerge leida kohast materjali matriitside jaoks ja metallsegu tüüpide valamiseks.

Nõudis palju aega ja vaeva, kuni valatud tüübid kujunesid leiutaja soovile vastavaks trükiks. Ehkki trükikunsti leiutamine hõljus õhus juba 25-tähelise alfabeedi kujundamise ajal, kuid siiski möödus tervelt 2000 aastat, kuni see mõte leidis praktilist teostamist. Võib-olla näib trükikunsti-menetus olevat iseenesest väga lihtne, kuid siinjuures on tähelepanuväärne, et seda sooritati peaaegu tervelt 400 saj. jooksul, kuni XIX saj. alguseni muutumatult neil traditsioonidel, mida Gutenberg oli oma õpilastele edasi pühendanud. Nende sajandite keskel tuhandeis töötavais trükikodades oleks leidunud kindlasti mõni geniaalne ametivend, kes oleks toonud parandusi Gutenbergi leiutisele, kuid seda polnud vaja. Ka pole XIX saj. tehnika saavutised, rakendades masinad trükikunsti teenistusse, toonud selle põhialustesse muudatusi. Tehnika oma kiirpresside, rotatsioonide, ladumasinade, klišeedega on küll kiirendanud üksikuid menetlusi, kuid et see kaunimaid saavutusi päevavalgele tooks, ei saa öelda. Suurim meistriteos trükikunsti alal — 42-realine piibel — on toodang, mida keegi pole seni ületanud!

Fr. Puksoo.

Raamatukogunduslike päevaküsimusi.

A.

Raamatukogunduslike päevaküsimusi võib olla:

- 1) üksikute tegelike raamatukoguhoidjate päevamuredest võrsuvaid, mis seepärast võivad olla väga eriilmelised ja
- 2) raamatukogunduse poliitika ja raamatukogude haldamise alaseid, mis puudutavad kõiki raamatukogusid enam-vähem ühteviisi.

Käesolev käsitlus piirdub raamatukogunduslike päevaküsimuste viimsena mainitud liigiga, kusjuures lähtekohaks on riiklikud raamatukogunduspoliitilised põhimõtted.

12. oktoobril 1939. a. ametisseastunud Vabariigi Valitsuse Haridusminister P. Kogerman märkis oma töökava raamatukogundusse puutuvast osast järgmisi töösuundi:

- 1) püüda parandada avalike raamatukogude majanduslikku külge ja ruumide olukorda,

2) jätkata nende sisemise korralduse ja töö tõstmist raamatukoguhoidjate ettevalmistamise kaudu,

3) panna ilukirjanduse kõrval väärilist rõhku ka populaarteaduslikule ja rakenduslikule kirjandusele, ja

4) süvendada raamatupropagandat.

B.

1. Avalike raamatukogude majandusliku külje parandamispuüete rõhutamine Haridusministri töökavas on teretulnud. Kui oleme oma avalike raamatukogude üldise seisundiga jõudnud võrdlemisi rahuldavale tasemele, siis tähtsal määral tänu kultuurihuviliste ning ideeliste raamatusõprade ennastalgavaile püüdlustele, kes kas koguhoidjaina, seltskonnategelastena pidudega raamatukogude täiendamiseks raha hankijaina või raamatukogunduse teoreetiliste küsimuste viljelejaina selleks kaasa on aidanud, tehes seda kas tasuta või üpris vähese tasu eest. (Lähemalt: A. Leinjärv. Eesti avaliku raamatukogunduse pöeväülesandeid. Ajakiri „Varamu“ nr. 11 — 1939).

Armastus ja idealism on õilsad voorused, ent needki ei suuda imet teha. Nagu inimese vaimsed tarbed eeldavad teatava miinimumi kehaliste tarvete rahuldamist, nii peab avalikele raamatukogudelegi olema kindlustatud ka teatav majanduslik eksistents-miinum. Eitaval korral järgneb tagasimineku raamatukogu täiendamises ja kasutamises, mida ei suuda pidurdada kogujuhataja suuringi armastus ega idealism.

Arvulised andmed avalike raamatukogude täiendamise käigu kohta (A. Tuisik. Avalikud raamatukogud 1937/38. a. Eesti Statistika kuukiri nr. 212 (7) — 213 (8) 1939, lk. 412—415) viimaseil aastail sisendavat kartust, kas me ei seisagi sel alal tagasimineku ees. See tagasimineku on linnas küll võrdlemisi väike (15,5—16,2 tuhandelt köitelt 1934/35. ja 1935/36. aastail 13,2 — 13,5 tuhandele köitele 1936/37. ja 1937/38. aastail) ja võib ehk olla seletatav ka Raamatu-aasta erakordse mõjutuse ärajäämisega tavalises olukorras, ent maal on see tagasimineku nähtavasti siiski alanud. Sest kui maal 1933/34. aastal soetati raamatukogudesse 41,1 tuhat köidet, 1934/35. a. — 47,9 ja 1935/36. a. 38,2 tuhat köidet, siis juba 1936/37. a. oli see arv 32,5 ja 1937/38. a.

27,0 tuhat köidet, seega langus 1933/34. aastaga (aastaga enne Raamatu-aastat) võrreldes 41,1 tuhandelt köitelt 27,0 tuhandele köitele ehk 34%.

See tagasiminekuks maa avalike raamatukogude täiendamise alal on ilmselt seoses järgmiste asjaoludega:

1) Raamatud on läinud kallimaks. Nii võidi 1936/37. a. 83.500 krooni eest osta 45.700 köidet keskmise hinnaga Kr. 1.82, kuna järgmisel 1937/38. a. osteti 89.000 krooni eest 40.500 köidet (kulutati 5.500 krooni rohkem ja saadi 5200 köidet vähem!) köite keskmise hinnaga kr. 2.19. Seega köite keskmine hind on tõusnud 1,82 kroonilt 2,19 kroonile ehk ca 16%.

2) Maa avalike raamatukogude aastatulud ei ole viimaseil aastail tõusnud, vaid on jäänud samale ca 80.000-kroonisele tasemele, kuhu nad langesid ca 120.000 kroonilt 1931/32. aastal. Linna avalike raamatukogude aastatulud on aga samal ajal tõusnud 110.000 kroonilt 155.000 kroonile.

Säärasele olukorrale maa avalike raamatukogude uue kirjandusega täiendamises kaasub teine tõsist tähelepanu vääriv nähtus. Nimelt puudub maa-raamatukogude kasutamises viimase 10 aasta kestel tõus, nii nagu tõusu näeme linna avalikes raamatukogudes, kus laenutatud köidete arv on tõusnud pidevalt 681.000 köitelt 1928/29. aastal 1.220.000 köitele 1937/38. aastal. Maa-raamatukogudest laenutatud köidete arv kõigub aga samal ajal 600—700 tuhande vahel ja ulatub 725.000 köitele ainult 1936/37. (Raamatu-aastale järgneval) aastal, langedes järgmisel aastal aga 692.000 köitele. Edu puudus ilmneb ka maa-raamatukogude kasutajate arvus. Kui 1928. a. kasutajate % rahvastikust oli linnas 6% ja maal 5,8%, siis praegu on see linnas 17,2% ja maal — 7,4%! Seejuures on maal 1937/38. a. märgata isegi väikest tagasiminekut võrreldes eelmise aastaga: 8%-ilt 7,4%-le.

See viimatimainitud nähtus ei õigusta veel meie lootusetuse meeleolu tekkimist, positiivse organiseerimis- ning algatusvõime kadumist ja asendumist halisemisega. Tahaksime näha selles meie raamatukogunduse üldise tõusuga kaasuvaid normaalse arengu möödamineva iseloomuga häireid, mis ootavad meie korraldavat ja abistavat kätt.

Oleks kui mitte lausa ekslik, siis vähemalt liiga julge seada avalike raamatukogude kasutamise intensiivsust seo-

sesse ainult kogu majandusliku küljega. Raamatute lugemine eeldab kodanikus lugemistarvet, mille tekkimine ja kujunemine oleneb paljudest rahvahariduse tegureist, täiskasvanute juures eriti vabaharidustöö intensiivsusest. Ent selle tarbe rahuldamine on vastavalt olenevuses avalikust raamatukogust, kelle otseseks ülesandeks see seaduse järgi ongi. Seepärast on õige kaaluda ka selle küsimuse majanduslikku külge, seda enam et maa-raamatukogude linnaga võrdlemisi vähema kasutamise põhjuste kohta (1937/38. a. laenutati 100 elaniku kohta linnas 374 köidet ja maal 88 köidet; kirjandust 100 elaniku kohta oli samal ajal linnas 82 ja maal 75 köidet) seletavad paljud maa avalike raamatukogude juhatajad ja mitmed koolivalitsused, et see on tingitud just uuema kirjanduse vähesest juurdekasvust maa-raamatukogudes. Ja nad lisavad juurde, et säärane olukord võõrutab pikapeale kogust ära selle kasutajad. Ei tule siinkohal unustada, et koolide juurde on viimastel aastail tekkinud üldiselt päris korralikud õpilas-raamatukogud, kus 1937/38. a. oli 997.106 köidet 827.100 kõite vastu avalikes raamatukogudes. Puudulikult kirjandusega varustatud avalikul raamatukogul on raske võita oma kasutajaskonda sääraseid noori, kes on kasutanud kooli korralikku õpilasraamatukogu ning avalikust raamatukogust huvikohast kirjandust ei leia. Aga kust peavad siis tulema avaliku raamatukogu kasutajad, kui mitte noorte, eriti algkoolilõpetanute hulgast!

Et maa avalike raamatukogude ainelised võimalused uuema kirjanduse juurdesoetamise alal on tõesti minimaalsed, seda näitab järgmine võrdlus: 1937/38. a. võis üks maa avalik raamatukogu kulutada kirjanduse ostmiseks keskmiselt kr. 82.— 1938. a. Haridusministeeriumi poolt avalikele raamatukogudele I järjekorras soovitatud raamatute komplekti (103 köidet) koguhind oli aga kr. 367.— ja II järjekorra komplekti (99 köidet) koguhind Kr. 366.15, mõlemad komplektid kokku Kr. 733.15. Seega võis vaadeldaval aastal üks keskmine maa avalik raamatukogu endale soetada vaid ca 20% I järjekorras soovitatud kirjandusest! Mõlemad terved komplektid võis endale soetada üks keskmine linna raamatukogu, kellel kirjanduse ostmiseks raha oli ca Kr. 1000.—. Seda aga ainult siis, kui võtame arvesse ka Tallinna ja Tartu keskraamatukogud, kuna viimaste ar-

vest väljajätmisel linnade keskmise raamatukogu kirjan-
duseostu krediit oli ca Kr. 460.—, mis võimaldab osta küll
terve I järjekorra komplekti, II-sest aga ca 20%.

Need asjaolud nõuavad eriti maa avalike raamatukogude
majandusliku seisundi tõhusat parandamist. Tuleb tõsiselt
kahetseda, et see hädavajaline ülesanne peab päevakorrale
kerkima praegusel erakordsel ajal, mil lootused selle lahend-
damiseks ei saa olla väga optimistlikud.

Tõuseb küsimus, milline tee viib kiiremini ja kindlamini
olukorra parandamisele. On arvamusi, mille kohaselt seks
teeks peaks olema avalike raamatukogude riikliku toetuse
suurendamine. See viimane toetus on kahtlemata tubliks
igaaastaseks värske vere annuseks eriti maa avalike raama-
tukogude kehvasse büdžetti. Kuid selle toetuse tähtsust ei
maksa ülehinnata, kuna see seaduse järgi oleneb omavalit-
suse toetuse suurusest, ei tõuse üle 200 krooni ühele kogule
ja moodustab avalike raamatukogude büdžetist ca 10—15%
(1937/38. a. 12,3%).

Majanduskriisi aastail ei ole riigikassal võimalik olnud
avalikele raamatukogudele vajalikul määral toetust anda.
Nii langes see toetus 56.000 kroonilt 1930/31. aastal 16.000
kroonile 1933/34. ja 1934/35. aastail, tõusis siis 1935/36. a.
20.000 kroonile, 1936/37. a. 30.000 kroonile, 1937/38. a.
33.819 kroonile ja 1938/39. a. 41.000 kroonile, mis oli siiski
veel vähem seaduses ettenähtud määrast 9.623 krooni võrra.
Selle puudujäägi võiks ehk lugeda kaetuks ajakirjade „Va-
ramu“, „Loomingu“ ja „Raamatukogu“ ning koguteose
„Raamatu osa Eesti arengus“ pealt saadud hinnaalandu-
sega, mis kujunes ca Kr. 9.287.— Alles käesoleval 1939/40.
aastal on seaduse eeskiri üldsummaliselt täidetud. Avali-
kele raamatukogudele oleks tulnud riiklikku toetust
anda 56.636 krooni, antud on 42 285 krooni korralise eelarve
korras ja 19.947 krooni erakorralise eelarvega raamatute
ühekordse ostu toetamiseks (37,5% ulatuses) määratud
50.000 kroonisest krediidist, kokku seega = Kr. 63.332.—
pluss veel hinnaalandus ajakirjade ja raamatute näol antud
toetuselt ca Kr. 10.000.—

Olgu juurde lisatud, et käesoleval aastal teostus avalike
ja koolide raamatukogude erakordne varustamine Haridus-
ministeeriumi poolt soovitatud raamatutega, kus kirjastu-
sed tegid hinnaalandust 25%, riik andis toetust 37,5% ostu-

hinnast, kuna ülejäänud 37,5% jäi ostjate kanda. Selleks riigi poolt määratud Kr. 50.000.— toetussummast langes, nagu eelpool märgitud, avalikele raamatukogudele ca $\frac{2}{5}$. Seejuures müüsid kirjastused, kes müüki alustasid ootamata vajalikke korraldusi ja isegi enne selleks krediidi avamist, raamatuid kohati rohkem, kui kohalikel koolivalitsustel, kes teostasid Haridusministeeriumi ülesandel toetuse jaotamist kohapeal, oli selleks krediiti. Kirjastustel on seetõttu riikliku 37,5% toetuse arvel saamata ca Kr. 9500.— Kogusummas osteti selle aktsiooniga raamatuid ca Kr. 120.000.— eest, kaanehinnaga ca Kr. 160.000.— väärtuses, sellest avalikele raamatukogudele Kr. 64.000.— väärtuses, s. o. ca 25% nende tavalisest aastaostust.

Eeloleva 1940/41. aasta peale, tingitult erakordseist oludest, osutus võimalikuks riigi korralises eelarves ette näha käesoleva aasta summa Kr. 41.000.—, kusjuures on olemas lootus seda summat suurendada lisaelarvete korras.

Nagu märgitud eespool, on av. raamatukogude riiklik toetus sõltuvuses omavalitsuse toetuse suurusest. Seega saab riiklik toetus suureneada omavalitsuse toetuse tõustes. Kui veel meeles peame, et omavalitsuse toetus moodustab raamatukogude tuludest ca 65% (1937/38. a. üldiselt 66,4%, linnas 77% ja maal 46%), siis selgub vajadus avalike raamatukogude majandusliku seisundi tõstmisel panna vajalikku rõhku omavalitsuse toetussummade suurendamisele. Aga ka raamatukoguülalpidajad organisatsioonid, kelle osa maa-raamatukogude tuludest moodustab ca 26% (riiklik toetus 18%), peaksid katsuma leida raamatukogudele rohkem summasid.

Nende eelduste kohaselt ongi Haridusministeerium asunud küsimuse lahendamisele. Esmajoones on taotletud (Noorsoo ja Vabahariduse Osakonna 1938. a. 29. okt. ringkiri nr. 629 HMT 23 — 1938) avalike raamatukogude majapidamise rajamist kindlate eelarvete alusele ja nende eelarvete esitamist kohalikele valla- ja linnaomavalitsustele viimaste eelarveisse raamatukogudele vajalike summade võtmiseks. Selle korralduse tõhusamaks elluviimiseks on süvendatud järelevalvet raamatukogude toetuste osas sellega, et juba teist aastat on maakondades nõutud raamatukogude eelarvete ära kirjade esitamist maakoolivalitsustele materjaliks vallaomavalitsuste eelarvete kinnitamisel

maavalitsuste poolt. Ühtlasi on omavalitsustele selgitatud avalike raamatukogude osatähtsust meie rahvahariduse tegurite hulgas ja omavalitsuste ülesandeid sel alal ning on süvendatud selle ala normistiku otstarbekohast rakendamist ja raamatukogude tegevuse järelevalvet.

Need korraldused on üldiselt leidnud head arusaamist ja rakendamist nii omavalitsuste kui ka av. raamatukogude poolt. Nii on omavalitsuste toetuse üldsumma avalikele raamatukogudele viimaseil aastail hakanud suurenema: 1937/38. a. oli see Kr. 177.568.—, 1938/39. a. = Kr. 190.006.— ja 1939/40. a. Kr. 206.993.—. Rõõmustavalt on suurenenud omavalitsuste toetus käesoleval aastal võrreldes möödunud aastaga just m a a l, nimelt Kr. 15.995.— võrra ehk 30,7% (Valgamaal näit. 68,7%!).

Selles alustatud suunas tuleb minna edasi, kusjuures meie ühise ülesande ja eesmärgi huvides on vajalik avalike raamatukogujuhatajate aktiivne kaastöö. Nimelt peaks avalike raamatukogude võrku kuuluvate raamatukogude eelarvete koostamine süvenema ja kujunema mitte huupivõetud arvude rittaseadmiseks, vaid raamatukogu tegevuskava koostamiseks. Lähtudes raamatukogu viimastest tegevusaruandest tuleks koostada ülevaateid raamatukogu seisundist (raamatute arv, sisuline koostis, kasutamine, tõusud, langused jne.), võrreldes vastavaid andmeid maakondlike ja üleriigiliste keskmistega ning püstitada selle alusel tegevussihtjooni tulevikuks ja kaaluda majanduslikke võimalusi nende saavutamiseks. Sellekohaselt tuleks raamatukogu eelarve varustada seletuskirjaga, mis sisaldaks olulisi punkte raamatukogu tegevuskavast ning võrdlusi, andmeid ja arvatlusi selle kohta, mispärast summad eelarvesse on võetud just soovitud suuruses. Arutades sääraselt koostatud eelarvet raamatukogu nõukogus või toimkonnas, kuhu kuuluvad ka omavalitsuse volikogu esindajad, teostaks raamatukogujuhataja head propagandat raamatukogule. Samuti oleks raamatukogujuhatajal sääraselt koostatud eelarvet kergem põhistada ka omavalitsustes vastava organi koosolekul, kuhu omavalitsus teda on kohustatud kutsuma. Lõpuks ka järelevalveasutis saaks säärasest eelarvest selgema pildi raamatukogu elulistest vajadustest ning ta võiks paremini otsustada, kui võrd kohalik omavalitsus on neid vajadusi arvestanud oma eelarve

koostamisel. Sääraselt aastate kestel toimetades kujuneks avalike raamatukogude tegevus suuna- ja kavakindlamaks, kusjuures nii omavalitsuse- kui seltskonnategelased oleksid pidevalt teadlikud raamatukogu seisundist ja vajadustest. See tõstaks raamatukogu osatähtsust ja looks tema tegevusele kindlamad alused.

Avalike raamatukogude majandusliku külje alal väärrib puudutamist ka nende ruumide küsimus, mis eriti maal on paljudes kohtades raamatukogunduse haigeks kohaks. Tervelt 97% maa-raamatukogudest peab läbi ajama ainult 1 toaga, kusjuures 85% juhtudest seegi tuba on kasutada teisega koos või on kitsas, külm või muude puudustega.

Seejuures uute avalike hoonete kerkides mitte alati ei saabu paranemist raamatukogudele, — nende paigutamine uude majja teeb vahel raskusi, kuna sellele pole hoone projekteerimisel mõteldud! Seepärast on Haridusministeeriumi poolt möödunud aastal pandud kehtima korraldus, mis rõhutab ka selle ala parandamise vajadust (HMT nr. 16 — 1939). Siin peaksid aktiivsemalt valvel olema ka raamatukogujuhatajad ise.

2. Avalike raamatukogude sisekorraldus ja töö moodustab omaette ala, mis on seni olnud suurel määral raamatukoguhoidjate endi hoolet. Sel alal on teinud suure töö just organiseeritud raamatukoguhoidjaskond nii meetodiliste kui ka tehniliste küsimuste lahendamise teel. Üldine olukord selles suhtes on rahuldav ja sisaldab tugevat paranemistendentsi.

Kuna see on ala, kus väljastpoolt antavate juhendite ja korraldustega raske on olukorda parandada, kui selleks puuduvad eeldused minimaalsegi teoreetilise ettevalmistuse saanud raamatukoguhoidjate näol, seepärast on praegu päevakorral raamatukoguhoidjate kutsealase ettevalmistuse tõstmine sellekohaste kursuste kaudu.

Nii korraldati möödunud aastal nädalased raamatukogunduse kursused Paines, Kuressaares, Tartus, Võrus ja Haapsalus kokku 151 osavõtjaga, kelledest kursustega ühel ajal korraldatud eksameil õiendas vastava järgu kutseeksami 113 isikut ehk 89%. Sellega tõusis kutseliste raamatukoguhoidjate suhteline arv 21%-lt 37%-le.

Käesoleval aastal on ette nähtud II järgu kutse alal 5 kursust: Petseris, Valgas, Viljandis, Rakveres ja Pärnus

ning I järgu alal Tallinnas, seega kokku 6 kursust. Võib loota, et kursuste säärases tempos jätkudes me 5—6 aasta pärast suudame tõsta kutseliste raamatukoguhoidjate % kui mitte 100-ni, siis vähemalt 80—90-ni! Küllap siis paraneb ja ühtlustub ka raamatukogude töö ja tegevus!

Raamatukogude tegevuse üle vajalike arvuliste andmete saamiseks ülevaatlikumal ja muutunud olustikule enam vastavamal kujul on senikehtinud avalike raamatukogude aruande vorm muudetud, nii et 1939/40. a. tegevuse ülevaade tuleb kirjutada juba uuele vormile. Küsimused selles vormis on üldiselt endised ja neid on vaid täpsustatud ja ülevaatlikkuse mõttes ümber korraldatud, nii et uus vorm raamatukogujuhatajate tööd üldiselt ei suurenda. Küll aga tuleb aruannet kirjutada 1 lisaeksemplar ka kohalikule koolivalitsusele, mis on viimasele vajalik raamatukogude tegevuse kavakindlamaks juhtimiseks. Loodetavasti ei pane raamatukoguhoidjad seda väikest lisatööd paljuks, teades et see tuleb kasuks meie ühisele tööle!

Kavatsusel on võtta korraldamisele raamatukogude arhiivid ja kogude puhastamine mittelaenuatavast ballastist.

3. Populaarteadusliku ja rakendusliku kirjanduse lugemise tõstmise alal on sellekohase ankeedi korraldamise ja sellele alale tähelepanu juhtimisega saavutatud selle küsimuse üldiselt päevakorraks tõstmine. Sellega võib esialgu rahulduda, kuna meie käsutuses ei ole abinõusid, mis suudaksid siin teha imet. Raamatute valik nende lugemisel on psühholoogiline ja ka rahva mentaliteedi küsimus. Rahva mentaliteeti ja eluvorme ei saa teha, nagu väidab prof. dr. A. Koort, vaid nende arenemisele saab luua eeldusi. Sääraste eelduste otsimisel ja loomisel praegu ollaksegi. Asja vastu on osutanud elavat huvi kirjastused ja küsimust kaalub Teaduste Akadeemia. Teataval määral on see aga ka raamatupropaganda küsimus, mis pärast asume viimase juurde.

4. Raamatupropaganda süvendamine on vajalik mitte üksi raamatute rohkema lugemise õhutamiseks, vaid ka raamatukogunduse üldise taseme tõstmiseks ja olukorra parandamiseks. Meie üldine tunnetus ja mentaliteet ei ole mitte alati omistanud raamatukogundusele teda väärivat osatähtsust. Küllap sellega ongi ehk ka seletatav asjaolu, et majanduskriisiaegsed kulude kärpimi-

sed avalike raamatukogude alal kohati nii visalt on jõudmas enne kriisiaegsele tasemele!

Õnneks on olukord selles suhtes kiiresti muutumas paranemise poole. Nii on viimasel ajal avalikkuses üksmeelselt rõhutatud vajadust parandada avalike raamatukogude olukorda ja on tunnustatud vabaharidustöö tähtsust eriti praegusel erakordsel ajal. Kuigi ehk veel üldiselt pole jõutud prof. dr. A. Koort'i (1938. a. ajakirjas „Akadeemia“ nr. 7) väiteni, mille järgi rahvahariduse taseme üle on õigem otsustada mitte koolikohustuse kestuse, vaid vabaharidustöö intensiivsuse järgi, ometi asi paraneb ja meil pole ka siin alust liigseks pessimismiks!

Selleks kui ka raamatukogude kasutamise tõstmiseks on aidanud kaasa Raamatu-aasta ja I ning II Raamatu-nädal. Et muuta raamatupropagandat kavakindlamaks, on selle juhtimine koondatud Sihtasutise „Eesti Raamatufond“ hoole alla, kes seda teostab kontaktis teiste seltskondlike keskustega. Nii teostus möödunud II Raamatu-nädal juba suunakindlama üldise rahvuskultuurilise propaganda üritusena ja õnnestus päris hästi.

Nädal tuleb pidamisele ka käesoleval 1940. aastal ühenduses trükikunsti 500. a. juubeliga.

Raamatupropaganda alal on tähtis osa raamatukoguhoidjail, kes peavad kasutama kogu oma mõju ja kõiki võimalusi selleks, et selgitada raamatukogunduse suurt osatähtsust meie rahvahariduse tegurite hulgas. Seda saab teha:

1) tubli kutsealase töö ja ausa ning korraliku kohuse-täitmisega;

2) tiheda kontakti pidamisega omavalitsustega ja vabahariduslike kesk- ning kohalike organisatsioonidega ja nende kaasatõmbamisega ühismeelsele tööle;

3) raamatukogunduse tähtsuse rõhutamise-ga meie oma-riikluse, rahvusliku iseolemise ja omakultuuri alal ja tema olukorra selgitamisega nii trükisõnas kui ka suuliselt igal sobival võimalusel.

C.

1. Lõpuk s võiksime käesoleva ülevaate katkestada selle hea usu ja lootusega, et Haridusministeerium raamatu-

kogunduse edendamise ja arendamise alal ka edaspidi võib arvestada raamatukoguhoidjate ja nende ühingu väärtusliku kaastöö ja kaasabiga, kuna siis on loota meie ühisele tööle parimat edu.

See oleks E. Raamatukoguhoidjate Ühingu positsioon meie vabahariduslike keskuste ringis ja see positsioon on tähtis ning raskeltasendatav!

Meie kõigi kõrgeim siht, huvide raskuspunkt ja püüdluste keskus, mille nimel me tegutseme raamatukogunduse alal, on oma rahva heakäekäigu, omariikluse, rahvusliku iseolemise ja omakultuuri ülesehitamine ning kindlustamine!

A. Leinjärv.

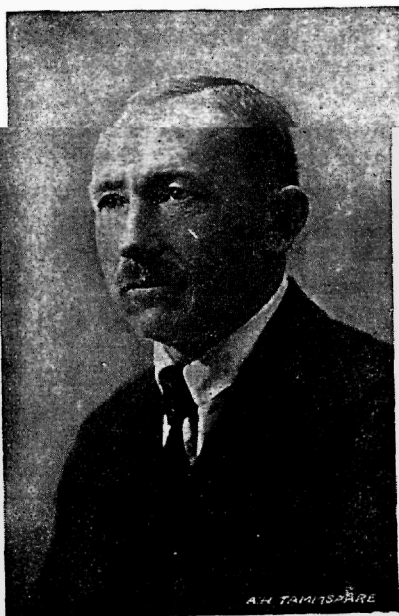
Tammsaare populaarsus ja lugejaskond.

Maamulda on sängitatud suure mõtleja ja tunnustatuma eesti kirjaniku Tammsaare põrm. 1. märtsi öhtul varises ta kokku oma töölaua taga. Kui palju ohkeid kutsus välja tema järsk kadumine! Kõik tunnistasid üksmeelselt, et Tammsaare oleks pidanud veel elama, tema viimane elujärk oli täis samasugust loominguulist pinget ja tööindu, nagu me seda tunneme varasematestki aegadest. Tema 62-st eluaastast ligemale 40 oli pühendatud kirjanduslikule loominguale, mis moodustab eesti uuema kultuuriloo läbilõike kõige laiemas ulatuses. Tõsi, Tammsaare oleks pidanud veel elama, sest eesti rahvas oleks seda vajanud. Kuid just see alaline pingel-olek, töötamistahe ja mõtteprotsessi lakkamatu liiklus nõudsid rohkem, kui tema organism suutis vastu panna.

Tammsaare oli jõudmas oma elu keskea künnisele, kui ilmus tema suurromaani „Tõde ja Õiguse“ I köide. Siis oli küllalt selgesti ilmnenu tema suur võistlematu kirjanduslik anne ja võimete ulatus, kuid me teame, kui vähe ka peale seda on teda hellitanud igapäevane elurangus. Ta on

pidanud kaasa tegema kõik mullatöö kühveldamised, et võita leivamuresid. Suure iseseisva mõtlejana on tal tulnud seada oma mõttesuundi teoste tekstide tõlgendamisele, tal on tulnud loobuda loomingulisest tegevusest ja olla reprodutseerijaks. Kas neis järelhüüeteski nagu ei tehtud etteheiteid olukordadele? Kuid säärast tagant-järele mõistmist on suurte isiksuste suhtes varemgi avaldatud, tegelikult on keskpärasust teistelgi kultuuraladel ikka enam soodustatud kui üksikuid suursaavutusi. See paistab olevat tavaliseks aluseegriks!

Tammsaare suurust on aga rahvas alati tunnustanud. Rohkem kui kolmteist aastat on möödunud „Tõde ja Õiguse“ I köite ilmumisest, kuid kogu aeg on see olnud lugejaskonna keskseks huvipunktiks ja liikunud käest kätte loetavama raamatuna. Kuigi mõnelt poolt tahetakse suhtuda lugejasse kui ebakriitilisse ja passiivsesse vastuvõtjasse, kes oma huvi suunab ainult ajaviitekirjandusele ja vähe-

väärtuslikule teosele, kunstilised väärtteosed aga jätab kõrvale, pole see seisukoht kaugeltki põhjendatud. Tammsaare „Tõde ja Õiguse“ puhul saame väita, et täisväärtuslikku kunstitoodet oskab mõista kogu rahvas, kui ainult teose loojaks on suur isiksus, kes ei paku ennast üle, vaid keda juhib selguse, lihtsuse ja loomulikkuse printsiip. Tammsaare on „sündinud“ sügavaks inimese hingeelu tundjaks ja tema tegelased on elavad inimesed oma pahede ja voorustega, need pole ideenukud ega väljamõeldised. Ideeline alus on teose sündmustiku käigus ilmestatud äärmise tagasihoidlikkusega. See tuleb esile vaid maaaluse jõuna, mis kohati

välja purskub ja süütetulena valgust heidab teose tõelisele tuumale. Need on tegurid, mis on teinud Tammsaare suureks kirjanikuks, kelle teoste väärtust võime hinnata esmajoones selle järgi, millist ühiskondlikku funktsiooni on suutnud need täita.

Tammsaare teoste levik laiades hulkades on olnud kõige ulatuslikum, ühelgi meie tänapäeva kirjanikul pole nii populaarset teost kui Tammsaarel „Tõde ja Õigus“. See pidev harrastus ilmneb selgesti avalikkude raamatukogude aruandeis, kus näeme, et üle maa, nii linnas kui maal (peale Petserimaa, Peipsi ranniku ja Narvataguste valdade, kus eestikeelseid raamatuid loetakse võrdlemisi vähe), on aastate jooksul „Tõde ja Õiguse“ köited märgitud loetavamate raamatutena. Lisaks tuleb silmas pidada veel seda, et „Tõde ja Õigus“ on levinud paljudesse kodudesse. Kuigi meil pole täpseid andmeid läbimüüdud eksemplaride arvust, siiski esimese köite kohta võib arvata seda tõusvat kuni 8000 eks. (kaks trükki) ja ka teistest köidetest on ilmunud teised trükid. Meie oludes on siin tegemist igatahes suure levimisarvuga.

Et probleemide käsitus on Tammsaare teostes üllatavalt mitmepalgeline, siis pakuvad need ka püsivat huvi paljude sotsiaalsete gruppide juures ja eriharidusliku tasemega isikud leiavad sealt endale sügavat rahuldust. Võib koguni väita, et huvi tema teoste vastu võib üha tõusta, aga mitte langeda: tulevastele põlvedele võib Tammsaare olla sama loetavaks autoriks nagu käesoleval ajavahemikulgi.

Kui Tammsaare oma teoste kaudu äratav lugejas lõpmata külluses mõtteid, avastab maailmavaatelisi lähtekohti ja juhib lugejat oma ümbruse ja iseenese hingesaladuste sügavustesse, siis teeb ta seda sellise usutavusega, et see paratamatult haarab ja vaimustab, rikastades iga kaasa-elajat. Kuigi üldiselt psühholoogilises romaanis esineb palju kirjeldavat elementi, kusjuures jutustav moment ja intriigi lahendus jäävad aga tagaplaanile, siis Tammsaare on käinud meie kirjanduses Dostojevski rada, kes esitab psühholoogilisi avastusi ja sügavusi koos tegevustiku põnevusega. Ka Tammsaare teostes faabula arendus on läbi põimitud otse seikluslike sündmustega. Ja see „sündmustiku põnevus“ ongi üheks suuremaks vooruseks, mis on aidanud tagada Tammsaarele nii laialdast populaarsust.

Tammsaaret tuleb hinnata ka kui meie satiirilise kirjanduse loojat. Juba oma näidendiga „Kuningal on külm“ näitas Tammsaare suurepäraseid eeldusi ühiskondliku satiiri arendamiseks. Sotsiaalseid küsimusi käsitlevat kirjandust on meil viljeletud paljude autorite poolt, kuid teoseid, kus inimeste vahekordi kui ka ühiskondliku korra puudusi piitsutatakse satiirilisel, pole olnud suutelised andma meile ükski teine kirjanik. Ühiskondlik satiir on eriskummalisemaid kirjandusvorme ja maailmakirjanduses tuntakse sel alal ka vaid üksikuid autoreid. Tammsaare „Põrgupõhja uus Vanapagan“ on meie kirjanduses selle ala klassikaliseks esindajaks.

Selle viimase teose ilmumise puhul avaldati arvustajate poolt väga mitmesuguseid arvamusi ja jagati isegi „retsepte“ autorile, kuidas ta õieti oleks pidanud kirjutama. Samuti heideti ette, et tal otseseks ütlemiseks puudub julgus ja selletõttu on ta valinud säärase käsitlusvormi! Üks arvustaja ennustas koguni, et ta väga vanaks elavat, oma tõekspidamistes ei püüdvat ta kuhugi välja, tal näib aega küllalt olevat jne. Kuid olgu, kirjanduskriitika on teda alati vähe soodustanud ja kirjanduse „peenutsejad“ pole leidnud temas üldse kirjanikku. Kõige määravam on siiski, et Tammsaare on võitnud oma positsiooni ühiskonnas.

Kõige auväärsemaks monumendiks on Tammsaarele, et rahvas loeb ja tunneb tema teoseid. Keegi teine pole aidanud ehitada ega organiseerida selle „elava“ mälestussamba püstitamist, kui tema enda vaimne jõud. See võidukäik on arenenud loomuliku jõususega, hõõgudes välja köitvuse kiirgi kogu rahvale.

Helene Mugasto.

Põhjamaade teaduslikud raamatukogud

G. Ney.

(Järg)

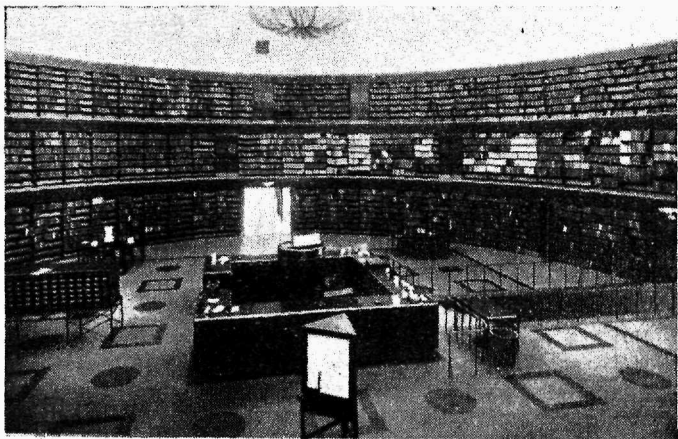
8.

Küll aga tahaks veidi peatuda **Stokholmi linna keskraamatukogul** (Stadsbibliotek), mis hiljuti sai uue ja väga omapärase hoone. Ta asub Sveavägen'il linna põhjapoolses osas ja paistab igale möödaminejale silma oma telliskivist mausoleumitaolise kujuga. Kolme kül-

Stokholmi linna keskraamatukogu

jega massiivse ruudukujulise hoone keskel kerkib sama massiivne ümmargune torn. Kolm kõrget sissekäiku egiptuse stiilis viivad: peasissekäik — laenutamissaali, mis asub tornis, büroorumidesse ja lugemissaalidesse, mis asuvad ruudukujulise hoone tiibade kõrgematel kordadel; mõlemad kõrvalsissekäigud — ajalehtede-ajakirjade ja noorsoo-laste lugemisruumidesse. Viimase ruumi kõrval asub ka ruum, kus harilikult jutustatakse lastele muinasjutte ja korraldatakse neile etendusi (näitelavaga). Hoone oma kujult ja konstruktsioonilt on küll omapäraseim raamatukogu mitte ainult Põhjamail, vaid vist ka kogu Euroopas, kuid ei saa ütelda, et ta oleks väga ilus

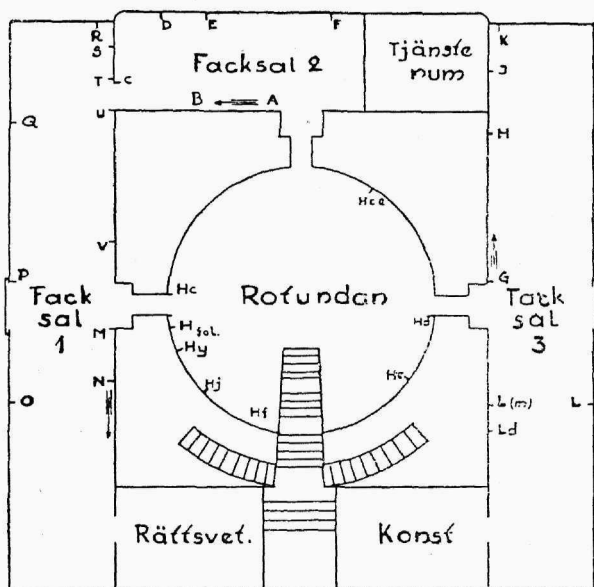

Stokholmi linnaraamatukogu laenutamisruum avariilitega

stiililt ja praktiline ruumide kasutamise seisukohast. Kuulus asjatundja sel alal, Oslo ülik. rmk. juh. dr. W. Munthe iseloomustas seda hoonet „leidliku arhitekti kuulsuse hauamonumendina“.

Raamatukogul on ligi viissada tuhat köidet ja saab 800 ajalehte-ajakirja aastas. Tal on Stokholmis ja selle eeslinnades 16 harukogu, milledest mõned oma ruumidelt ja sisustusest ka õige huvitavad.

Kõige imposantsem selles raamatukogus on ümmargune laenutamisruum, mille keskel otse peasisse- ja väljakäigu vastas asub laenutamislaud; ümberringi seinte ääres on ilukirjanduse kolmekordne ladu, kust igaüks võib endale ise valida ja võtta raamatuid. Raama-

Stokholmi linnaraamatukogu põhiplaan

tutelaos teaduslikud osad on üksikute alade kaupa paigutatud lugemissaalidesse, kus kasutajail on samuti vaba pääs riiulitele. Need lugemissaalid on umbes 6 m kõrged ja saavad samuti nagu rotundiski valguse üle raamatutegaleriide olevatest kõrgetest akendest. Suurtes lugemissaalides on ä 50 kohta pikkadel ühepoolega laudadel, peale selle on veel kaks väiksemat lugemissaali ä 25 kohta. Igas saalis on oma eriala märksõnaline kataloog kartoteekides. Lugemissaalides on riiulitel kogu uus ja enam loetav kirjandus, kuna vanimad teosed ja dubletid asuvad suletud laoruumis torni alumistel kordadel. Suured pealkirjad riiulitel näitavad, kus missugune ala asub. Ühte peab selle raamatukogu kohta ütleva, nimelt, et kasutajate eest on hästi hoolitsetud, olgu nad tõsisemad uurijad, ajalehtede lugejad (erisissekäik otse tänavalt, pöörlevad toolid ilma laudadeta) või väikesed lap-

sed ja noorsugu. Sammude summutamiseks on põrandad lugemissaalides kaetud paksu linoleumiga, väljapääsu juures on virn pakkimis-paberit laenatud raamatute katmiseks.

9.

Teiste Rootsi linnade teaduslikest raamatukogudest tuleb esikohale panna Upsala ülikooli oma. See on kõige suurem, vanem ja auväärsem raamatukogu Rootsis. Ta on asutatud Gustav Adolphi poolt 1620. a., mil nimetatud kuningas andis end. Gramunkekkloostri kogu Stokholmis üle Upsala ülikoolile. Sellele tuli juurde väärtuslik lisa 30-aastase sõja saagina Saksamaalt toodud kogude, üksikute teoste ja käsikirjade näol. Sel teel sattus sinna ka raamatukogu suurim haruldus, nn. Codex Argenteus, hõbedaste tähtedega purpursele pärgamendile kirjutatud Ulfilase gootikeelne piiblitõlge kun. Teodorich'i ajast. Selle kõrval leiame „Olofi Püha saaga“ — norra käsikiri umbes 1200. a., „Uppsala Edda“ — islandi käsikiri umbes 1300. a., Vadstena kloostri diaarium, mis sisaldab annalistlikke mälestusi 1344—1545. a. ja palju heebrea-, kreeka-, türki-, pärsia-, abessiinia- ja arabiakeelseid käsikirju. Praegu on raamatukogul umbes 800.000 köidet, 300.000 dissertatsiooni, 18.000 käsikirja ja 1.600 inkunaablit. Vaatamata sellele, et Upsala linnas on ainult 30.000 elanikku, laenatakse kogust üle 50.000 raamatu aastas. Arvesse võttes veel raamatukogu asukohta mäe otsas, kust ta kaugele silma paistab, samuti hoone imposantset välimust, võib Upsala linna nimetada tõesti raamatukogu-linnaks.

10.

Praegune raamatukogu hoone on valminud 1841. a. ja on püstitatud ülikooli peahoone endise 18. s. alul hävinud Academia Carolina asemel ning kannab selle tõttu Carolina Rediviva nime. Ülikooli aulana ettenähtud ja üle terve ülemise korra ulatuv saal on vahepeal muudetud raamatute laoks, juurde on 1918. a. ehitatud praegune suur lugemissaal ja 1930. a. viimase mõlemasse otsa ruumid käsikirjade jaoks ja muuks otstarbeks. Nüüd on aga ruumid jälle muutunud kitsaks (aastane juurdekasv on 500 m) ja praegu koostatakse kavaid uute juurdeehituste teostamiseks, eeskätt praegustele ühekordsetele osadele.

Raamatukogul on üks suur ja mitu vähemat lugemissaali. Suure lugemissaali põrandapind on umbes 650 rm. Ta mahutab 150 töökohta, mis on paigutatud peamiselt üksiklaudadena, välja arvatud 2 pikemat lugemislaua käsikogu juhuslikele kasutajatele. Üksiklaudadel on raamatute jaoks kahekordsed riiulid, mis leiavad väga oht-
rat kasutamist. Paistab silma suur raamatute hulk, mis üksiku kasutaja poolt pikemaks ajaks võetud ja mis mõnel laual ulatub kuni sajani. Sealjuures võib käsikogust lauale võtta raamatuid ainult üheks päevaks. Vaatamata saali suurele kõrgusele (umbes 7 m) on valgustuskehad ainult lae all. Saali keskel eraldub väljaehitatud ja poleeritud sammastega lahutatud rundeel, kus ühe astme kõrgusel asub järe-

levalve ja teenimise koht. Saali seinte ääres asetseb osalt uste ja akende vahel, osalt nende peal kolmekordsetel rõdudel käsikogu, milles on umbes 18.000 köidet, seega mitte ainult harilikud käsiraamatud, vaid ka suuremad üldteosed igalt alalt. Käsikogu riiulid on lakitud männist. Riiulite külgedel on märgitud nendel leiduvad teaduseharud, peale selle on kasutajaile orienteerumiseks süstemaatiline kartoteek.

Peale üldlugemissaali on eriotstarbelised lugemistoad, näit. käsikirjade uurimiseks, vanimate ajakirjade lugemiseks ja jooksvate aja-

Upsala ülikooli raamatukogu peahoone

kirjade tuba mugavate tugitoolidega ja sohvadega. Raamatukogu saab ligi 4000 jooksvat ajakirja mitmesugustelt aladelt. Kõikides lugemissaalides kasutavad ligi 50.000 inimest aastas kuni 350.000 raamatut (peale käsikogu).

Ladu asub osalt büroorumide, osalt laenutamisruumi peal. Kuna omal ajal need ruumid ehitati ülikooli aula jaoks, siis tuli neid kohandamisel laorumiks poolitada horisontaalsete vahepõrandatega. Riiulid on osalt puust, osalt metallist Isaksoni ja Eskiltstuna patendi järgi suure kandejõuga ja tellitavad. Raamatute paigutamine latu toimub osakondade kaupa, kusjuures on kõigepealt kaks suurt osakonda, kodumaine ja välismaine, nende sees aga väga detailiseeritud üksikud teaduseharud. Vanimad annetusena või teisel teel saadud (n. 30-aastase sõja saagina) tervikkogud on paigutatud eraldi. Samuti on eraldi dissertatsioonid maade ja aastate kaupa. Suur piklik laenutamisruum asub peahoone (bürood ja ladu) ja lugemissaali vahel.

Keldris asuvad köitekoda ja pildistamisruumid. Oma köitekoda kasutatakse ainult käsikirjade konserveerimiseks ja köitmiseks, samuti köidete parandamiseks. Kõik teised raamatud köidetakse väljas-

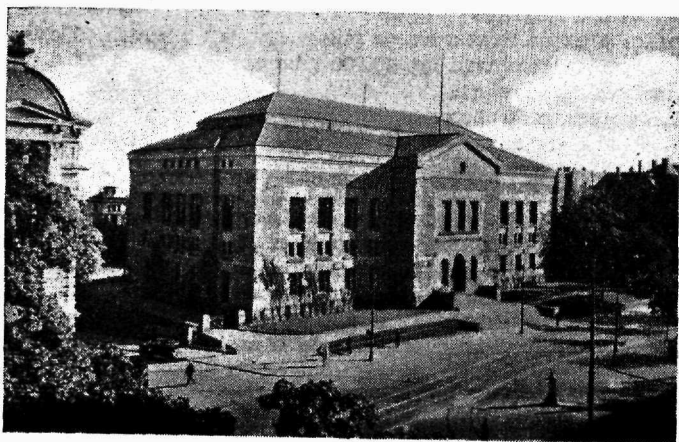
pool, kusjuures on tarvitusele võetud raamatute sisule ja väärtusele vastavad kindlad köitetüübid ja materjalid. Pildistamislaboratooriumis on seadeldised, millede abil pannakse vanad kustunud käsi-kirjad florestseerima, nii et nad ülesvõttes muutuvad jälle loetavaks.

Saabuvad raamatud kantakse vastavalt kodumaise või välismaise aktsessiooni-raamatusse, ühes osakondakuulumise, seega ka lattupaigutamise märkimisega, perioodika — karpides-hoitavatele sedelitele. Publikule kasutamiseks on olemas nominaal-kataloog, mis sisaldab pärast 1910. a. soetatud raamatuid. Reaal-kataloogi pole üldse. Rootsi aktsessiooni-kataloogi jaoks, mis lõplikult koostatakse Kuningl. Raamatukogu poolt, kirjutatakse aastate kaupa märksõnade järgi kaardid.

Upsala ülikooli raamatukogu on laiematele ringkondadele kasutatav ja arendab laialdast laenutamistegevust sise- ja välismaaga.

11.

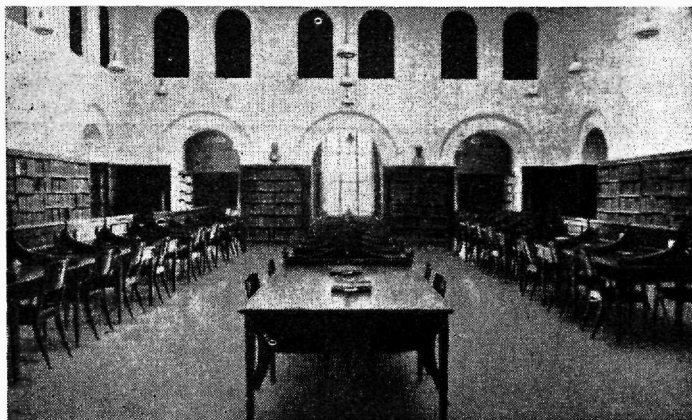
Oslo ülikooli raamatukogu külastamine on eriline nauding juba selletõttu, et selle juhataja W. Munthe, keda peetakse parimaks asjatundjaks raamatukogude ehituste alal, on äärmiselt lahke ja vastutulelik igasuguste seletuste andmisel. Raamatukogu ise asub kesklinnast, samuti ka ülikoolist eemal Observatooriumi mäel. Ta täidab ka riigi- ja rahvusliku arhiivraamatukogu ülesandeid, on norra rahvusliku bibliograafia koostamise, ametlike väljaannete vahetamise ja rahvusvahelise laenutamise keskuseks. Temal on norra muusikateoste kogu umbes 7500 helitööga, rahvaluule kogu, kultuurajaloolise väärtusega kirjade kogu ja Björnsoni osakond. Raamatukogu köidete ja dissertatsioonide arv tõuseb kuni 1.000.000, peale selle on 4.500 käsi-kirja, 3.700 kaarti ja 372 inkunaablit. Raamatute kogu võtab praegu enda alla 23.000 j. meetrit, aastane juurdekasv on 420 m, peale selle

Oslo ülikooli raamatukogu peahoone

ajalehed, mis hoitakse lamakil kahel kõite kaupa (suurimad pealinna ajalehed annavad 12 köidet aastas).

1914. a. püstitatud hoone koosneb kahest osast: kahekordne peahoone tahutud graniidist fassaadiga, mille ees seisavad kaks malmist kolmjalgga, ja metsviinapuuga kaetud telliskivist kahekordne laohoone, mis moodustab koguhuone ühe tiiva. Viimasele on 1933. a. külge ehitatud uus osa, kus asuvad bürood, köitekoda, pildistamisruumid ja mitmesugused eriosakonnad (Björnson'i, inkunaablite jne.). Sama

Oslo ülikooli raamatukogu lugemissaal

juurdeehituse kaheksandal korral asub ametnike einelaud ja avar rõdu, kust avaneb suurepärase vaade Oslofiordile. Praegu kipub laoruum kitsaks jääma ja igaks juhuks on juba koostatud uue juurdeehituse projekt teise tiibhoone näol. Hoone välimus sobib väga hästi ümbruskonna maastikuga ja norra iseloomuga.

Seinamaalidega kaunistatud ristvõlviga trepikojast pääseb peahoone alumisel korral rahvaluule arhiivi ja muusika osakonda, teisel korral — laenutamisruumi, kataloogide tuppa ja lugemissaalidesse. Laenutusruum on sõlmpunktiks hoone keskel, kust pääseb teistesse ruumidesse. Seal tehakse kõigepealt kindlaks, kas soovitud raamat on laos, ja siis saadetakse soovisudel toruposti kaudu norra osakonna lattu, kust ülesotsitud raamatud saadetakse elevaatori kaudu kätte, või jagatakse välisosakonna lendsalga ametnikele-praktikantidele erialade kaupa, kes nad laos üles otsivad ja kätte toovad.

12.

Lugemis- ja tööruume on mitu. Nende keskel asub suur lugemissaal laevalgusega (klaasist lagi ja katus) päeval ja ripnevailt lampidelt õhtul. Selles on 56 töökohta pikemate ja lühemate kahepoolega laudade taga. Ühes nurgas asub valveametnik, kes seinas oleva avause

kaudu annab tellimised edasi laenutamisruumi. Suure saali kõrval on kolm vähemat lugemisruumi ja kaks uurimistuba professoritele. Käsitöökogu on jaotatud kõikide nende ruumide vahel, näit. on suures saalis üldteosed ja ajalugu, ühes vähematest — õigusteadus ja vanemad ajakirjad, teises — loodusteadus, maateadus ja jooksvad ajakirjad, kolmandas — filoloogia ja arstiteadus. Kavatatud ümberehituse juures tahetakse järelevalve teostamise hõlbustamiseks kõik lugemissaalid liita üheks. Ajakirju saab raamatukogu umbes 3000, milledest ligi 900 on lugemissaalides välja pandud ja nimelt need, milledest aastas ilmub vähemalt 4 nr. Nende nimestik leidub seinal metallkassettides.

Laohoone on ehituselt ajakohane, kõrgus 2,25—2,50 selle järgi, kuidas seda on võimalik olnud ühele pinnale viia peahoone vastava korraga. Raamatud on paigutatud kahes osas, kodu- ja välismaises,

Deichmanni nim. linnaraamatukogu Oslos

kummaski erialade kaupa, üksikasjalistel erialadel — tähestiku järgi, jättes küllaldaselt ruumi juurdekasvuks. Viimasel ajal on hakatud ära jätta arsti- ja loodusteaduse alajaotusi ja raamatud paigutatakse aktsessiooni järjekorras.

Bürooruumid, mis laorumidega ühe katuse all, on kõigiti meeldivad, mugavad, õhu- ja valguserikkad. Raamatukogul on olemas fotostaat käsikirjade ja teiste harulduste pildistamiseks, samuti mikrofilmide aparaat ajalehtede kopeerimiseks. Kataloogi kaartide paljundamiseks on adreematrükimasin.

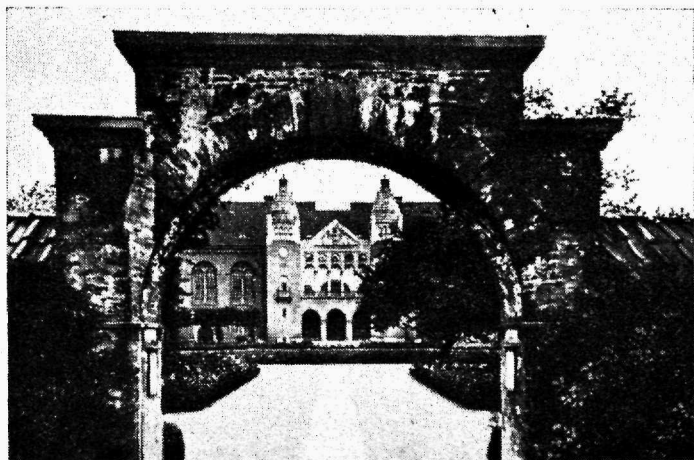
Oslo ülikooli raamatukogul on alfabeetiline ja süstemaatiline kartoteek-kataloog ning mõlemad peetakse kahes eksemplaris, üks publikule, teine ametnikele. Alfabeetiline kataloog algab 1880. a. (varemalt soetatud raamatute jaoks on mappides hoitavatele sedelitele kirjutatud peakataloog nr. 1) ja täidab praegu 546 laegast. Kuni 20. s. alguni peeti süstemaatiline kataloog suurte safian-köites raamatute

näol, hiljem hakati kirjutama kaartidele. Kataloog jaguneb 21 teaduse järgi, mis märgitakse suurte ladina tähtedega, edaspidised alajaotused — väikeste literatega, rooma ja araabia numbritega ja viimaks kreeka tähtedega. Vanades kataloogides, mida peeti köidetud raamatutena, jäeti tarvilikul arvul lehekülgi, näit. Platon'ile ükski 164 lk. Kataloogi köited asuvad kataloogide saalis seinte ääres riiulitel, keset saali aga uuema aja kartoteegid, moodustades kokku 417 laegast (à 7 üksteise peal). Üksikud teadused ja nende erialad on eraldatud üksteisest värviliste vahekaartidega. Indeksite süsteem pole aga kõikides osakondades ühtlane. Nii on ajaloo osakonnas (lit. J) kõik alaliigid märgitud araabia arvudega, näit. 1—9 bibliograafia, metodoloogia, abiteadused, 10—11 üldteosed, 12—33 vana aeg jne. Peale süstemaatilise kataloogikartoteegi on veel erikataloogid, näit. norra elulugude- ja maastikukirjelduste bibliograafia oma, millele vastavad tekstid on ajalehtedest välja lõigatud ja paberile kleebitud. Tähelepanu väärib veel aktsessiooni-raamatu pidamine. See toimub lahtistel masinalkirjutatud lehtedel, mis pärast aastate kaupa köidetakse. Iga raamat saab teatava aasta aktsessiooni-numbri, mis ka kataloogi kaartidele kirjutatakse ja vastavatesse lahtritesse märgitakse köidete arv, mis ostu, annetuse või mõnel muul viisil saabunud, nii et igal ajal võib vastavad arvud soovikorral kindlaks teha.

Oslo ülikooli raamatukogus koostatakse ka norra rahvuslik bibliograafia, alates 1814. a., mis praegu ilmub iga 5 aasta järel. Esimene köide sisaldab trükiseid, mis ilmunud 1814—1847.

13.

Oslo raamatukogudest väärib kahtlemata tähelepanu **Deichmann'i** nimeline linna keskraamatukogu. Raamatukogu on alguse saanud

Kopenhaageni kuningliku raamatukogu fassaad

1780. a. Carl Deichmann'i poolt annetatud 6000-kõitelisest kogust ja ühest rahasummast. 1844. a. ta muutus linna raamatukoguks ja sai oma praeguse suurepärase hoone 1933. a. Tal on ühes kolme harukoguga 270.000 köidet, 300 käsikirja ja geograafiliste piltide kogu. Ta varustab Oslo algkooli raamatutega ja bibliograafiliste juhtnõu-ridega.

Laiad graniidist trepiastmed viivad külastaja nelja sambaga lah- tise portikuse kaudu avarasse trepikotta, mille ülemist korda kannav- vad hallist graniidist joonia sambad. Trepikoja podestil on kasutajaile metallist kastides kaartkataloog Dictionary süsteemi järgi. Eesruu- mist pääseb väga avarasse ja umbes 10 m kõrgusse laevalgusega lae- nutamisruumi, mille tagaseina ehib suur sümbolistlik seinamaal. Ümber laenutamissaali on neljakordsetel galeriidel avariilid. Ülemisele korrale on paigutatud Deichmann'i poolt annetatud 16.—17. sajandi raamatud, mis oma sea- ja vasikanahast köidetes mõjuvad väga deko- ratiivselt. Põrand on kaetud kõlata kiiltkiviplaadidega. Laenutamissaali mõlemal pool asuvad piklikud ja kitsad lugemissaalid avariilite- ga mitmesugustelt teadusaladelt. Mõnes lugemissaalis on põiki üle saali ulatuvad 10-kohalised lauad (kahel poolel kokku), teistes lühe- mad 2- ja 3-kohalised (näit. tehnika osakonnas). Peale täiskasva- nute lugemissaalide on erisaalid noortele, lastele ja isegi pimedatele, kus kasutatakse pimedate eest hoolitsevale seltsile kuuluvaid perfo- reeritud raamatuid. Raamatukogul on loengute saal 300 inimesele väga mugavate istmetega ja muinaslugude jutustamise tuba näite- lavaga lastele.

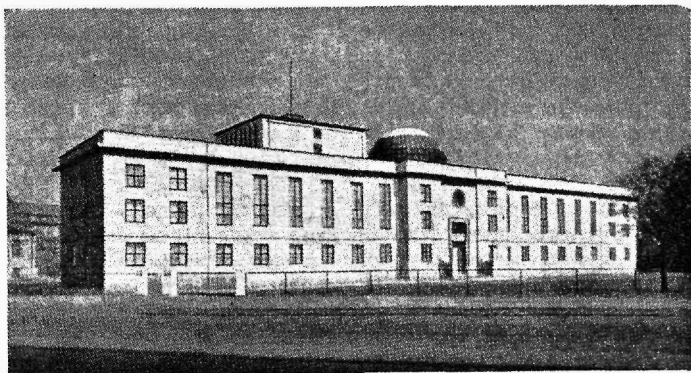
Ladu asub laenutamisruumi taga, kuhu on mahutatud umbes kolmveerand koostisest, kuna üks veerand on avariilitel laenutamisa- ja lugemissaalides. Raamatud on paigutatud Dewey kümnendliigituse süsteemi järgi ning ametnike kasutada on olemas vastav kaartkata- loog. Riilid on metallist, kusjuures ajalehtede jaoks on nad konst- rueeritud väljatõmmatavate pindadega, millel on harilikult 2 võrd- lemisi õhukest ajaleheköidet.

Enne kui asuda Taani teaduslike raamatukogude käsitlemisele, tuleks ütelda mõni sõna nende tegevuse koordineerimisest. See puu- dutab eeskätt kuninglikku ja Kopenhaageni ülikooli raamatukogu, mis asudes ühes ja samas linnas olid oma koostiselt umbes võrdsed. Trükitoodangu kohutava kasvamise tõttu olid mõlemad asetatud kü- simuse ette, kes nendest ja millisel määral peab ühte või teist kirjan- dust soetama. Pärast pikemaajalist ja õige teravat poleemikat jõuti 1926. a. kokkuleppele, mille järgi kuninglik raamatukogu peab kaju- nema üleriiklikuks uurimiskoguks humanitaarteaduste alal, kuna ülikooli raamatukogu tegevus haaraks kogu loodus- ja arstiteaduse. See kokkulepe pidi maksev olema mitte ainult juurdesoetuste, vaid ka senise koostise kohta, mille tõttu osa sellest kuulub üleandmisele ühelt kogult teisele vastavalt kokkuleppe põhimõttele. Nüüd on 10—12 aasta kestel seda üleandmist juba teostatud. Mõlemad raamatuko- gud on säilitanud oma endised nimed, tegelikult on aga ülikooli raa- matukogu administratiivselt sellest asutisest lahutatud ja samuti nagu kuninglik raamatukogugi viidud iseseisvana haridusministe-

riumi alla. Mõlemad raamatukogud annavad ühesuguseid soodustusi ülikooli õppejõududele ja üliõpilasile. Samal ajal on loodud täielik koostöö rahvaraamatukogude ja teaduslike raamatukogude vahel, kuigi mõlemad tüübid on administratiivselt üksteisest lahus. Nimelt on rahvaraamatukogude direksiooni (Bibliotekstilsyn) juures ellu kutsutud teadetebüroo (Oplysningskontor), kellel on olemas kõikide teaduslike raamatukogude välismaise kirjanduse kaart-kataloog ja kelle kaudu rahvaraamatukogud võivad oma klientuuri varustada igasuguse teadusliku kirjandusega.

14.

Teaduslikest raamatukogudest seisab oma suuruselt ja väärtuselt esikohal **Taani Kuninglik raamatukogu**, mis asub ühes hoonete kompleksiga ministeeriumidega ja riigiarhiiviga Kristjanborgi saarel. Ta on asutatud kuningas Frederik III poolt 1665. a., kes ostis üles selleks otstarbeks mitu erakogu. Ka teised kuningad on pidevalt täiendanud kogu väärtuslike käsikirjade ja raamatute ostudega, mille tõttu see raamatukogu on kujunenud kõige rikkamaks käsikirjade poolst Skandinaavias, arvult umbes 35.000, peale selle 110.000 kultuurajaloolise tähtsusega kirja. Siin näeme Edda vanu käsikirju, siis nn. Flatoe-raamatut, mis leitud Flatoe saarel Islandi lähedal ja sisaldab Ameerika avastamise kirjelduse islandlaste poolt 14. s., sama sajandi vanu seaduseraamatuid, Saxo Grammaticuse käsikirja, Dante Comœdia Divina kk. kommentaaridega ja sulejoonistustega 14. s., Tycho de Brahe, Erasmus Roterdamuse, Ibseni, H. C. Anderseni ja teiste kirjanike käsikirju. Inkunaablite hulgas, millede arv tõuseb 4000-ni, leiame Gutenbergi piibli 1442. a., Cicero teoseid 1467. a. (esimene antiikvakirjas trükis), esimese Homerose trükitud väljaande (Firenze 1488), ka vanim taani raamat Breviarium 1482. a. Üldine köidete arv tõuseb miljonini. Vaatlemiseks väljapandud haruldused asuvad trepikoja ülemise korra galeriidel.

Kopenhaageni ülikooli raamatukogu peahoone

Praegune hoone on valminud 1906. a. pseudo-romaani stiilis, fassaadiga kuningalossi, tagaküljega sadama poole. Viimane asjaolu pole raamatukogule soodus, kuna kannab palju kivisöetolmu raamatute lattu. Kogu ehitus oma tiibadega moodustab ruudu, mis on keskelastruva pikihoonega poolitatud, nii et tiibade ja pikihoone vahel on kaks sisemist õue. Nii väliselt kui sisemuselt on kogu ehitus suurejooneline ja luksuslik. Avarast kuppelvõlviga vestibüülist viivad nelja meetri laiused graniidist astmed mahagonist paneelidega ja käsipuudega teisele korrale, kus asuvad: otse-laenutamisruum ühes kataloogidega, vasakul — lugemissaal, paremal — norra osakonna ladu. Esimene nimetatud ruumidest on nii suurele raamatukogule kitsas, kuna hoone projekti koostamise oli kataloogide ruum unustatud.

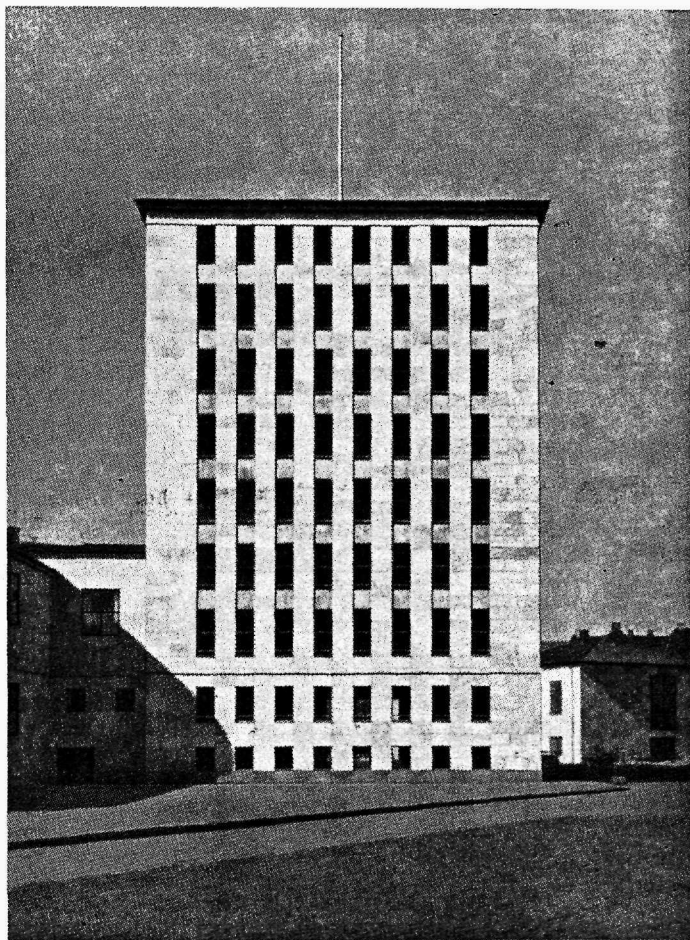
Lugemissaal on Põhjamaade omadest kõige efektsem. See on romaani vormides kolmelöövine koda, kus stiliseeritud korintuse sambad hallist poleeritud graniidist eraldavad laiemal kesklöövi kitsamatest külglöövidest. Kõik lauad, tugitoolid, riulid ja ukсед on mahagonist. Kesklöövi läbistavad 9 pikka 8-kohalist lugemislaua, poolitatud umbes 0,30 m kõrgete vaheseintega, millede peal asuvad tumeda kupliga lambid (viis igal laual), peale selle on saali valgustuseks 2 suurt pronkslühtrit. Kõrvallöövides seisavad põigiti 4-kohalised lauad (à 2 kummalgi poolel). Kokku on töökohti 100. Ümber saali on umbes 2,5 m kõrgused käsikogu riulid, mis katavad poolel kõrgusel laiad ümmarkaareliselised aknad. Käsikogu raamatud on kõik ühtlases nahkköites, mille seljal on kuldrükis ülal kuninga, all riigi vapp.

Raamatute ladu asub ümber sisemiste õuede ehitatud tiibades, osalt ka peahoones (Taani osakond). Üldiselt katab raamatute hulk 28 km riiulite pinda. Praegu toimuva arsti- ja loodusteaduslike raamatute ühendamise tõttu ülikooli raamatukogule vabaneb osa riiulitest. Laohoone on raudvõreliste läbipaistvate põrandatega jagatud viiekordseks. Riulid on rauast postidega ja puust kandepindadega, postide külge on monteeritud elektritolmuimejate torud.

Aktsessiooni-raamatud peetakse eraldi Taanis ilmunud ja välismaiste trükiste jaoks. Kuna taani raamatud saavad raamatukokku sundeksemplaridena kaks korda aastas, siis kantakse nad aktsessiooni-raamatuisse trükikodade kaupa, et võimalik oleks teostada kontrolli sundeksemplaride esitamise kohta trükikodade poolt. Välismaa raamatute kohta peetakse harilikud aktsessiooni-raamatud, mis kirjutatakse masinal lahtistele lehtedele, et võimalik oleks raamatu autori ja tiitli kohta teha äratõmbe-sedel ülemaalse aktsessiooni-kataloogi jaoks.

Raamatukogul on alfabeetiline ja süstemaatiline kataloog. Esimene on kirjutatud kaartidele ja haarab ainult välismaisi raamatuid, kuna kodumaiste raamatute jaoks on olemas aastate kaupa ilmuv taani raamatute üldnimestik. Süstemaatiline kataloog on ühine kodu- ja välismaise kirjanduse jaoks ning on kirjutatud lehtedele, mis mehaaniliselt kinnitatakse suurtesse foliantidesse. Iga foliant on pühendatud ühele erialale (teaduste liigitamise süsteem on küll vananenud, kuid seda nüüd muuta oleks raske) ja sellele võib alati uusi lehti juurde lisada. Süstemaatilise kataloogi köite ja lehekülje number

moodustab ka raamatu indeksi, mis kirjutatakse raamatu sisekaanele. Samas süsteemilises järjekorras toimub ka raamatute paigutamine riiulitele, millele on kirjutatud vastava kataloogi kõite ja lehekülje number; ühe indeksi piirides on aga raamatud paigutatud ilmu-

Kopenhaageni ülikooli raamatukogu lahoone

mise aasta järjekorras. Nii seisab P. Johansen'i raamat „Das älteste Wackenbuch des Rev. St. Johannis-Siechenhauses“ numbri all 162 (süst. kat. köide) — 200 (selle lhk.). Raamatukogul on oma kõitekoda, kus 12 kõitjat ametis ja kus köidetakse kõik raamatud. Samuti on pildistamistöökoda.

Kopenhaageni kuninglikus raamatukogus koostatakse taani osakonna poolt taani raamatute üldnimestik, alates 1830. aastast, kusjuures tagantjärele on välja antud ka raamatute nimestik 1482—1830, ja lugemissaali juhataja poolt — Taani raamatukogude aktsessioonikataloog, millest võtavad osa 46 teaduslikku raamatukogu. See kataloog on süstemaatiline ja koosneb 34 erialast alfabeetilise registriga.

15.

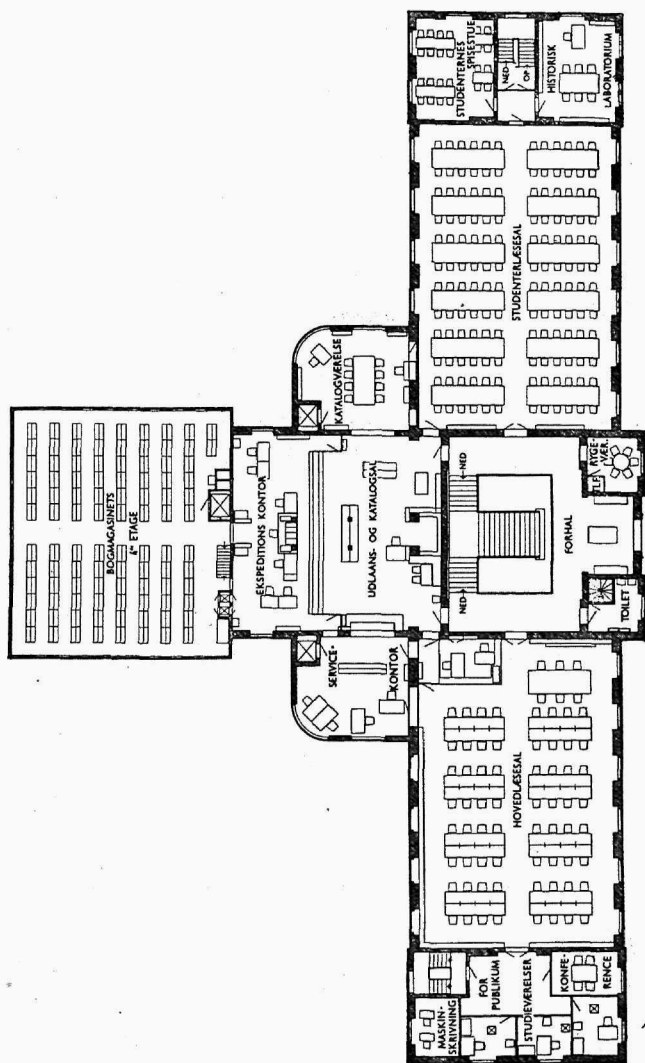
Kopenhaageni ülikooli raamatukogu koosneb praegu kahest osast: humanitaarteaduse osast, mis asub vanas hoones, ja arsti- ja loodusteaduse osast, mis asub uues hoones. Humanitaarteaduslik osa, nagu juba varem mainitud, on praegu likvideerimisel, ning suurem osa raamatuid antakse üle kuninglikule raamatukogule, peale käsikirjade ja inkunaablite. Väiksem osa, mis koosneb peamiselt dublettidest, jääb ülikooli seminari käsutusse ühes raamatukogu ruumidega. Need ruumid asuvad linna tsentrumis ülikooli peahoone kõrval. Kui vastav hoone valmis 1861. a., siis võis seda pidada tolle aja jaoks eeskujulikuks. Praegu on ta vananenud oma kitsa lugemissaaliga, kus ainult 43 töökohta, oma kirikutaolise rõdudega ümbritsetud kõrge laoruumiga. Sellevastu võib aga 1938. a. valminud uut hoonet pidada praeguse aja nõuete seisukohast eeskujulikuks ning ta väärib kõigiti, et temal lähemalt peatatakse.

Uus ülikooli raamatukogu hoone asub kesklinnast ja ka ülikooli peahoonest õige kaugel, kuid just nende asutiste keskel, kellele ta eeskätt määratud. Need on: riigihaigemajad, Rockfelleri Instituut, Karlsbergi nimeline Bioloogia Instituut ja teised samalaadilised asutised. Ehitis koosneb kolmest osast: kahekordsest peahoonest, mis 65 m pikk, 13 m lai ja 12 m kõrge, kahekordsest vahehoonest ja kümnekordsest laohoonest (raamatutornist). Koguehitis on äärmiselt lihtne, ilma mingisuguste kaunistusteta, samal ajal siiski mõjub nii väliselt kui ka sisemuses suursugusena ja kaunina. Hoone on püstitatud telliskivist, välisseinad on aga igast küljest kaetud taani marmorplaatidega. Peahoone keskel asub 16 meetri kõrgune kupliga trepikoda-hall, mis saab oma efektse valguse kuplis asuvate 1600 pakust klaasist prisma kaudu. Laiad ja madalad astmed hallist viirulitest islandi marmorist viivad meid ülemisele korrale.

16.

Peahoone alumisel korral asuvad kõik bürooruumid, kusjuures ametnikele on erasissekäik maja otsast, köitmistöökoda, tiitlitrukikoda, pakkimisruum, suurfoliantide ja jooksvate ajakirjade ladu, publiku ja ametnike einelauke ühes köögiga ning ajakirjade lugemissaal. Viimane on 71-meetrilise põrandapinnaga, 4 m kõrge, 24 kohaga 4 laua ääres à 6 kohta. Kasutamiseks on välja pandud umbes 600 ajakirja eriliselt konstrueeritud riulitel nii, et püstasendis ajakirjadel paistab kaugelt silma nende tiitel. Teisel korral asuvad kõigepealt kaks suurt lugemissaali. Üks nendest on määratud tõsisematele uurijatele, on 212 m suur ja 6 m kõrge. Selles on kahepoolega kuue-

kohalistel laudadel kokku 70 töökohta ja seinte ääres käsikogu riiulid 4000 köitega. Kogu sisustus (lauad, mugavad polsterdatud tugi- toolid, järelevalvelett, riiulid ja paneelid) on kuuba mahagonist. Põ-

Kopenhaagenski ülikooli raamatukogu põhiplaan

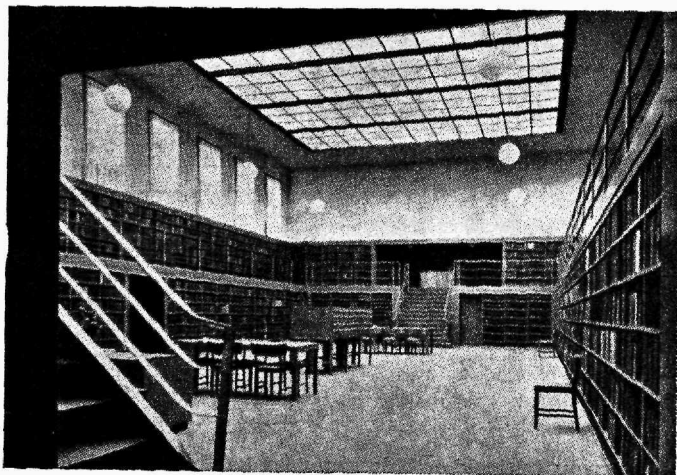
rand on nagu teisteski publikuruumides kaetud paksu linoleumiga. Teine lugemissaal on määratud üliõpilastele õppimiseks, kuhu nad võivad tulla oma õpperaamatutega. Siin on kasepuust laudadel-too-

lidel 144 kohta. Peale selle on teisel korral, mis hoone otstel jagatud kaheks madalamaks korraks, 9 üksik-tööruumi, üks nendest kirjutusmasina tarvitamiseks. Sellel korral asub ka üliõpilaste einelaud, väike koosolekute-ruum ja arstiteaduse ajaloo seminari tuba. Trepikojust on eraldatud isegi väike suitsetamisruum, mis teistes raamatukogudes igal pool puudub. Valgustamiseks on kõikides nimetatud ruumides laest ripnevad üksiklambid.

Vahehoone keskel asub laenutamisruum, selle kõrval ühelt poolt kataloogide tuba trükitud kataloogidega ja bibliograafiatega, teiselt poolt üks bürooruum telefoniliseks ja kirjalikuks asjaajamiseks laenajatega väljaspoolt. Laenutamisruum on poolitatud vaheseinaga, milles asub metallist kartoteek 240 laekaga. Viimane on konstrueeritud nii, et seda võivad kasutada ühelt poolt publik, teiselt poolt ametnikud (s. o. laekad on väljatõmmatavad mõlemalt poolt). Kõik nõudmised raamatute järgi kas lugemissaali või väljaspoole antakse õhusurve-toruposti kaudu kartoteegi taga asuvasse ametnike ruumi, kus väljastatud raamat registreeritakse erilistel kaartidel. Üleni klaasist ukсед ühendavad laenutamisruumi lugemissaalidega ja bürooruumiga. Samast viib foto-elektrilise seadeldise abil automaatselt avanev uks laohoonesse. Peale selle ühendavad neid ruume tõstetoolid ja raamatute elevaatorid.

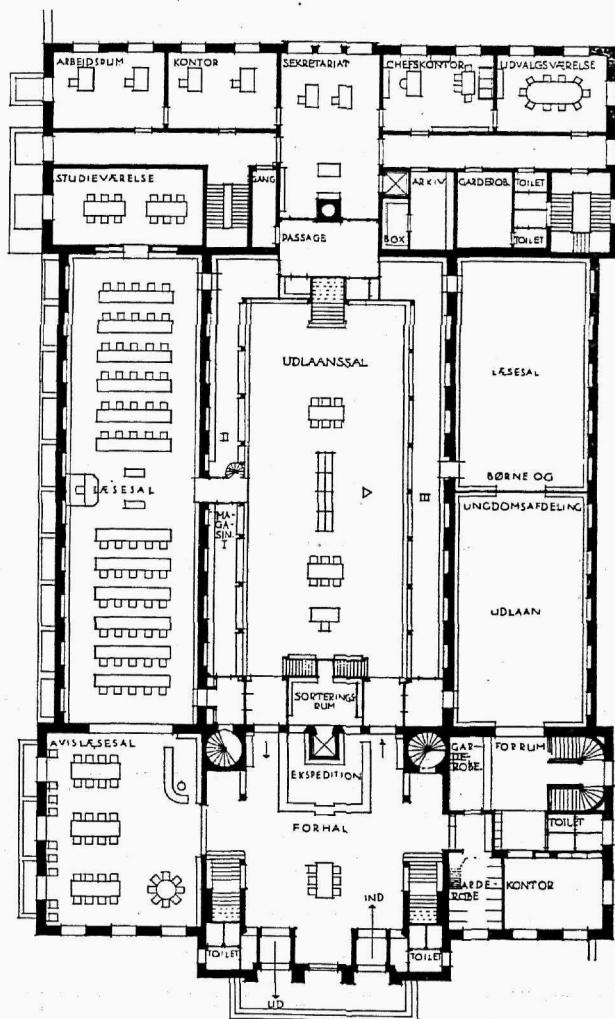
17.

Laohoone on kümnekordne, iga kord 2,16 m kõrge ja 208 m suur, mahutades igaüks 35.000—40.000 köidet ehk kogu ladu kuni 400.000 k. Pool sest ruumist täideti kohe vanadest ruumidest ülekolimisel, pool on praegu veel vaba. Hoone on konstrueeritud nii, et

Frederiksbergi linnaraamatukogu laenutamisosa

viis korda võib talle veel peale ehitada ning peale selle samasugune hoone veel külge. Raamatud on paigutatud teaduste kaupa nii, et enamtarvitatavad raamatud ja ajakirjad on laenutamisruumile lähe-

Frederiksbergi linnaaraamatukogu põhiplaan

mal. Et tolmu sissetungimist väljaspoolt ära hoida, on aknad hermeetiliselt suletud ja puhastatud tolmuvaab õhku surutakse sisse erilise ventilatsiooniseadeldise abil. Küttekehad on asetatud lae peale, kust kiirgab alla soojust. Laos on iga valgustuspunkt kaetud sellise

kupliga, et ta valgustab riuleid, kuid ei pimesta nende vahel liikuvaid ametnikke. Lambid on püsiva ja üheminutilise automaatse põlemisega. Kui ametnik tuleb lae mõnele korrale, siis süütab ta signaal-lambi laenutamisruumi vastava korra numbri all, nii et temale võib koduse telefoni või sedeli saatmise kaudu elevaatoriga ülesandeid anda raamatute otsimise kohta.

Raamatukogul trükitud kataloogi pole, on olemas ainult grafeerimata sedelitele kirjutatud ja mõlemalt poolt väljatõmmatavatesse teraslaegastesse paigutatud alfabeetiline kartoteek, samuti sedelitele käega kirjutatud ja mehaaniliselt köidetud süstemaatiline kataloog. Administratsiooni kasutamiseks on peale selle grafeeritud raamatute ja ajakirjade kaardid, mis alfabeetiliselt korraldatuina hoitakse omaette kartoteekides. Laenutamise puhul märgitakse vastavasse lahtreisse daatum, kuhu laenutatud (koju või lugemissaali), laenaja nimi ja aadress ning paigutatakse teraskassetti. Raamatute nõudmisel tehakse sealt kindlaks, kas raamat on laos olemas. Nagu peagu kõikides Põhjamaade raamatukogudes on ka siin kahevärvilised nõudesedelid, roosad lugemissaali jaoks ja valged kojuvõtmi-seks. Lugemissaal on avatud kell 9—22, suvel 10—20, laenutamine toimub k. 10—16, pärast seda aega saab varemtehtud raamatud kätte lugemissaali valveametnikult. Ametniku tööpäev on ainult 5-tunniline, neil on oma einetamis- ja puhkamisruum. Raamatukogul on oma köite- ja trükikoda.

18.

Teistest Taani raamatukogudest väärib erilist tähelepanu **Frederiksbergi linna pearaamatukogu** (Frederiksberg Kommunes Hovedbibliotek). Frederiksbergil on oma linnavalitsus sõltumata Kopenhaageni omast, kuigi ta tegelikult asub Kopenhaageni sees umbes kahekilomeetrilise raadiusega. Väike iseseisev linn on tähistanud oma olemasolu ajakohase raamatukoguhuone püstitamisega 1935. a., mida mitmeti võib tunnustada eeskujulikuks. Hoone oma välisuselt ei paista kuidagi silma. Ta on lihtne telliskivist ehitis, kuid ruumide jaotuselt, raamatute paigutuselt, tehnilistelt seadeldistelt (valgustus, ventilatsioon jne.) ja sisustuselt kuulub ta kahtlemata parimate hulka mitte ainult Põhjamaades, vaid ka kogu Euroopas. Kuna selle raamatukogu ruumid on üksikasjalikku käsitlemist leidnud „Raamatukogu“ 1936. a. nr. 2 J. Saare artiklis Taani rahvaraamatukogudest, siis ei pea ma tarvilikuks sellel enam peatuda.

19.

Lõppkokkuvõttes peab tähendama, et vaevalt kuski mujal Euroopas on viimase 5—10 aasta kestel nii palju tehtud raamatukogunduse arendamise alal kui Põhjamaades. Nende viimaste hulgas aga tuleks siiski esimesele kohale asetada Taani, kus raamatukogude üldise korraldamise, nende tegevuse koordineerimise, samuti hoonete püstitamise alal võib nii mõndagi õppida ja uusi mõtteid saada. Kui meie eesti raamatukoguhoidjad sõidavad teistesse maadesse tutvuma sealsete raamatukogudega, siis vääriks seda eeskätt küll Taani.

Avalike raamatukogude juhatajate kutse küsimus.

Teatavasti peavad avalike raamatukogude juhatajaiks olema arvates 1. jaanuarist 1940 isikud, kes on omandanud raamatukogujuhataja kutse. Kuna seda nõuet igal pool pole suudetud tegelikult täita, esitati koolide inspektorite päeval 2. ja 3. aprillil 1940 Haridusministeeriumi Noorsoo ja Vabahariduse Osakonnale küsimus, kuidas tuleks selles suhtes kohtadel edaspidi toimida. Küsimusele andis vabaharidustöö nõunik A. Leinjärv Osakonna ülesandel järgmise selgituse:

1. jaanuaril 1925. a. kehtimahakanud Avalikkude raamatukogude seadus raamatukogude juhatajate hariduse ja ettevalmistuse suhtes nõudeid ei sisaldanud. Säärased nõuded loodi alles 1934. a. antud novelliga (HMT 3 — 1935).

Sellekohaselt võivad Avalikkude raamatukogude seaduse (SK VI 1938, 1, 18) § 10¹ alusel avalike raamatukogude juhatajaiks olla isikud, kellel on vastav üldharidus ning kutseline ettevalmistus, mille ühes kutse omandamise korraga määrab Haridusminister. Samuti määrab Haridusminister tähtaja, millest arvates raamatukogude juhatajaiks peavad olema raamatukogujuhataja kutsega isikud.

Kooskõlas seaduse nende sätetega Haridusministri poolt 1934. a. antud Raamatukogujuhataja kutse omandamise ja raamatukogude juhatajate teenistuse määruse (HMT 3 — 1935) §§ 16—20 järgi peavad arvates 1. jaanuarist 1940 linnades asuvate avalike raamatukogude juhatajaiks olema I järgu ja maal ning aleveis (mis 1938. a. küll muutusid linnadeks) — I või II järgu kutsega isikud.

Kuigi kutseliste raamatukoguhoidjate arv on eriti viimaseil aastail kasvanud, on kutselisi raamatukogujuhatajaid praegu 37% nende üldarvust, kusjuures suuremate linnade av. raamatukogude juhatajad on peagu kõik kutselised.

Kuna av. raamatukogude juhatamine on ala, kus ainult väljastpoolt antavate juhendite ja korraldustega raske on olukorda parandada, kui puuduvad eeldused minimaalsegi teoreetilise ettevalmistuse saanud raamatukogujuhatajate

näol, sellepärast on võetud tõsiselt päevakorrale raamatukogujuhatajate kutsealase ettevalmistuse tõstmine sellekohaste kursuste kaudu.

Nii korraldati 1938./39. ja 1939./40. a. kursused II järgu kutse alal Pärnus, Tallinnas, Rakveres, Paides, Kuressaares, Tartus, Võrus ja Haapsalus, kokku 267 osavõtjaga, kelledest kutse omandas 170 ehk 63%.

Käesoleval 1940./41. a. on nähtud ette II järgu kutse alal 5 kursust: Petseris, Valgas, Viljandis, Rakveres ja Pärnus ning I järgu alal kursus Tallinnas. Võib loota, et kursuste säärases tempos jätkates me 5—6 aasta pärast suudame tõsta kutseliste raamatukoguhoidjate % kui mitte 100-ni, siis vähemalt 80—90-ni!

Seni aga tuleb paratamatult leppida olukorraga, et hulk raamatukogujuhatajaid on kutseta. Sest kui ei leidu kutselist isikut, keda raamatukogu ülalpidaja võiks ametisse võtta (ametisse määramine on tema õigus), ei saa raamatukogu seepärast sulgeda, et selle juhatajal puudub kutse, vaid viimane võib oma kohal juhataja kohusetäitjana seni edasi töötada, kuni avaneb võimalus täita seaduse nõue.

Millal see peab teostuma, s. o. kui kaua peab avalike raamatukogude järelevalve leppima säärase kõrvalekaldumisega seaduse poolt nõutavast ja ühtlasi ka normaalsest olukorrast, selle järele valvamine kuulub eeskätt koolide inspektoreile. Selleks on avalike raamatukogude ülalpidajad kohustatud teatama koolide inspektoreile igast raamatukogujuhataja ametissemääramisest, kusjuures kutseta isiku ametissevõtmist tuleb eriti põhistada (määruse § 19). Ent säärast järelevalvet ei teosta koolide inspektor mitte ainult uute juhatajate ametisseastumisel, vaid pidevalt: selgub avaliku raamatukogu revideerimisel, et kutseta juhataja tegevus jätab soovida, võib inspektor algatada juhatajate vahetamise küsimuse.

Kutseta juhatajaid, kes on töötanud raamatukogujuhatajana või abijuhatajana vähemalt 5 aastat heade tagajärgedega, võib koolide inspektor esitada kutse andmiseks ilma eksamiteta (määruse § 15), pidades seejuures silmas, et esitatavate haridus vastaks vähemalt 8 õppeaastale (määruse järgi: „oleks vähemalt 2 õppeaasta võrra kõrgem 6-kl. algkooli kursusest“), kusjuures üksikuil juhtudel võib

arvesse võtta ka iseõppimise ja eneseharimise teel omandatud haridust või üldist arenemist, kui isik seda koolide inspektori arvates väärrib.

Seadust või määrust raamatukogujuhataja kutse nõudmiste vähendamise või tähtaegade pikendamise mõttes muuta ei ole otstarbekohane, kuna see võtaks raamatukogujuhataja kutse taotlemiselt ja kutseliselt ettevalmistuselt vajaliku aluse. Sest kuigi seadust ei saa 100% täita, püsib ta eesmärgina, õigusliku ja kõlbelise alusena meie tegevusele avalike raamatukogude arendamise alal.

Raamatukogunduse kursused ja raamatukogujuhataja kutseeksamid a. 1940.

Haridusministri 11. aprilli 1940. a. otsusega 1940/41. aastaks kinnitatud kava kohaselt korraldavad Haridusministeeriumi ülesandel raamatukogunduse kursused:

- I. Raamatukogujuhataja I järgu kutsele ettevalmistamiseks.
 1. Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing — Tallinnas 10.—22. juunini. Juhataja Tallinna Keskraamatukogu juhataja A. Sibul (Tallinn, Vabaduse pst. 4).
- II. Raamatukogujuhataja II järgu kutsele ettevalmistamiseks.
 2. Petseri Maakoolivalitsus — Petseris 3.—8. juunini. Juhataja koolide inspektor O. Paas.
 3. Pärnu Maakoolivalitsus — Pärnus 10.—15. juunini. Juhataja koolide inspektor A. Tam m.
 4. Valga Maakoolivalitsus — Valgas 26.—31. augustini. Juhataja koolide inspektor A. Kõiv.
 5. Viru Maakoolivalitsus — Rakveres 2.—7. septembrini. Juhataja koolide inspektor H. Linsi.
 6. Viljandi Maakoolivalitsus — Viljandis 9.—14. septembrini. Juhataja koolide inspektor M. Roots.

Kursustest võivad osa võtta Raamatukogujuhatajate kutselise ettevalmistuse määruse (HMT nr. 3 — 1935) § 10 kohaselt raamatukogujuhatajad ja teised raamatukogude alal töötavad jõud ning, kui ruum lubab, ka raamatukogundusest huvitatud isikud. Esimeses järjekorras võetakse kursustele isikuid, kes on praktiseerinud raamatukogus ja kes soovivad omandada raamatukogujuhataja kutse.

Tallinna kursused on üleriigilised, ent ka teistele kursustele võetakse kuulajaid võõrastest koolivalitsuskondadest, kui ruum seda võimaldab. Osavõtu suhtes tuleb pöörduda suuliselt või kirjalikult Tal-

linnas kursuste juhataja poole, mujal vastava Maakoolivalitsuse või koolide inspektori poole.

Ühenduses eeltähendatud kursustega korraldatakse kõigi kursuste juures eksamid raamatukogujuhataja kutse saamiseks Haridusministeeriumi Raamatukogujuhatajate Eksamikomisjonis — Tallinnas I ja II järgu kutse alal, mujal II järgu kutse alal.

Eksamile pääsemiseks tuleb esitada hiljemalt üks nädal enne eksamite resp. kursuste algust vastavale Maakoolivalitsusele, kursuste juhatajale või Haridusministeeriumi Noorsoo ja Vabahariduse Osakonnale sellekohane kirjalik soovivaldus, mis võib olla ühtlasi ka kursustest osavõtu soovivalduseks, juurde lisades sellele originaalis või tõestatud ärakirjas:

- a) lühike elulookirjeldus;
- b) isikut tõestav dokument, millest nähtuks sünniaeg ja -koht, kui seda vastavale maakoolivalitsusele juba ei ole esitatud;
- c) tunnistus hariduse kohta (õpetajail kutsetunnistus), kui seda vastavale maakoolivalitsusele juba ei ole esitatud;
- d) tunnistus praktiseerimise (töötamise) kohta raamatukogus kas raamatukogujuhatajalt või raamatukogu ülalpidajalt (kui tunnistus tuleb anda raamatukogujuhatajale) ühes hinnanguga selle praktika (töö) edukuse kohta;
- e) koolide inspektori hinnang eelmises punktis tähendatud praktika (töö) kohta; selle hinnangu võib vastav inspektor anda aga ka vastavale maakoolivalitsusele või kursuste juhatajale vahetult;
- f) riigikeele oskust tõestav tunnistus, kui see oskus ei avaldu haridust tõestavast tunnistusest (pkt. „c“);
- g) tunnistus raamatukogunduse kursustest osavõtmise kohta, kui säärane varemast ajast on olemas.

Eksamite nõudmised leiduvad Raamatukogujuhatajate kutselise ettevalmistuse ja kutseeksamite kavades (HMT nr. 3 — 1935 ja nr. 8 — 1937), kus on antud ka nende õppe- ja käsiraamatute nimestik, mis eksamiõendajail tuleb läbi töötada. On soovitatav, et nii kursustele kui ka eksamile tulijad juba varemini valmistaksid endid selleks vastavate õppe- ja käsiraamatute abil ette, millisel korral kursused kujuneksid neile õpitu kokkuvõtmiseks ning kordamiseks ja eksamite õiendamine toimuks eriliste raskusteta.

II järgu kutse alal tuleksid läbi töötada vähemalt järgmised tähtsamad õppe- ja käsiraamatud:

I. **Kasvatusteaduses:** A. Elango — Kasvatusteadus.

II. **Kirjandusloos:** K. Mihkla — Lühike ülevaade eesti kirjandusest keskkooli V klassile (annab rohkesti faktilist materjali eriti eksami jaoks, seepärast soovitatav esmajärjekorras) ja sellele täiendava raamatuna sama autori — Eesti uusim kirjandus. Kirjanduslikud loengud ühes kirjandusmetoodikaga algkooliõpetajaile. Autori kirjastus. Tallinn, 1940, 206 lk., hind kr. 3.—

Abiraamatuna on sobivad: Fr. Tuglas — Lühike eesti kirjanduslugu (Elav Teadus nr. 25) ja J. Roos — Ülevaade eesti kirjandusest keskkooli V klassile.

III. Raamatu ja raamatukogu ajaloos: J. Roos — Lühike eesti raamatu ajalugu (Elav Teadus nr. 51) ja Fr. Puksov — Raamat ja tema sõbrad (Elav Teadus nr. 30) peatükid VII ja VIII.

Abiraamatuna sobib Rud. Alas — Rahvaraamatukogud Eestis (I peatükk). Soovitav lugeda ka vastavaid kirjutusi ajakirjas „Raamatukogu“, „Eesti Noorus“ (nr. 10 — 1939), „Varamu“ (nr. 5 ja 6 — 1938, 9 — 1939) jne.

IV. Raamatukogude asutamises, valitsemises ja nende tegevuse juhtimises: Aleksander Kurvits — Raamatukogu ja vabaharidustöö. Kuna selle raamatu lõpus äratrükitud Avalikkude raamatukogude seadust ja määrusi ning korraldusi raamatukogude alalt on hiljem täiendatud, tuleks nende täiendustega tutvuda ajakirja „Haridus- ja Sotsiaalministeeriumi Teataja“ resp. „Haridusministeeriumi Teataja“ kaudu, eriti nr. 3 — 1935 (tähtis!), 11 — 1932, 15 — 1934, 6, 14 ja 18 — 1936, 28 — 1937, 23 — 1938, 1, 11 ja 16 — 1939.

Avalike raamatukogude järelevalve osas tuleks tutvuda A. Kurvits'a — Eesti rahvahariduse ja kultuuriala korralduse lk. 45—53.

V. Raamatukogude tehnikas: A. Sibul — Raamatukoguhoidja käsiraamat. (Lõpus avaldatud Av. raamatukogude seadust on täiendatud ja Haridusministeeriumi määrus av. raamatukogude kohta on muudetud). Täiendavalt tuleks lugeda: R. Antik — Kataloogid ja kataloogimine. Abiallikana ajakirja „Raamatukogu“ vastavad kirjutused.

VI. Vabaharidustöös: A. Kurvits — Enesearendus ja edasiõppimine (Elav Teadus nr. 21), E. Kubjas — Õpiringid. Käsiraamat nende tegelikuks korraldamiseks (II trükk) ja täiendavalt Karl Laane — Kuidas korraldada õpiringe. Üleriigilise Õpiringide Keskuse väljaanne, Eesti Haridusliit, Tallinn, 1939. 34 lk., hind 25 senti.

Noorsoo organiseerimise alal tuleks tutvuda vastavate seadustega ja määrustega ajakirjas „HM Teataja“ nr. 14 — 1936, 3 — 1937 ja 8 — 1938.

Üldiselt on soovitatav tutvuda ka eksamikavades juhutatud teiste õppe- ja käsiraamatutega.

I järgu kutse alal on õppe- ja käsiraamatuid, mis tuleksid läbi töötada, märksa rohkem, nagu selgub HMT nr. 3 — 1935 ja 8 — 1937 avaldatud eksamikavadest.

Isikud, kes on õiendanud eksamid vähemalt rahuldavalt ja kes oma sündimisaaja ja koha, hariduse, raamatukogunduse praktika (vähemalt 1 aasta) ja selle hinnangu kohta (raamatukogujuhataja ja koolide inspektori poolt) on esitanud vastavad tõendused, saavad Haridusministeeriumi Noorsoo ja Vabahariduse Osakonnalt raamatukogujuhataja vastava järgu kutsetunnistused, mis neile kätte saadetakse kohaliku koolivalitsuse kaudu.

Kursustest osavõtjaille võimaldatakse kursuste korraldaja poolt ühiskorter, mille kasutamise soovist tuleb ühel ajal kursustele ülesandmisega teatada. Eriti Tallinna kursustest osavõtjad võivad saada öökorteri 10.—22. juunini k. a. I Gustav-Adolfi Gümnaasiumis, S. Kloostri 16. Tasu on 65 senti isikult ööpäeva eest (voodid ühes pesuga).

Kuigi Tallinna kursused on üleriigilised ning mõeldud eeskätt linnade ja suuremate avalike raamatukogude juhatajaile ja nende abijõududele, on soovitav, et neist võtaksid osa ka Harjumaav. raamatukogude juhatajad. Töö neil kursustel korraldatakse sääraselt, et võimalik on omandada ka II järgu kutse.

Kuna avalike raamatukogude juhatajad töötavad enamikus kas tasuta või koguni väikese tasu eest, oleks väga soovitav, et raamatukogude ülalpidajad või kohalikud omavalitsused leiaksid võimalusi kursustest osavõtjaille sõidukulude ja ehk ka päevaraha tasumiseks. See oleks väikenegi vastutulek neile haridustegelastele, kes suure ennastsalgavuse ja ohvrimeelsusega töötavad raamatukogunduse alal.

Jääb veel soovida, et raamatukoguhoidjaskonna senine elav huvi ja osavõtt saaks osaks ka käesoleva aasta kursustele. Tee avalike raamatukogude olukorra parandamisele suundub raamatukogude kui vabaharidusasutuste osatähtsuse ja autoriteedi tõstmise kaudu. Selleks viimaseks on aga vaja vastava kutselise ettevalmistusega raamatukoguhoidjate kaadrit. Säärase kaadri peame saama lähema 3—4 aasta jooksul!

A. Leinjärv.

Raamatukogu inventuurist.

Avalikes raamatukogudes tuleb aeg-ajalt teha inventuuri, et selgitada, kas on alles kõik raamatukogusse tulnud ja inventeeritud raamatud kui ka muu vallasvara. Peatume seekord lähemalt raamatute inventuuri juures.

Harilikult ühendatakse inventuuriga kerge raamatute seisukorra kontroll ja eraldatakse lagunened, ümberkõitmist vajavad, kulunud, määrinud, rikutud ja laenutamiseks kõlbmatud raamatud. Peale inventuuri lõppu kontrolitakse eraldatud raamatuid põhjalikumalt ja otsustatakse, kas on neid võimalik veel parandamise, ümberkõitmise või vahelekirjutamise (kui puuduvad lehed) teel muuta laenutamiskõlvulisiks või tuleb nad esitada kustutamiseks. Inventuuri juures võrreldakse raamatud nimestikuga ja siis ilmneb nii mõnigi töö juures juhtunud eksitus või viga, nagu

raamatute asetamine väärale kohale, kahele täiesti erinevale raamatule ühe ja sama järjenumbriga andmine liigis jne.

Väiksemates raamatukogudes, millede koostis ulatub 1000 köiteni, võib inventuuri teha iga aasta. Suuremates raamatukogudes, kus köidete arv tõuseb mitmele või koguni kümnetele tuhandetele, tehakse inventuuri kahe, vahel kolme aasta järele, sest suurema raamatukogu korralik inventuur nõuab rohkesti aega ja segab selle tõttu jooksvat tööd. Ka piirab ta lugejaskonna raamatukogu kasutamise võimalust, sest harilikult suletakse raamatukogu inventuuri ajaks, mis suuremas raamatukogus olenevalt köidete arvust vältab nädal, paar või koguni enam. Peale selle nõutakse juba enne inventuuri algust tagasi raamatud kõigilt laenajailt, millega võetakse neilt raamatukogu kasutamise võimalus.

Inventuurist tuleb teatada lugejaskonnale aegsasti, et ta oleks sellest informeeritud varakult. Kui nõutakse inventuuri puhuks tagasi kõik laenatud raamatud, siis olgu eriti selle eest hoolitsetud, et raamatute tagastamise nõue saaks teatavaks kõigile laenajaile, mis aitaks vältida arusaamatusi ja sekeldusi. Inventuuri tegemiseks on kõige sobivamaks ajaks suvekuud, kus raamatukogude kasutamine minimaalne. Toimub raamatukogujuhatajate vahetus, siis tuleb tingimata teha inventuur.

Inventuuri tegijaks määratakse niihästi seltside, ühingute kui ka omavalitsuste raamatukogudes eri komisjon, kelle koosseisu peaks kuuluma ka raamatukogujuhataja kas komisjoni juhatajana või liikmena. Suuremates raamatukogudes, kus inventuur kestab kauemat aega, jäetakse see harilikult personaalist koosneva komisjoni hooleks, kelle esimeheks on raamatukogujuhataja.

Inventuuri jaoks on soovitatav kasutada erilisi lehti, millede vorm võiks olla järgmine:

..... raamatukogu inventuurileht.

Inventuur toimus 194..... a.

Riulitelt puudunud raamatute		Märkmed
Põhinimest. nr.	Liigi ja järje nr.	

Riiulitelt puudunud raamatud kantakse inventuurlehele järjestikku üksteise alla. Siis on kergem pärast teostada kontrolli ja tarbekorral kirjutada mõne raamatu kohta märkusi. Inventuurlehe märkuste lahtrisse kantakse ka kõik need eksitused ja vead, mis inventuuri juures selgusid, kuid millede parandamine kohe ei olnud võimalik. Inventuurlehele kirjutavad alla inventuuri tegijad, et oleks selge, kes toimetasid võrdlust ja kellelt tarbekorral küsida selgitust.

Enne inventuuri juurde asumist paigutatakse kõik laenajate poolt tagastatud raamatud riiulitele oma kohtadele ja kontrollitakse veel, kas kõik riiulitele asetatud raamatud seisavad õigel kohal. Neid raamatuid, mis tagastatakse inventuuri ajal, ei tule võimalike eksituste vältimiseks mitte kohe paigutada riiulitele, vaid mahutada eri kappi või riiulile, kuhu nad jäävad seniks, kui on inventuur lõpetatud. Alles siis võrreldakse neid nimestikega ja kustutatakse inventuurlehelt, kus nad on märgitud kui riiulitelt puudunud.

Inventuuri juures ei tule ülepeakaela rutata, sest siis võib märkimata jääda nii mõnigi riiulilt puudunud raamat ja inventuurlehe märkustesse sattuda eksitusi. Et töö annaks õigeid ja usaldatavaid tulemusi, peab inventuuri tegema täie hoole ja põhjalikkusega. Inventuurlehed hoitagu alal vähemalt järgmise inventuurini, kus neid vahest võib tarvis minna mõne üksiku küsimuse lahendamiseks ja selgitamiseks.

Kuidas ja missuguses järjekorras inventuur läbi viia ja kes missuguse osa inventuurist teeb, see olgu selge juba enne tööle asumist. Töö annab paremaid tulemusi kui on välja töötatud juba enne inventuuri juurde asumist selle läbiviimise kava.

Inventuuri tegemine toimub kas p õ h i - s ü s t e m a a t i l i s e või k o h a n i m e s t i k u a b i l.

Põhinimestikuga on siis kõige kergem teha inventuuri, kui raamatud on paigutatud riiulitele põhinimestiku numbri järjekorras. Inventuuri tegemiseks on tarvis kahte inimest, kellest üks asub riiulite juurde, kuna teine võtab põhinimestiku. Esimese ülesandeks on võtta laudilt üksteise järele raamatuid, heita põgus pilk nende seisukorrale, et jõuda otsusele, kas raamat on veel kohane

laenutamiseks või tuleb ta lõplikuks otsustamiseks kõrvale panna ja nimetada raamatu numbrid ning tarbekorral ka pealkiri, kuna teine põhinimestiku juures kontrollib, kas öeldu vastab põhinimestiku sissekandele. On kombeks teha põhinimestikku kohalolevate raamatute juurde pliiatsiga eriline märk nn. „linnuke“, mis sarnaneb v tähele. Inventuuri lõpuks siginevad „linnukesed“ kõigi nende raamatute juurde, mis inventuuri ajal olid riiulitel. Nüüd võetakse käsile inventuuri ajal tagastatud raamatud ja märgitakse põhinimestikus, et nad on alles. Kui siis põhinimestikus leidub veel raamatuid, millede juures puudub märke, kantakse need inventuurlehele ja katsutakse selgitada, kus nad on. Kõigepealt vaadatakse järele, kas on kõik laenutatud raamatud tagastatud. On tavaliseks nähtuseks, et kuigi raamatukogu nõudis raamatute tagastamist enne inventuuri, jääb siiski inventuuri-ajaks tagastamata osa raamatuid ühel või teisel põhjusel. Kui laenajate käes olevate raamatute kustutamise järele, mis toimub laenutatud raamatute kaartide või laenajatekaartide põhjal, leidub inventuurlehel läbikriipsutamata raamatunumbreid, asutakse selgitama, kas ei ole need antud köitjale parandada, ümber köita või on saadetud haruraamatukogusse (osakonda) kasutamiseks. Jäävad selle võrdluse järele veel mõnede raamatute numbrid läbi kriipsutamata, tuleb neile vaadata kui teadmata kadumaläinutele.

Ei ole otstarbekohane kohe peale inventuuri lõppu koostada sellekohane akt, eriti suuremates raamatukogudes, vaid on parem viivitada mõned päevad, et veel kord kontrolli teostada riiulitel ja kaartide hulgas. Juhtub vahel, et mõni raamat jääb inventuuri juures laudil kuidagi kahe silma vahele või kaartide järgi kustutamata inventuurlehel. Kui veelkordne kontroll puudunute suhtes tehtud ja inventuuri juures eraldatud raamatute kohta langetatud lõppotsus, kas kustutada või parandada, kantakse inventuuri tulemused akti ja esitatakse ülemusele kinnitamiseks.

Kuigi pliiatsiga märgete tegemist põhinimestikku tihti praktiseeritakse, ei saa seda siiski soovitavaks pidada, sest järgmise inventuuri juures tuleb teha uusi märkeid ja nii on põhinimestik varsti täis märkeid. Märgete kustutamine kummiga annab küllalt tööd ja määrib tihti raamatut. Sellespärast on parem märgetest hoiduda ja kõik inventuuri

momendil riulitelt puudunud raamatud kanda inventuurlehele.

Märksa raskem on inventuuri teha põhinimestiku abil, kui raamatud on asetatud riulitele süstemaatiliselt — liigi- ja järjenumbriga järjestuses. Siin tuleb raamatute ja põhinimestiku võrdlust toimetada liikide kaupa, alates ilukirjandusega ja lõpetades lastekirjandusega. Säärane võrdlusviis, kus liiginumbri põhjal otsitakse välja põhinimestikust teatavasse liiki kuuluvad raamatud, nõuab kaunis pingutatud tähelepanu ja eksimised on selle tõttu kerged tulema.

Hõlpsam on võrdlust põhinimestiku abil teha, kui raamatute inventeerimiseks on kasutatud Haridusministeeriumi normaal-põhinimestiku asemel Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu põhinimestiku vormi, kus raamatud peale lahtri liigi ja järjenumbriga jaoks kantakse veel igale liigile antud erilahtrisse. Võrdluse juures tuleb sel puhul jälgida ainult teatud lahtri sissekandeid. Vahelejätmise ja eksimiste hädaoht on seejuures peagu täiesti kõrvaldatud.

Kuna raamatute süstemaatilise riulitele asetamise juures numbriga järjekorras sama raamatu teine, kolmas jne. eksemplar või teine, kolmas jne. osa saab sama numbriga mis esimene eksemplar või osa, siis ei ole need hiljem juurdetultud eksemplarid mitte kantud samasse kohta põhinimestikku kus esimene, vaid hiljem. Laudil seisavad nad kõik aga koos. Siin tuleb võrdlemisel tingimata inventuurlehele kirjutada kõik need eksemplarid ja osad, mis põhinimestikus esimesega koos ei ole inventeeritud. Edaspidisel võrdlemisel tulevad nad põhinimestikus esile ja siis kustutatakse inventuurlehel tehtud ülestähendused.

Põhinimestiku abil inventuuri tegemisel on veel see pahe, et inventuuri saavad teha ainult kaks inimest, sest väikese raamatukogu koostis mahub vabalt ühte põhinimestikku ja jääb veel ruumi ülegi. Kui võtame, et raamatukogus on 1200 köidet, siis kulub säärase raamatukogu inventuuriks kahel inimesel põhinimestiku abil, kui oletame, et tunnis suudetakse võrrelda 90 raamatut, 13 tundi, see on kaks tööpäeva.

On raamatud asetatud riulitele süstemaatiliselt autorite ja pealkirjade järgi, siis võib inventuuri teha s ü s t e -

maatilise nimestiku abil. Sel puhul tuleb enne inventuuri juurde asumist kontrollida, kas on kirjutatud kõigile põhinimestikku kantud teostele kataloogikaardid ja kas on neile märgitud nii mitu põhinimestiku numbrit kui mitu eksemplari on seda teost. Kui säärane võrdlus tehtud, võib julgesti kasutada inventuuri tegemisel süsteematilist autornimestikku. Inventuuri juures tuleb siis jälgida mitte ainult seda, et teos on olemas laudil, vaid peab rõhku panema ka sellele, kas on kõik eksemplarid kohal, kui on ühest teosest mitu eksemplari.

Kuna põhinimestiku abil inventuuri tegemine, nagu eelpool nägime, toob kaasa mitmesuguseid raskusi, siis kasutatakse töö kiirendamiseks ja hõlbustamiseks k o h a n i m e s t i k k u, kus raamatud on loetletud selles järjekorras, nagu nad riulitel seisavad. Kohanimestikku peetakse kaartidel, misjuures kaartidele märgitakse autor, pealkiri ja koha- (liigi- ja järjenumbrer liigis) ning põhinimestiku number. On mitu eksemplari ühest teosest, siis märgitakse nii mitu põhinimestiku numbrit kui mitu eksemplari on sellest teosest. Kohanimestiku võib ka vihku kanda, millejuures ilukirjandusele harilikult on oma vihk ja teaduslikele teostele oma. Teaduslike teoste kohanimestikust antakse igale liigile tema umbkaudsele suurusele vastav arv lehekülgi. Autori ja pealkirja asemel kantakse vihku ainult igas liigis kohanumbrid alates ühest ja nende taha, eraldades kriipsuga või jättes teatud vahe, põhinimestiku numbrid. Viimaste arv kohanumbri taga näitab, mitu eksemplari on sellest teosest raamatukogus ja milliste põhinimestiku numbrite all nad on inventeeritud.

Loomulikult peab kohanimestikku enne inventuuri võrdlema põhinimestikuga, kas ta vastab täpselt raamatukogu koostisele. Inventuur läheb kohanimestiku abil märksa kiiremini kui põhinimestikku kasutades. Kuna kohanimestikku peetakse harilikult kahes osas, siis on võimalik vähemalt kahe paariga inventuuri teha, mis võimaldab selle kiiremat läbiviimist.

Kui inventuur toimub kohanimestiku abil, mis kirjutatud kaartidele, siis ei ole tarvis lauditelt puudunud raamatuid inventuurlehtedele kanda, vaid kaardid võetakse kartoteegist välja ja asetatakse eraldi kasti. Oma kohale pan-

nakse kaardid alles siis tagasi, kui on selgunud, kelle käes või kus kohal raamatud asuvad.

Kui inventuur lõpetatud ja selle tulemused lõplikul kujul selgitatud, koostatakse toimunud inventuuri kohta sellekohane akt, milles loetletakse kõik need kulunud, rikutud ja sisuliselt vananenud raamatud, mis komisjoni arvates tuleks kustutada, ja ka teadmata kadumaläinud raamatud. Akti vorm võiks olla järgmine:

AKT.

19..... a. kuu päeval
 poolt 19..... a. määratud komisjoni esi-
 mees ja liikmed
 toimetasid
 raamatukogu inventuuri ja leidsid:

1) Kõik raamatukogule saabunud raamatud on põhinimestikku kantud, nummerdatud ja raamatukogu pitsatiga varustatud.

(Kui esineb puudusi, siis märkida, millised.)

2) Kõik põhinimestikku kantud raamatud on kohal ja tarvita-
 miseks kõlblikud, välja arvatud allpoolloetletud, mis esitatakse kus-
 tutamiseks:

Järje nr.	R a a m a t u				Hind		Kustutamiseks esitamise põhjus
	omanda- mise aeg	põhinim. nr.	autor	pealkiri	Kr.	S.	

Kogusummas 0000 (Sõnades korrata.)

Komisjoni arvates tuleks eeltähendatud kõlbmatuks muutunud raamatud (Komisjoni ettepanek nende realiseerimise või hävitamise kohta) ja teadmata kadumaläinud raamatud lubada kustutada põhinimestikust.

3) Järgmised raamatud on muutunud mittevajalikuks:

(Loetleda raamatud punkt 2 antud vormi järgi.)

Komisjoni arvates tuleks eeltähendatud mittevajalikuks muutunud raamatud (Komisjoni ettepanek realiseerimiseks või üleandmiseks mõnele asutisele.)

4) Põhinimestik on (komisjoni hinnang pidamise kohta).

Komisjoni esimees:

Liikmed:

Akt koostatakse kahes eksemplaris, millest üks jääb raamatukogusse, kuna teine esitatakse ülalpidajale palvega lubada kustutada aktis loetletud raamatud põhinimestikust. Akt hoitakse alal raamatukogu eri kaustas. Säärane kaust täidab kustutatud raamatute nimestiku aset. Kustutused põhinimestikus tehakse punase tindiga kas läbikriipsutuse teel või märkusega märkuste lahtris alles siis, kui ülalpidajalt on saabunud luba aktis loetletud raamatute kustutamiseks.

Tihti kuulduv kaebusi, et ülalpidajad ei lubavat teadmata kadumaläinud raamatuid kustutada, põhjendades keeldumist sellega, et raamatud ei võivat teadmata kadumina minna. Kuid tegelik töö näitab, et see siiski on võimalik. Raamatukogudes, kus kasutamine väga elav, tuleb koguhoidjal töötada suure kiirusega, et kõiki soovijaid rahuldada. Askelduste kiiruses võib juhtuda, et mõni väljaantud raamat jääb kuidagi üles märkimata. Kui see raamat satub laenaja kätte, kes korralikkusest suurt lugu ei pea ja laenatud raamatuid koguni edasi laenab, siis vaevalt see raamat enam tagasi tuleb, vaid jääb kuhugi vedelema. Ja koguhoidja ei tea ka kellegi käest nõuda. Võib juhtuda, et kaardile märgitakse eksikombel väär laenaja number. Kui nüüd laenaja, kes raamatu sai, seda ise ära ei too, siis jääbki ta kadunuks, sest see laenaja, kelle number eksikombel kaardile märgitud, saab oma kaartide abil tõendada, et seda raamatut tema käes ei ole. Vahel soovitakse raamatutega enne kaasavõtmist tutvuda. On tutvujaid mitu, võib mõni raamat vahel kogemata ilma märkimata kaasa minna ja ka tagasi toomata jääda.

Loomulikult on sääraseid juhtumid üksikud ja sellepärast ei saa ka teadmata kadumaläinud raamatute arv suur olla. Raske on siin mingit kindlat normi püstitada. Palju oleneb kasutajatest ja sisemisest korrast raamatukogus kui ka raamatukoguhoidjast. Kogemuste põhjal, mis saadud Tallinna Linna Keskraamatukogus, ei võiks teadmata kadumaläinud raamatute arv tõusta üle 0,2 protsendi raamatute koostisest aastas, kuid tavaliselt võiks see olla 0,1 protsenti. Kui on aga tarvilusel avariikulid, siis võib teadmata kadumaläinud raamatute protsent tõusta 0,5 protsendile.

A. Sibul.

Tartu ülikooli raamatukogu asutamine 1800—1802

E. Vigel.

(Järg)

2.

Ootamatult katkes aga kuratooriumi töö Tartus, mispärast tekkis ka ajutine seisak raamatukogu organiseerimisel.

Ei võrrelnud ülikooli raamatukogu sekretär Karl Peterson põhjusega Tartu ülikooli virvatulega, mis kustudes siin, süttib uuesti teisel. Ta sünd oli tõesti raske ja täis igasuguseid ootamatusi. Kolm linna — Tartu, Miitavi ja Pärnu — pretendeerisid ülikoolilinna nimele, millega tavaliselt on seotud rida eeliseid. Isegi hiljem, kui ülikoolis oli alanud õppetöö, häirisid meeli kuulujutud ta üleviimisest Pihkva.

Olgugi, et Senati otsus ülikooli asukoha valikul oli langenud Tartu kasuks ja Paul I selle kinnitanud, need ringkonnad, kes pooldasid ülikooli avamist Miitavis, polnud lõplikult loobunud oma pretensioonidest ning valmistasid ettevaatlikult pinda oma soovide läbiviimiseks. Samal ajal kui kuratoorium Tartus hoogsalt arendas tegevust ülikooli peatseks avamiseks, pöördusid Kuramaa ja Pilteni rüütelkond ühiselt Paul I poole palvega, määrata ülikooli asupaigaks Tartu asemel Miitavi. Oma taotluse põhjenduseks esitasid palujad üsna kaaluvaid argumente, mis pidid monarhi veenma ülikooli asutamise paremuses just Miitavis. Neist olid eriti olulised elu odavus Miitavis ning kohal asuv Gymnasium academicum oma hoonete, inventari, õppeabinõude kogude ja väärtusliku raamatukoguga. Pealegi töötas gümnaasiumi juures rida nimekaid õpetlasi, n. näit. M. F. Wattson, W. G. F. Beitler, J. G. Groschke jt., keda ülikool võis kasutada õppejõududena, sest sobivate õppejõudude leidmine oli kuratooriumile eriti raskesti lahendatavaid probleeme. Miitavi gümnaasiumi muundamine ülikooliks oli seejuures kergesti teostatav.

Gymnasium academicum'i asutas hertsog Peter 8. juunil 1775. a. Esialgu ta kavatses kutsuda ellu ülikooli 4 teaduskonnaga, kuid loobus sellest kavatsusest seejärel, kui talle selgitati, et on vähe lootust selleks, et paavst, kellele kanoonilise õiguse põhjal kuulus loaandmise õigus uute ülikoolide asutamiseks katoliiklikes maades — Kuramaa hertsog allus katoliiklikule Poola kuningale — nõustuks protestantliku ülikooli avamisega Kuramaal.¹⁾ Kuid Miitavi gümnaasium erines tunduvalt samatüübilisist õppeasutisist. See oli midagi vahepealset kesk-kooli ja ülikooli vahel. Andes oma kasvandikele ümmara üldhariduse, valmistas ta neid ette ka praktiliste elukutsete vastu aladel, kus just ei nõutud täielist akadeemilist haridust. Nii võisid siin omandada küllaldaselt teadmisi noored, kes kavatsesid astuda riigiteenistusse kas

¹⁾ K. Dannenberg, Zur Geschichte u. Statistik d. Gymnasiums zu Mitau. Mitau 1875, lk. VI.

ohvitserina või ametnikuna. Siin olid ette nähtud isegi kirikuõpetajate ettevalmistuse võimalused.²⁾

Kui Kuramaa 1795. a. liideti Venemaaga, jättis Katariina II gümnaasiumile kõik ta õigused. Ta andis kuramaalastele isegi lootust, et gümnaasium kujundatakse ümber ülikooliks. Kuramaa kindralkuberner P. L. v. d. Pahlen oli volitatud selleks koha peal astuma isegi tege-likke samme. Kuid kavatsus jäi teostamata Katariina II surma tõttu 1796. a.

Niisiis, kui eesti- ja liivimaalaste seisukohavõttu ülikooli asukoha valikul võisid mõjutada Tartu kasuks mälestused rootsiaegsest üli-koolist, siis innustasid kuramaalasi võitlema Miitavi pärast eelmise valitsuse lubadused, anda äsja riigi külge liidetud provintsile oma ülikool.

Kas mõjutasid Paul I kuramaalaste argumentid, et ta võttis üm-berotsustamisele oma endise otsuse, või oli siin tegemist telgitaguste mõjunditega, kuna kuramaalaste aktsiooni tõhusalt toetas krahv v. d. Pahlen, kes oli suutnud võita keisri poolehoidu ja usalduse, või oli see isevalitseja järjekordne kapriis, kuid Kuramaa aadli taotlus osutus menukaks ning ukaasiga 25. detsembrist 1800. a. määratigi ülikooli uueks asukohaks Miitavi, kus kuratooriumil kästi jätkata Tartus alus-tatud tegevust.

Ukaas ühes v. d. Pahlen'i kirjaga saabus Tartu hetkel, mil koha-peal viibisid vaid üksikud kuratooriumi liikmed, kes juba 29. det-sembri istungil võisid tutvuda selle sisuga.

Ent kuratooriumil osutus võimatuks järsku lõpetada oma töö Tartus. Enne oli vaja tühistada sõlmitud lepingud, likvideerida soe-tatud vallasvara ja otsustada raamatukogu saatus. See kõik nõudis aega.

Kuratooriumi tegevuse lõpetamisel Tartus tõusis päevakorda kü-simus, kuidas toimida raamatukoguga. Kas müüa see kohapeal või saata Miitavi? L'Estocq'i raamatukogu kui annetise suhtes oli selge, et see tuleb toimetada ülikooli uude asukohta, kuid Loewenwolde' päri-jailt ostetud raamatukogu üleviimise suhtes tekkisid kuratooriumi liikmel mõningad kahtlused. Nimelt kardeti, et selle koostises võis leiduda suuremal arvul teoseid, mis juba on olemas Miitavi gümnaa-siumi raamatukogus. Sellega ongi seletatav kuraator K. G. v. Bara-noff'i ettepanek 22. jaanuaril 1801. a. istungil, Loewenwolde raamatu-kogu Tartus ära müüa. Seejuures tähendas Baranoff, et ta tundvat isikut, kes olevat nõus selle eest maksuma 3550 rbl. Kuratoorium siiski loobus esialgu Loewenwolde raamatukogu müügist. Otsustati L'Es-tocq'i raamatukogu saata Miitavi, Loewenwolde oma aga jätta seni-seks Tartu, kuni kuratoorium on Miitavis tutvunud gümnaasiumi raamatukoguga. Majaomanikuga, kes oli kutsutud kuratooriumi istun-gile, lepiti kokku, et talt üüritud maja jääb ülikooli kasutada lihavõt-tepühadeni. Selle tähtaja möödumisel lubas see paigutada raamatu-

²⁾ (Joh. G. Lulzer), Entwurf d. Einrichtung d. v. S. Hochf. Durchl., d. Herzoge v. Curland, in Mitau neugestift. Gymnasii Academici. Mi-tau 1773. H. § 1 ja Foundation d. Akademischen Gymnasiums in Mi-tau, v. 8. Junius 1775, I.

kogu, kui selleks peaks veel olema vajadust, oma maja teisel korral asuvasse ruumi.

Kuratoorium lõpetas tegevuse Tartus 24. jaanuaril 1801. a. ning asus Miitavi, kuhu saabus veebruari esimesil päevil, Tartu jäi kuratooriumi usaldusmehena Baranoff, kes keeldus Miitavi minemast. Ta abiks määrati Ülikooli abisekretär H. Frisch, kes lahkus ülikooli teenistusest selle üleviimise puhul Miitavi. Nende ülesandeks oli lõpetada kuratooriumi juhendite kohaselt kõik need asjad, mida viimane ei jõudnud kohapeal lahehdada ise. Frisch võttis muuseas enese peale kohustuse hoolitseda raamatukogu edasisaatmise eest Miitavi, kui kuratoorium peaks lõplikult loobuma selle müügist.

Kuratoorium, olles asunud Miitavi, nõudis gümnaasiumi nõukogult aruande esitamist õppeasutise majandusliku seisundi, õppejõudude ja õpilaste kohta, et selle alusel koostada oma töökava. 9. veebruaril 1801. a. vaadati üle gümnaasiumi hoone, observatooriumi ja füüsika, loodusloo ja matemaatika kabinetide sisseseaded ja kogud ning tutvuti raamatukoguga.

Miitavi gümnaasiumi raamatukogu oli tol ajal Riia linna raamatukogu kõrval ainuke avalik raamatukogu Baltimail.³⁾ Selle raamatukogu aluseks oli Chr. A. Tottien'ilt ostetud raamatukogu. Teda täiendati Fr. W. v. Raison'i valikul ostudega Badenhaupt'i ja Chr. Fr. Germershausen'i raamatukogudest. Samal ajal rikastus ta väärtusliku annetisega pastor Sam. A. Ruprecht'i raamatukogust. 1795. a. andi s Katariina II siia üle veel Miitavi vabamüürlaste 13.000-kõitelise raamatukogu.

Gümnaasiumi raamatukogu koostises oli ta üleandmisel kuratooriumile umb. 23.000 köidet, mis olid mahutatud 28 klaaskappi. Raamatukogu välismis oli väga elegantne, nagu seda tõendab prof. K. Morgenstern, kes 1802. a. teel Tartu peatus Miitavis, et lähemalt tutvuda linna ja ta vaatamisväärsustega. Raamatukogus leidis palju väärtuslikke filosoofilisi teoseid. Muuseas oli siia sattunud ka Tycho de Brahe käsikiri Stellarum octavi orbis inerrantium accurata restitutio. Fol. Viimase kohta leidub Tartu Ülikooli raamatukogu kirjastikus järgmine anonüümne märge: --Käesajal Miitavi gümnaasiumi raamatukogus säilitatavat Tycho de Brahe käsikirja, mis sinna sattus koos Miitavi vabamüürlaste raamatukoguga, nimetab Bernoulli oma teoses „Reisen durch Brandenburg, Pommern, Preussen, Kurland, Russland u. Polen“, Bd. 3, lk. 243, ekslikult trükiteoseks.“ Kuid teoste hulgas polnud vähe ka dublette.⁴⁾

Kuratoorium olles tutvunud gümnaasiumi raamatukoguga tegi raamatukoguhoidjale prof. Schwenkner'ile ülesandeks võrrelda Loewenwolde raamatukogu kataloogi gümnaasiumi raamatukogu omaga ning märkida esimeses kõik dubletid. Gümnaasiumi raamatukogus puuduvad teosed kavatsesi lasta saata Miitavi raamatukokku, dubletid aga müüa ja müügist saadud raha kasutada raamatukogu täiendamiseks. Schwenkner'il kulus ülesande täitmiseks nädal aega.

³⁾ Petri (ALA, 1801, nr. 115).

⁴⁾ K. Morgenstern, Meine Beschäftigungen v. März 1799—1804, lk. 351. Tartu Ülikooli Raamatukogu — Ü. R.

20. veebruaril andis ta Loewenwolde raamatukogu kataloogi ühes dublettide nimestikuga kuratooriumile tagasi. Osutus, et Loewenwolde raamatukogus dublettide arv polnud eriti suur. Nüüd otsustati (20. II. 1801) teha Frisch'ile korraldus, et ta Tartus müüks ära raamatukapid, milledesse oli paigutatud Loewenwolde raamatukogu, saadud raha eest soetaks tugevad kastid ja laseks nad vooderdada vildiga, et raamatud transpordi all ei kannataks, ning saadaks kogu raamatukogu Miitavi; juhul, kui raamatute transport halbade teeolude tõttu peaks osutuma võimatuks, kästi need Schultz'i majast üle viia parun Ungern-Sternberg'i majja, mis veel oli ülikooli käes, kuna selle eest oli üür pikemaks ajaks ette makstud.

Kuid Loewenwolde raamatukogu üleviimisest Miitavi ei tulnud midagi välja. Vaevalt et selles olid süüdi teeolud, sest need ei takistanud sugugi L'Estocq'i raamatukogu transporti märtsi keskel Miitavi. Ennem võib oletada, et pakk-kastide valmistamine nõudis nii-palju aega, et Frisch hilines raamatute teesaatmisega. Võimatu pole ka oletus, et Frisch'ile üldse ei tehtudki korraldust kuratooriumi otsuse täitmiseks. Viimast oletust näib kinnitavat fakt, et kuratooriumi väljaläinud kirjade hulgas ei leidu ühtegi, mis oleks adresseeritud Frisch'i nimele Loewenwolde raamatukogu asjus. Ei mainita ka hili-semais kuratooriumi protokollides enam Loewenwolde raamatukogu, kuna neis mitmel korral on juttu L'Estocq'i omast.

L'Estocq'i raamatukogu saabus Miitavi 18. märtsil ning asetati gümnaasiumi ruumidesse, sest gümnaasiumi ülevõtmine kuratooriumi poolt ülikoolile oli teostatud juba 14. märtsil. Ametlikult seda siiski veel gümnaasiumi raamatukogule üle ei antud.

Kuna ülikooli avamisega taheti rutata — see pidi toimuma 29. juunil 1801 —, siis leidis kuratoorium, et nüüd enam ei tohi viivitada ka hädavajaliste raamatute soetamisega. Ta esialgsed kavatsused ülikooli raamatukogu väljaarendamiseks olid üsna suurejoonelised. Nii kavatseti raamatukogu täiendamiseks ja õppeabinõude ostmiseks asigneerida 20 000 Albertustaalrit, olgugi et kuratooriumil puudusid reaalsed väljavaated nii suure summa leidmiseks.⁵⁾

Et raamatute ost välismaalt aga võis toimuda ainult Senati poolt aktsepteeritud nimestiku alusel, siis tuli kiires korras asuda selle koostamisele.

13. märtsil peeti kuratooriumi ja ülikooli juurde kutsutud õppejõudude ühine koosolek, kus arutati mitmesuguseid ülikooli ellu puutuvaid küsimusi. Gümnaasiumi õppejõududest võtsid sellest osa J. G. Groschke, W. G. F. Beitler, J. M. G. Beseke, K. W. Cruse, H. Chr. Liebau, J. G. Schwemschuh ja Chr. W. Schwenkner ning väljaspoolt kutsutud õppejõududest H. L. Böhlendorff ja G. Chr. v. der Brincken. Sellel koosolekul tehti õppejõududele ülesandeks koostada ülikoolile vajaliste raamatute nimestikud ja esitada need kuratooriumile.

16. märtsil saadeti ka teistele ülikooli teenistusse kutsutud õppejõududele, nim. Ph. E. G. Arzt'ile, G. F. Parrot'ile, G. F. Pöschmann'ile ja M. E. Styx'ile kutse ilmuda aprilli jooksul Miitavi; ühtlasi paluti

⁵⁾ Protokoll 16. III. 1801.

neid saata kuratooriumile nimestikud raamatulist, mida nad esma-
joones vajasisid õppetööks.

Esimesed õppejõudude poolt koostatud nimestikud saabusid kura-
tooriumile märtsi keskel. Need anti üle kuraator Grotthuss'ile üld-
nimestiku koostamiseks, kes oli volitatud seda Senatile edasi saatma.
Selle üldnimestiku edasine saatus on teadmata. Ülikooli arhiivis ei
leidu selle kohta mingisuguseid andmeid. On vähe usutav, et säärane
üldse koostatigi. Kahjuks on kaotsi läinud isegi Miitavi õppejõudude
poolt esitatud raamatute nimestikud. Fakt aga on see, et nüüdki jäi
nimestik Senatile esitamata. Ja selleks polnud enam vajadustki, sest
Aleksander I, kes pärast Paul I surma oli tõusnud Vene riigi troonile,
kaotas 31. märtsil oma eelkäija poolt kehtima pandud raamatute sisse-
veo keelu.

Aleksander I troonile astumine lahendas lõplikult ka ülikooli asu-
koha küsimuse. Ukaasiga 12. aprillist 1801 määratakse asukohaks
uesti Tartu.

Ja nii osutus, et peaaegu kõik senise kuratooriumi töö oli olnud
asjata.

Kuratoorium lõpetab oma tegevuse Miitavis ja annab (30. V. 1801)
gümnaasiumile tagasi nii raamatukogu kui muud ülevõetud varan-
dused.

Kuratooriumi Miitavis viibimise ajal ülikooli raamatukogu ei ri-
kastunud nimetamisväärsete uute soetistega. Kuna kõik ülikoolile
vajalised raamatud kavatseti osta vahenditult välismaalt, siis hoiduti
ettevaatlikult juhuslikest ostudest. Bergmann'i, Hartknoch'i, Scha-
den'i ja parun Ungern-Sterberg'i raamatukogude omandamise küsi-
mused Miitavis (ega hiljem Tartus) enam ei tulnud kõne alla. Nad
jäidki ülikoolile ostmata. Küll omandas ülikool hulga hiljem kogu
kirjanduslikke haruldisi Bergmann'i raamatukogust. Schaden'i ra-
amatukogu omandas Moskva ülikool, ning see hukkus Moskva põlemi-
sel 1812. a. Uusi pakkumisi kuratooriumile tuli Miitavis prof. F. W.
Götze pärijalt ja prof. J. M. G. Beseke'lt. Prof. Beseke oli juba varem
müünud ühe osa oma loodusloolisest raamatukogust gümnaasiumile.
Seepärast oli kuratoorium põhimõtteliselt nõus omandama talt üli-
koolile ka ülejäänud osa. Beseke raamatukogu kataloog anti gümnaa-
siumi raamatukoguhoidjale prof. Schwenkner'ile, et see märgiks ka-
taloogis ära dubletid. Prof. Beseke aga, läbemata ära oodata kura-
tooriumi vormilist otsust, toimetas raamatud gümnaasiumi raama-
tukokku, ning prof. Schwenkner võttis need vastu. Kui nüüd ülikool
viidi tagasi Tartu, siis loobus kuratoorium raamatukogu ostust. Selle
omandas nüüd Miitavi gümnaasium. Ülikoolile omandamata jäid nii
prof. Götze raamatukogu, mille eest nõuti 400 Alb. taalrit, kui ka
kindral van der Weyde oma, mida selle müüjad teiskordselt pakkusid
kuratooriumile.

3.

Miitavist lahkumise järele kuratooriumi tegevus katkes peaaegu
terveks aastaks.

Ta koosolekud algasid uuesti vaid järgmise aasta algul pärast
seda, kui 5. jaanuaril 1802 avaldati ukaas Senatile, millega muudeti

ja täiendati ülikooli 4. mai 1799 põhikirja ning kästi „ajaviitmata asuda selle kasuliku asutise tegelikule ülesehitamisele.“ See ukaas laiendas oluliselt seniseid ülikooli õigusi. Raamatukogu seisundist oli selles eriti tähtis punkt, mis erandas ülikoolile välismaalt ostetavad raamatud, noodid ja muud trükised alluvusest tsensuuriasutistele, alistades need ülikooli oma tsensuurikomisjonile. Seega oli Tartu ülikoolile antud erandlik eesõigus, mille positiivne mõju Tartu ülikooli raamatukogu ülesehitamisel oli hindamatu väärtusega, sest kuigi seadus kategeooriliselt nõudis, et ülikool on raamatute tsenseerimisel kohustatud kinni pidama kehtivaist tsensuurijuhiseist, võis viimane vaieldavail juhtudel neid juhiseid vabalt tõlgendada enda kasuks. Et ülikool hiljem raamatukogule kirjandust tellides just piinlikult ei pidanud kinni ametlikest tsensuurieeskirjadest, nähtub tõsiasjast, et raamatukogu koostises leidub praegu hulk trükitooteid märkega „keelatud“. Säärase märkega varustatud trükised polnud küll üles seatud üldiseks kasutamiseks, ent õppejõud kasutasid neid igal ajal vabalt. Olid nad vist üliõpilastelegi kättesaadavad, kuna needki algul liikusid raamatukogu üsna vabalt.

Kuratoorium, kes nüüd koosnes vaid Eesti- ja Liivimaa rüütelkonna esindajaist, avas seekord uuesti oma istungid Tartus 11. veebruaril 1802. a. Algas ta tegevuse rahulikem ja tulemusrikkaim ajajärk, mis lõppes ülikooli piduliku avamisega 21.—22. aprillil.

Raamatukogu ellu see ajavahemik oodatud elevust ei toonud. Kuigi raamatute sisseveol välismaalt polnud vormiliselt enam takistusi, ei saanud kuratoorium nüüdki veel asuda kavakindlale raamatukogu organiseerimisele ja komplekteerimisele. Selle põhjuseks olid mitmed asjaolud. Kõigepealt ikka veel puudusid vajaliste raamatute nimestikud. Miiitavi nimestikud ei tulnud arvesse, kuna nende koostamisel peeti silmas gümnaasiumi raamatukogu lünkade täitmist ja need olid koostatud isikute poolt, kes enam ei seisnud ülikooli teenistuses. Kuratoorium aga püsis endiselt seisukohal, et kirjanduse valik tuleb jätta asjaomaste õppejõudude otsustada, nagu seda ette nägi ülikooli plaan. Teised põhjused, nagu kuratooriumi ülekoormatus tööga, raamatute sisseveo ja tsensuuri kohta kehtima pandud seadluste aeglane ellurakendamine, polnud vahest ka olulise tähtsusetat.

Siiski oli raamatukogu koostis vahepeal kasvanud 1503 köite võrra, ja seda tänu suurvürst Konstantin Pavlovič'i annetisele ning ühele kohapealsele ostule. On võimalik, et enne ülikooli avamist osteti raamatukogule ka esimesed raamatud välismaalt. Ent see ost pole faktidega küllaldaselt tõestatav. Asjade käik ise aga oli järgmine. Kuratooriumi istungil 17. veebruaril esitas Chr. B. v. Vietinghoff kuratooriumile prof. J. W. F. Hezel'i kirja 5. II. 1802 (u. k.), milles see palub saata talle 250 hollandi tukatit, et tasuda Hamburgi raamatukaupleja Thode arve kasvatus- ja keeleteaduslike raamatute eest, mida ta olevat ostnud ülikooli huvides. Edasi mainis Hezel, et ta ei pea ostangu tühistamist soovitavaks; sel puhul aga kui kuratoorium peaks raamatute hinna lugema kalliks, lubas ta need jätta endale ning tasuda nende ostuhinna omast palgast. Kuratoorium nõustus Hezel'i ettepanekuga ja laskis talle teatada, et raha saadetakse maikuus. Raamatud otsustati seniks jätta nende senise omaniku kätte hoiele. Üli-

kooli arhiivis puudub ostetud raamatute nimestik. Samuti pole teada, millal nad raamatukogule üle anti. Kuna kuratooriumi kassaraamatus puuduvad andmed Hezel'i poolt palutud summa väljamaksmise kohta, siis on küllaldaselt põhjustatud kahtlus, kas see ost üldse teostuski.

Puudulikud on andmed ka teise, kohapealse ostu kohta. Kuratooriumi protokollidest selgub vaid nii palju, et 5. aprillil otsustati asekuuratori parun J. F. Ungern-Sternberg'i ettepanekul omandada ülikoolile 1590 pankorubla eest 821-kõiteline raamatukogu. Kuna sellegi kataloog on hiljem läinud kaotsi ja muude andmete puudumisel osutub võimatuks ennistada ta koostist, siis paratamatult jääbki see selgitamata. Eii kuratooriumi protokollides ega kassaraamatus ei esine ka müüja nime. Ent mõningad andmed lubavad oletada, et see oli rittmeister v. Gersdorff.⁶⁾ Oletust põhjendab kaalutus, mille aluseks on prof. K. Morgenstern'i järgmine märge ülikooli raamatukogu juhatuse jooksvate toimingute päeviku⁷⁾ esimesel leheküljel: „Ainestikuna üldnimestiku koostamiseks leidsin raamatukoguhoidja ametisse astumisel järgmised allikad“, missugusele lausele järgneb nende raamatukogude nimestike loetelu, mis ülikool oli omandanud kuni 1802. a. novembrini. Selles loetelus mainitakse teiste tuntud nimestike kõrval kahte rittmeister v. Gersdorff'ilt ostetud raamatute nimestikku. Kuna kuratooriumi protokollidest ja kassaraamatust nähtub, et 1802. a. novembrini ülikoolile oli ostetud just 2 kogumit raamatuid — 5. aprillil ja 24. juunil —, ilma et seejuures oleks märgitud müüjate nimesid, ja et teiste kogude endised omanikud kõik on teada, ning et ei protokollides ega arveraamatus ei mainita, et Gersdorff'ilt millalgi oleks ostetud raamatuid, siis peab tahes-tahmata mõnna, et oletus, et mõlemate kõneall olevate kogumite müüjaks oli just Gersdorff, on ehk küllalt veenvalt tõendatud.

Ent seejuures äratub kahtlust järgmine asjaolu. Ühe Ülikooli raamatukogu toimiku, nim. Verzeichnisse einzelner angekauften Bücher-Sammlungen, auch verschiedener auf Versteigerungen gemachten Acquisitionen, sisuloendis on märgitud nr. 2 all kapt. (!) v. Gersdorff'ilt ostetud raamatute nimestik. Nimestikul puudub pealkiri ja ta sisaldab ainult 12 raamatut hinnaga 76 rbl. 77 kop. Kuratooriumiaegses arveraamatus aga ei leidu ühtegi 76 rbl. 77-kopikalist sissekannet. See aga paneb omakorda mõtlema, kas sisuloendise koostaja pole mitte eksinud. Pealegi leiame samas toimikus nr. 3 all nimestiku pealkirjaga Verzeichniss der von dem H. Rittmeister v. Gersdorff für die Bibliothek angekauften Bücher (25. Jun. 1802), mis üldse ei esine sisuloendis. Pole sugugi võimatu, et nagu nr. 1 all esineb Dr. Walther'ilt (Tallinnas) hiljem ostetud raamatute nimestik, nii ka nr. 2 alla on ekslikult paigutatud mingisugune ost hilisemast ajast. Ka erinevad mõlemad nimestikud üksteisest sisuliselt. Kui nr. 2 sisaldab peamiselt ajaloolisi seoseid, siis nr. 3 esineb matemaatiline ja sõjateaduslik kir-

⁶⁾ Arvatavasti oli see Salomon Johann v. Gersdorff.

⁷⁾ Journal über d. laufende Geschäfte der Direction der Bibliothek d. Kais. Universität zu Dorpat, angef. v. d. Direktor dieser Bibl. K. Morgenstern. Dorpat, im November 1802. Ü. R.

jandus. See asjaolu kinnitab omakorda eelpool esitatud oletust raamatute müüja isiku suhtes.

Suurvürst Konstantin Pavloviči annetise eest võlgneb ülikool tänu Chr. v. Vietinghoff'ile, kes oma heade suhete tõttu annetajaga olevat mõjutanud viimast loovutama osa oma raamatuist taasavatavale Tartu ülikoolile.⁸⁾ Näib aga, et Konstantin Pavloviči poolt ülikoolile annetatud raamatud on pärit Aleksander I raamatukogust.

On teada, et nii Aleksander Pavlovič kui Konstantin Pavlovič omasid noores eas kumbki oma isikliku raamatukogu- mis olid koostatud Katariina II poolt La Harpe'i näpunäidete järgi. Mõlemad raamatukogud olid nii koostiselt kui välimuselt täiesti ühesugused. Erinesid vaid venslid kõiteseljale kleebitud medaljonidel. Aleksander Pavloviči kogu köidetel oli vensel AP, Konstantin Pavloviči omadel — GP.⁹⁾

Tartu ülikooli raamatukogule annetatud raamatute köide vastab täiesti S. A. Muchin'i, Konstantin Pavloviči raamatukogude uurija kirjeldusele. See on esmajärgulise tehnikaga prantsuse töö. Vasikanahkne köide veau écaille — on raamitud kolmekordsest kuldjoonelisest bordüürist miniatüürsete rosettidega nurkadel. Kullaga pressitud klassikaline ornament katab raamatu selga, millele on kleebitud 8 ovaalset rohelisest marokäänist medaljoni. Alumise medaljoni kullaga nahka pressitud hambulises raamistus on Vene riigivapp, ülemise medaljoni samasuguses raamistus esineb vensel AP, keskmises medaljonis aga köite number. Ainult mõned üksikud teosed on köidetud punasesse marokääni. Sellest, et kõigi köidete seljal esineb vensel AP ja mitte CP, tuleb järeldada, et Tartu ülikooli raamatukogule annetatud raamatud esialgu kuulusid Aleksander Pavloviči ja mitte Konstantin Pavloviči raamatukokku. Kunas, millisel teel Aleksander Pavloviči raamatukogu läks üle ta venna Konstantin Pavloviči omandusse, selle kohta võib teha vaid oletusi. Konstantin Pavlovič, kavatsedes liita kõik oma raamatukogud ja moodustada neist Peterburis avaliku raamatukogu, loovutas Tartu ülikoolile arvatavasti ainult dublette ja nimelt neid, mis olid varustatud Aleksander Pavloviči vensliga. Suurema ja väärtuslikuma osa Aleksandri kogust jättis ta siiski endale, nagu selgub S. A. Muchin'i andmete võrdlusest Tartu ülikooli raamatukogu säilitatava Konstantin Pavloviči annetise nimestiku andmetega. Raamatute annetamine toimus arvatavasti Aleksander I teadmisel, sest Beise teab rääkida, et esimene, tutvudes Tartu küllastamisel ülikooliga, olevat neid tunnustanud oma venna annetisena.¹⁰⁾

Konstantin Pavloviči annetis ülikoolile koosnes 682, mitte 3000 köitest, nagu ekslikult tõendab Muchin. Imselt segab Muchin Konstantin Pavloviči annetise ta illegaalse poja kindraladjutant P. K. Aleksandrov'i annetisega ülikooli raamatukogule 1832. a.

Annetatud raamatukogu koosneb peamiselt 18. saj. prantsuskeel-

8) G. B. Jäsche. Geschichte u. Beschreibung d. Feyerlichkeiten bey Gelegenheit d. am 21 u. 22. Apr. 1802 gesch. Eröffnung d. neu angelegten Kays. Universität zu Dorpat, 1803, lk. 88.

9) С. А. Мухин, Судьба одной библиотеки, 1929, lk. 26,

10) Die Kais. Universität Dorpat während d. ersten funfzig Jahre ihres Bestehens u. Wirkens. Denkschrift. Dorpat, 1857, lk. 39, tsit. 52.

seist teoseist kõigi teaduste aladelt. Valikult on raamatud oma aja parimaid. Nende hulgas rida võluvalt kauneid 18. saj. illustreeritud väljaandeid, nagu A. Pope'i *Oeuvres complètes*, 1779, kaunistatud C. P. Murillier gravüüridega; Voltaire'i *La Henriade*, 1767 Ch. Eisen'i gravüüridega; P. de Saint-Foix' *Oeuvres complètes*, 1778 C. P. Murillier gravüüridega; Le Monnier' *Fables, contes et épitres*, 1773 C. N. Cochin'i gravüüridega; J. J. Rousseau *Emile*, 1762 Ch. Eisen'i gravüüridega; S. Le Clerc'i *Oeuvres choisies*, 1784; S. Le Clerc'i *Traité de géométrie théorique et pratique*, 1774, kaunimaid matemaatika õppe-raamatuid, kus kuivad geomeetrilised joonised vahelduvad suurepärase Cochin'i ja Chedel'i gravüüridega; Dreux du Radier' *L'Europe illustre*, 1755—65, 6-köiteline teos Euroopa riigivalitsejate, silmapaistvate riigitegelaste, sõjaväejuhtide, kunstnike ja teadlaste piltidega, alates 5. saj. ja lõpetades 17. sajandiga. Hinnalisest ja väärtuslikest trükiseist paistavad veel silma *Histoire de l'Académie R. des inscriptions et belles-lettres*, Paris 1736—64; J. Mariette'i *La théorie et la pratique du jardinage*, 1760, paljude plaanide ja piltidega varustatud iluaedade arhitektuuri käsitlev teos.

Ülikoolile annetatud raamatud kuulusid Konstantin Pavlovič'i selle raamatukogu koostisse, mis asus Marmorpalees. Sealt laskis riiginõunik Muravieff nad viia enda korterisse, mis asus Tütarlaste Instituudis. Raamatute pakkimise eest maksis kuratoorium õueteenreile 25 rbl., kuna raamatukoguhoidja sai 150 rbl. Kui Muravieff hiljem lahkus Instituudist, siis toimetati raamatud krahv Lieven'i majja ihukaardiväe Semjonovi rügemendi kasarmute juures. Sealt saatiski Vietinghoff need Tartu.¹¹⁾

Suurvürsti annetis saabus Tartu märtsi lõpul. Tolleaegne kuratooriumi esimees krahv Manteuffel teadistas sellest kuratooriumi liikmeid 25. märtsi istungil, millal otsustati ka lasta Ülikooli tsensuuri sekretäril P. Petersen'il koostada kogumite nimestik. Raamatute ja mineraalide kogumite (viimane oli samuti Konstantin Pavlovič'i annetis) transpordikulud — kogusummas 172 rbl. tasuti ülikooli kassast 26. märtsil.

Praegu on Konstantin Pavlovič'i raamatukogu koostisse kuuluvad raamatud kõik paigutatud läbisegi ülikooli raamatukogu osakondadesse. Neist loovutas ülikool 1921. a. koos raamatukogu sõjateaduste osakonnaga mõningad eksemplarid Sõjaministeeriumile. Neid polnud kuigi palju — 9 teost 13-nes köites — ja nimelt Puysegur'i *L'art de guerre*, 1749; Turpin de Crissé *Essai sur l'art de guerre*, 1745; Belidor'i *La science des ingénieurs*, 1739; Surircy de St. Remy, 1743; Blondel'i *Traité de l'attaque des places*, 1780; Le Blond'i *Éléments de fortification*, 1782 ja *Éléments de tactique*, 1758 ja *Défense des places*, 1783 ning *L'artillerie raisonnée*, 1783.

Ülikooli Miitavist Tartusse tagasitoomise järele oli raamatukogu leidnud ruumid tõsise riiginõuniku J. M. v. Bock'i majas, kes kirjaliku lepinguga oli kohustatud andma ülikoolile 5 aastaks¹²⁾ tasuta kasuta-

¹¹⁾ Belege zu den Schnur- u. Rechnungs-Büchern des Curatorii 1800—1803. ERKA.

¹²⁾ 10. II 1802 — 10. II 1807. Hiljem asus siin ülikooli polikliinik.

miseks oma maja teise korra. Siia koondati Loewenwolde raamatukogu juurde hiljem soetatud raamatud ning liideti kõik üksikkogumid ühiseks tervikuks, milles puudus vaid L'Estocq'i raamatukogu, mis toodi Tartu hiljem. Selle raamatukogu koostis, milles leidus palju väärtuslikke ja haruldasi teoseid, võis ülikooli õppetöö algusel olla umbes 3500 köidet. (Järgneb)

Soome ex-librisest.

Soome ex-librise areng algab hilisemal ajal. Varasemast ajast on avastatud ainult paar nn. super-ex-librist. Esimene ja vanim neist leidub 1625. a. surnud Turu piiskopile Eerik Sorolaisele kuulunud raamatu kaanel, mis säilitatakse Stokholmi kuninglikus raamatukogus. Kaaned on aga kahjuks õige kulunud, nii et ex-librise kujutus on vähe segane. Sama sajandi lõppu kuuluvad ka raamatukaaned, mis valmistatud piiskop Johannes Gezeliuse (vanema) abikaasale Christina Peetritütrelle. Need on mustast sametist suurte hõbeilustustega nurkades ja kummagi kaane keskel ovaalne hõbeplaat omaniku monogrammi ja vapiga. On säilinud ka üks Turu vana ülikooli kaane-ex-libris aastast 1748.

Keskajast on säilinud mõningaid raamatumärke kirjutatuina ladina keeles raamatu esimesele kaanele või esilehele. Hilisemast ajast leidub neid juba ka soome keeles ja need kõlavad mõnikord pikema märkmena, mõnikord ka ähvardusena. Nii on ühel raamatu kaanel: „Selle Uue Testamendi õige omanik on Juhanna Vilhelmina Vikruut, sündinud Eura vallas, Sorkkiste külas. Kui keegi selle raamatu leiab, palun tingimata tuua koju, kui see jääb unustusse. Nii kui nimi tunnistab Juhanna Vilhelmina Vikruut.“ Teisel raamatul leidub jälle lause: „Selle raamatu õige omanik on Kalle Toomapoeg. Kes selle varastab, seda kurat armastab ja viib nurgast nurka, nii mis pea paugub.“ Sellist raamatumärki on kasutatud praeguse sajandini. Möödunud sajandil on raamatumärgina rohkesti tarvitatud ka käsitsilöödud templeid. Samal ajal võeti tarvitusele lihtsad tüpograafilised ex-librised, millel leidus omaniku nimi, piiratud mingisugusest ornamendist.

Vanimaks kunstiliseks ex-libriseks peetakse 1786. a. surnud piiskop Mennanderi ex-librist, mille keskel on kujutatud Kolgata, all serval, kahel pool stiliseeritud puud, millede latvade vahel on lint, mis kannab kirja „C r u c i F i c i u s A m o r M e u s“, millise lause

Õiendus: Ajakirjas „Raamatukogu“ 1939 nr. 3/4 lk. 119 rida 7 on eksikombel trükitud „sõjavägede staabi raamatukogu juhataja“, peab olema „sõjaväe ühendatud õppeasutiste raamatukogu juhataja“.

suured tähed moodustavad ka piiskopi nimede esimesed tähed (Carl-Fredrik Andreae Mennander).

Läinud sajandi algul ja keskel oli aadlike juures ex-librisena levinud vapikujutus, nii nagu see samal ajal mujal Euroopas käsitamist leidis.

Elavam huvi raamatukogude ja ex-libriste vastu Soomes tõusis 19. sajandi viimasel aastakümnel ja sajandite vahetusel oligi esimene soome ex-librise õitseng. Sellest ajast on pärit suur hulk väärtuslikke raamatumärke ja siit alates on nende tarvitamine üha enam levinud. Praegu leiduvat Soomes üle poole tuhande raamatumärgi. Mõnel soome kunstnikul on selle pisikunsti alal tähelepanuväärivaid saavutusi. Esimeseks neist — nii aja kui võimete järgi — tuleks nimetada Axel Gallén-Kallela't. Tema esimesed ex-librised — üks puu- ja kaks vasegravüüri — olid välja pandud Kunstiseltsi sügisaüldkogul 1896. a., kus need äratasid suurt tähelepanu ja said väga heade arvustuste osaliseks. Esmakordselt esines sel näitusel avalikult soome ex-libris. Suurt tähelepanu väärivad ka Axel Gallén-Kallela andeka õpilase Hugo Simberg'i gravüürid, kuigi tunnustus, nagu harilikult, on tulnud alles pärast kunstniku surma. Arvustaja Johannes Öhquist ütleb: „Ei ole midagi imetleda selle üle, et Hugo Simberg'il, valmistades paljudele isikutele ex-libriseid, oli tühjendamatu tagavara uusi aineid ja ideid, mida ta väljendas märgi saaja iseloomu kohaselt. Säärase suure mõttelennuga inimeselt ei oleks võinud teist oodatagi. Kuid selle asemel võiks küsida, kust ta võttis selle energia ja innu tõlgitseda need ained vaevarikka, äärmist täpsust ja tähelepanu nõudva gravüüri abil. Ja seda kõike ajal, mil ainult üksikud oskasid hinnata säärast pisikunsti, rääkimata hulkadest, kelle poolehoidu graafika harva võita suudab. Kuid seda Simberg oma elu ajal ei püüdnudki. Kunstiline loomistöö, enese töökspidamise väljendus ja oma mõttemaailma avaldamine, see oli tema suurim ülesanne. Selle töö juures ei tähendanud temale midagi ajakulu ja vaevanägemine ega võimalik ebaõnnestumine. Selle tõttu saavutas ta tulemusi, mida iga kunstiarmastaja suurima huviga nautida võib.“

Varema ja keskmise põlve kunstnikest oleks veel nimetada Carl Armfeldt'i, kellelt on hulk nägusaid ex-libriseid, T. Wikstedt'i, fantaasiarikast omapärast head joonistajat, kelle leidlikkus ainevalikus on piiritu. Kalle Carlstedt on andunud peamiselt puu-gravüürile. Peale illustratsioonide raamatuile „Kanteletar“ ja Eino Leino „Helkavirsiä“ („Helkalaulud“ — ka eesti keeles ilmunud) on ta graveerinud ex-libriseid, muuseas ka prof. Melartini ex-librise. Ka Erkki Melartin ise, kes oli helilooja ja muusikaproffessor, on tegutsenud kujutava kunsti alal. Ta on joonistanud oma raamatukogule 1918. a. kaks ex-librist, mis trüki jaoks kivile on kandnud litoograaf K. Meurling. Samuti on ta valmistanud ühe ex-librise gravüüris. Siis veel Ilmari Haapakoski'lt, Gallén-Kallela õpilaselt O. W. Ehrströmi'lt, Axel Haartman'ilt, G. Munsterhjelm'ilt, Anna Kaila'lt ja teistelt selle generatsiooni kunstnikelt on palju kauneid ex-libriseid. Muuseas on ka kuulsalt kujurilt Väinö Aaltoselt ilmunud üks väga omapärane, stiilne ja ilus ex-libris. Ka soome arhitektid on viljelnud ex-librise põldu ja 1933. a. Los Angelesis peetud ülemaailmlisel

ex-libriste näitusel omas soome arhitekt Marius af Schultén auhinna oma ex-libriste eest. Näitusel oli tuhandeid ex-libriseid, auhindu anti 15, milledest üks langes Soomele. Kunstnik Leo Nousiainen'ilt on 1927. a. joonistatud toimetaja E. J. Ellilä ex-libris. See kujutab sulega kündvat meest. Omaniku seletuse järgi on ex-librise mõte järgmine: „Olen talupoja poeg, sattunud kirjandusepõllule ja viljelen seda sulega.“ Brüsseli maailmanäitusel a. 1929 äratas see ex-libris suurt tähelepanu. E. J. Ellilä sulest on ilmunud raamat „Suomalaisia kirjanomistajanmerkkejä“ ja raamatu autor omab suurima ex-libristekogu Soomes. Kunstnik Gai von Weissenberg on joonistanud väga sügavamõttelise ex-librise Eino Mikkolale 1927. a. Algjoonistusel hoiab käsi raamatut päikeses ja joonis on trükitud mustaga valgele paberile. Kuid siis on sama ex-libris — käsi raamatuga ja nimi — joonistatud valgega mustale põhjale, nii et raamat väga jõuliselt enesest kiiri paiskab. Trükitud musta ja pruuniga õrnatoonilisele paberile. Kuna fil. magister E. Mikkola on üks suuremaid Soome raamatukogujaid, siis omab ta ka mitu ex-librist oma kirjanduse eritlemiseks. Nii on näit eelmainitud ex-librisel raamatu kaanele trükitud Lapua märk sinisega, mis on mõeldud fašistliku kirjanduse jaoks. Üks ex-libris eri joonistusega on kommunistliku kirjanduse jaoks. Eraldi on ex-libris rariteetidele, kujutades lahtist raamatut, millel roomab tõuk — võib olla raamatukoi. Noorema põlve kunstnike seas on hulk andekaid jõude, kes oma oskust ex-libriste valmistamisel on näidanud ja kellelt veel palju head võib oodata.

Soome ex-librise üle on seni ilmunud kaks head ja ilusat raamatut. Esimesena ilmus 1916. a. dr. Arne Jörgenseni rootsikeelne „Bokägar-märken i Finland“ ja 1939. aastal toimetaja E. J. Ellilä sulest raamat „Suomalaisia kirjanomistajanmerkkejä“. Mõlemas raamatus on peale teksti toodud ka hulk algupäraseid ex-libriseid. Veel on ilmunud mag. Eino-Mikkolalt raamat „Hugo Simberg ex-libristen etsaaajana“ (Hugo Simberg ex-libriste graveerijana), mis kirjeldab andeka kunstniku ex-libriste toodangut. Peale selle on ilmunud kirjutusi exlibriste üle üksikutes ajakirjades, eriti aga noorteajakirjas „Nuori Voima“ („Noor Jõud“).

Nuoren Voiman Liitto juurde moodustati 1932. a. Raamatusõprade harrastusring, kelle ülesandeks on äratada ja edendada bibliofiilset harrastust: raamatute, ex-libriste ja autograafide kogumist ja uurimist. See on vist ainuke ex-libriste korjajate organisatsioon Soomes. Ta avaldab aegajalt ülevaateid vahepeal ilmunud soome ex-libristest, tuues ühtlasi nendest pilte noorteajakirjas „Nuori Voima“. Selle organisatsiooni tegevus on loonud häid eeldusi soome ex-librise edasiseks arenguks.

Aug. Rebane.

Ülevaade raamatukogunduse kursustest ja raamatukogujuhatajate (-hoidjate) kutseeksameist 1939/40. a.

Haridusministri poolt 20. aprillil 1939. a. 1939/40. aastaks kinnitatud raamatukogunduse kursuste kavast olid ka käesoleval aastal kursused ette nähtud ainult II järgu kutse alal, kusjuures aga oli võimaldatud omandada seoses kursustega korraldatavail eksameil ka I järgu kutset. Säärane seisukoht oli tingitud tahtest, kasutada olemasolevad napid krediidid eeskätt maaraamatukogude juhatajate kutsealase ettevalmistuse tõstmiseks.

Kuna avalike raamatukogude ülalpidamine, lähem korraldamine ja järelevalve kuulub seaduse järgi kohaliku omavalitsuse ülesannete hulka, usaldati nende kursuste korraldamine kohalikele koolivalitsustele Haridusministeeriumi ülesandel. Seejuures olid kursuste juhatajaks vastavad koolide inspektorid, kursuste õppetöö toimus kehtiva eksamikava nõuete ulatuses ja kuulajaid võeti kursustele ka võõrastest koolivalitsuskondadest.

Kohalike koolivalitsuste soovidest kursuste alal saadi rahuldada ainult osa, kusjuures kursused korraldati:

- 1) Paides, Järva Maakoolivalitsuse korraldusel, 31. maist — 6. juunini.
- 2) Kuressaares, Saaremaa Maakoolivalitsuse korraldusel, 8.—14. juunini.
- 3) Tartus, Tartu Maakoolivalitsuse korraldusel, 16.—22. augustini.
- 4) Võrus, Võru Maakoolivalitsuse korraldusel, 30. aug. — 5. sept.
- 5) Haapsalus, Lääne Maakoolivalitsuse korraldusel, 6.—12. sept. 1939. a.

Seoses nende kursustega korraldati kursuste ajal eksamid raamatukogujuhataja kutse omandamiseks, milleks Haridusministeeriumi Raamatukogujuhatajate Eksamikomisjon lähetati kohtadele.

Kursustele kinnitati järgmine tunnikava:

1) Kasvatusteadus	2 tundi
2) Kirjanduslugu	5 „
3) Raamatu ja raamatukogu ajalugu	2 „
4) Raamatukogude asutamine, valitsemine ja nende tegevuse juhtimine	3 „
5) Raamatukogude tehnika	20 „
6) Vabaharidustöö	3 „

Kokku 35 tundi

Kursuste õppejõududeks olid Haridusministeeriumi Raamatukogujuhatajate Eksamikomisjoni liikmed: kirjanduslool alal — koolide peainspektor J. Aavik, raamatu ja raamatukogu ajalool alal — Tartu Ülikooli Raamatukogu juhataja F. Puksoo, raamatukogude haldamise alal — direktor A. Kurvits, raamatukogude tehnika alal — Tallinna

Keskraamatukogu juhataja A. Sibul ja vabaharidustöö alal — vabaharidustöö nõunik A. Leinjärv.

Kasvatusteaduse õppejõududeks olid komisjoni liikme koolide peainspektor M. Raua asemel, kes aja puudusel kõigist kursustest pidi eemale jääma, kohalikud koolide inspektorid (ühtlasi ka kursuste juhatajad): Järvamaal M. Ulk, Tartumaal A. Kurvits, Võrumaal J. Reinert ja Läänemaal E. Jaanvärk, kuna Saaremaal kasvatusteadust käsitas gümn. õpetaja E. Järvalt (kursuste juhatajaks oli koolide inspektor J. Koppel).

Kirjanduslugu käsitas Võrumaa kursustel peainspektor J. Aaviku asemel gümn. õpetaja F. Pettai, raamatu ja raamatukogu ajalugu Järvamaa ja Saaremaa kursustel F. Puksoo asemel (kes oli haige) vabaharidustöö nõunik A. Leinjärv, kuna Tartumaa kursustel olid raamatukogude tehnikas A. Sibulale kaaslektoreiks pr. H. Mugasto ja ERM Arhiivraamatukogu juhataja R. Antik.

Osavõtt kursustest oli järgmine:

1) Järvamaal	26
2) Saaremaal	34
3) Tartumaal	39
4) Võrumaal	27
5) Läänemaal	25

Kokku 151

Kutseeksameist võttis osa ja omandas kutse:

1) Järvamaal: võttis osa 24, neist õiendas II järgu kutseeksamid 21 isikut.

2) Saaremaal: võttis osa 30, neist õiendas II järgu kutseeksamid 25 isikut.

3) Tartumaal: võttis osa 39, neist õiendas II järgu kutseeksamid 24 ja I järgu kutseeksamid 2 isikut.

4) Võrumaal: võttis osa 27, neist õiendas II järgu kutseeksamid 26 ja I järgu kutseeksamid 1 isik.

5) Läänemaal: võttis osa 16, neist õiendas II järgu kutseeksamid 14 isikut.

Kokku käis eksameil 127, neist õiendas II järgu kutseeksamid 110 ja I järgu 3 isikut, kokku 113 isikut ehk 89%.

Üldse on raamatukogujuhataja kutse eksami teel omandanud:

1935.—1938. a.	66 isikut,
1938. a.	57 „ ja
1939. a.	113 „

Kokku 236 isikut

Kursuste ja eksamite kulu olid järgmised:

Haridusministeeriumi kulud 1 kursuselasele: kr. 770.00 : 151 = kr. 5.80 (1938/39 = kr. 3.45); 1 eksamiõiendanule: kr. 210.50 : 113 = kr. 1.86 (1938/39. a. = kr. 3.26).

Kokkuvõttes on 1939/40. a. raamatukogunduse kursuste kava täitunud hästi, kursustest osavõtjate huvi ja töötahe oli suur ning eksamiõiendanute teadmiste tase üldiselt kõrge.

A. L.

Pilk 1939. a. eesti raamatutoodangule.

Viimastel aastatel on eesti raamatutoodang muutunud stabiilseks. Ei ole suuri kõikumisi, mida võis näha omariikluse algaastail, mil iga järgmine aasta ületas eelneva õige märgatavalt, üksikjuhtudel koguni kahekordistades eelneva aasta toodangut. Näitena võiks tuua 1920. aastat, mil ilmus ligi 600 teost 41 185 leheküljel eelneva (1919.) aasta 384 teose 22 916 lehekülje asemel. Tõus, mis ühel aastal suurem, teisel väiksem, püsis 1932. aastani ning andis kõrgema seisu 139 370 lehekülje. Siit peale tekkis paaril aastal seisak, koguni tagasimineku, kuna 1935. aasta viis eesti raamatu uuesti 1932. a. kõrgusele, kuhu see viimase viie aasta kestel enam-vähem püsima jäänud.

Möödunud aasta on seejuures aga jällegi tõusu näidanud, kuid siiski mitte sellist, et sellest saaksime rääkida kui märgatavast tõusust. Pigemini kuulub seegi aasta oma toodangu poolest nende viimaste stabiilsete aastate hulka.

1939. a. ilmus ca 1500 teost 146 588 leheküljel, mis kogu Eesti iseseisvusaegse raamatutoodangu viis 24 514 raamatule, millel 2 277 472 lehekülge. (Enne riikl. iseseisvust, s. o. aastatel 1535—1917. ilmus 14 503 raamatut 1 247 387 lehek.)

Meie raamat on käinud hiigla tõusuteed. Kogu 18. sajandi toodang koosnes kõigest 220 raamatust, millel oli 36 900 lehekülge. Nii ületab praegune ühe aasta toodang kogu sajandi toodangu raamatute poolest 7-kordselt ja lehekülgede poolest 4-kordselt. 19. sajandi esimene pool näiteks andis 638 raamatut 77 302 leheküljel ning siingi on see toodang enam kui poole võrra väiksem viimaste aastate aastatoodangust.

Möödunud aasta toodangust on: ilukirjandust 182 raamatut 36 670 lehek., ühiskonnateaduse alalt 186 raamatut 18 534 lehek., kooliraamatuid 134, kokku 18 182 lehek., põllumajandusl. kirjandust 134 raamatut 7612 lehek., teaduslikku ja populaarteaduslikku kirjandust 246 raamatut 27 930 lehek., laste- ja noorsookirjandust 71 raamatut 5636 lehek., üldteoseid 158 raamatut 11 894 lehek., usu-teaduse alalt 83 raamatut 5112 lehek., rakendusteaduste alalt 39 raamatut 3328 lehek. jne.

Kogu aastatoodangu lehekülgedest võtab ilukirjandus enda alla 25%, koos laste- ja noorsookirjandusega aga ligi 29%. Ilukirjandusest langeb algupäral. kirjandusele 97 raamatut 16 390 leheküljega ja tõlkekirjandusele 85 raamatut 20 280 leheküljega. Laste- ja noorsookirjandusest on algupäraneid 46 raamatut 2214 leheküljega, kuna tõlkeid on 25 raamatut 3421 leheküljel. Nii on niihästi ilukirjanduses kui ka laste- ja noorsookirjanduses algupäraneid raamatuid ilmunud küll rohkem kui tõlkeid, kuid tõlkeid ületavad lehekülgedelt algupäraneid õige märgatavalt. Kui tõlkekirjanduse osas esineksid tõesti väärtuslikud teosed maailmakirjanduse paremikust, siis ei saaks tõlkekirjanduse kohta isegi selle märgatava üleoleku korral midagi halvustavat ütelda, kuid kahjuks on osa tõlkekirjandusest niisugune, mis otse lubamatult võimutseb meie raamatuturul. Algu-

pärases ilukirjanduses näeme möödunud aastal esinemas kõiki meie nimekamaid kirjanikke, nagu A. H. Tammsaaret, Mait Metsanurka, K. A. Hindrey'd, J. Kärnerit, J. Semperit, A. Jakobsoni, R. Rohtu, E. Kippelit. K.-ü. „Looduse“ romaanivõistlus tõi esile jällegi uusi nimesid. Luuletuskogudega esinevad V. Adams, J. Kärner, B. Kangro, E. Hiir, J. Barbarus, A. Sang, J. Sütiste jt.

Teistest teostest oleks eriti väljatõstetavad: „Eesti 20 aastat iseseisvust sõnas ja pildis“, „Suur Piibel“, A. Vaga „Nikolai Triik“ ja „Ants Laikmaa“, R. Kangro-Pooli „Kristjan Raud“, H. Kruusi „Jakob Hurda kõned ja avalikud kirjad“ ja „Eesti Aleksandrikool“, „Eesti Vabadussõda 1918—1920“ II köide, F. Linnuse „Eesti vanem mesindus“, „Muistse Eesti linnused“, „Kalevala“, G. Ränk'i „Saaremaa taluehitised“ ja hulk teisi.

Ajakirjandust ilmus 1939. a. 277 aastakäiku kokku 8492 numbriga. Ajakirjanduse seis seega käesoleva aasta 1. jaanuariks oli 6314 aastakäiku 235 296 numbriga, millest enne riikl. iseseisvust on ilmunud 1736 ak. 73 658 numbriga ja iseseisvusaastail 4578 ak. 161 618 numbriga.

R. Antik.

Soovitatud raamatute arvust ja nende kirjastajatest.

Haridusministeeriumi Raamatukogude Komisjoni poolt soovitatud raamatute arv alates 1929. aastast senini ulatub 2249-le. Algupäraseid on neist 1526, tõlkeid 723 raamatut. Seega on soovitatud kirjanduse arvuline vahekord: algupäraseid 68% ja tõlkeid 32%. Teaduslikku ja populaarteaduslikku kirjandust on 1147 raamatut ehk 51%, ilukirjandust 844 raamatut ehk 37,5% ja lastekirjandust 258 raamatut ehk 11,5%. Algupärast ja tõlkekirjandust on: 0. liigis algup. 425, tõlkeid 419 (võrdselt), 1.—8. liigis algup. 967, tõlk. 180 (algup. suur ülekaal), 9. liigis algup. 134, tõlk. 124 (ka peagu võrdselt).

Raamatute levitajaina tegutsevad meil kolm suuremat kirjastust: K. ü. „Loodus“, „Noor-Eesti“ ja Eesti Kirjanduse Selts. Vähe-mal arvul on kirjastanud: Eesti Kirjastuse Kooperatiiv, Eesti Kirjanikkude Liit, Kooli-Kooperatiiv, „Valik“, „Postimees“ jt.

Kui vaadelda esimese kolme suurema kirjastuse poolt kirjastatud raamatuid, siis selgub, et nad on kirjastamise alal teataval viisil spetsialiseerunud. K.-ü. „Loodus“ on pearõhu pannud tõlkelisele ilukirjandusele, viljeldes aga ka tähelepandavalt algupärast teaduslikku ja populaarteaduslikku kirjandust. Noor-Eesti kirjastus on oma erialaks võtnud algupärase, eeskätt aga algupärase ilukirjanduse levitamise. Eesti Kirjanduse Seltsi produktsioonis domineerib teaduslik ja populaarteaduslik kirjandus, vähemal arvul klassikaline ilukirjandus.

Kui suured ülesanded on ühel või teisel kirjastusel meie kirjanduse levitamisel, eriti aga algupärase kirjanduse kui omaloomingu alal, seda näitavad järgneva tabeli andmed, ilma et need vajaksid kommentaare.

Haridusministeeriumi Raamatukogude Komisjoni poolt avalikkudele raamatukogudele soovitatud raamatute (köidete) arv 1929. a. kuni praeguse ajani.

Kelle kirjastusel on ilmunud	Soovitamise järjekord	0 liigis			1.—8. liigis			9. liigis			Kokku		
		Algup.	Tõlk.	Kokku	Algup.	Tõlk.	Kokku	Algup.	Tõlk.	Kokku	Algup.	Tõlk.	Kokku
„Noor-Eesti“ . . .	I	110	17	128	37	9	46	10	9	19	157	36	193
	II	102	21	123	49	9	58	9	8	17	160	38	198
	K	212	39	251	86	18	104	19	17	36	317	74	391
„Loodus“	I	29	83	112	55	30	85	16	16	32	100	129	229
	II	38	129	167	67	20	87	23	22	45	128	171	299
	K	67	212	279	122	50	172	39	38	77	228	300	528
Eesti Kirjanduse Selts	I	6	39	45	104	37	141	1	3	4	111	79	190
	II	9	20	29	48	14	62	10	—	10	67	34	101
	K	15	59	74	152	51	203	11	3	14	178	113	291
Eesti Kirjastuse Kooperatiiv . . .	I	18	17	35	3	2	5	2	7	9	23	26	49
	II	12	24	36	2	—	2	1	4	5	15	28	43
	K	30	41	71	5	2	7	3	11	14	38	54	92
Eesti Kirjanik- kude Liit	I	23	1	24	2	—	2	—	—	—	25	1	26
	II	20	—	20	—	—	—	—	—	—	20	—	20
	K	43	1	44	2	—	2	—	—	—	45	1	46
Kooli-Kooperatiiv	I	1	—	1	25	—	25	3	—	3	29	—	29
	II	—	—	—	9	—	9	3	—	3	12	—	12
	K	1	—	1	34	—	34	6	—	6	41	—	41
„Valik“	I	—	8	8	—	—	—	1	3	4	1	11	12
	II	—	15	15	—	—	—	—	3	3	—	18	18
	K	—	23	23	—	—	—	1	6	7	1	29	30
„Postimees“	I	1	—	1	7	—	7	1	—	1	9	—	9
	II	7	4	11	2	—	2	—	1	1	9	5	14
	K	8	4	12	9	—	9	1	1	2	18	5	23
Muud kirjastused	I	8	12	20	209	29	238	17	21	38	234	62	296
	II	38	28	66	264	30	294	33	27	60	335	85	420
	K	46	40	86	473	59	532*	50	48	98**	569	147	716
Ilmunud autorite kirjastusel	I	1	—	1	26	—	26	2	—	2	29	—	29
	II	2	—	2	58	—	58	2	—	2	62	—	62
	K	3	—	3	84	—	84	4	—	4	91	—	91
Kokku	I	197	178	375	468	107	575	53	59	112	718	344	1062
	II	228	241	469	499	73	572	81	65	146	808	379	1187
	K	425	419	844	967	180	1147	134	124	258	1526	723	2249

R. Alas.

* Muude kirjastuste all esinevad suuremate kirjastustena, kes on kirjastanud teaduslikke ja populaarteaduslikke raamatuid: k.-ü. „Agronoom“, Akadeemiline Kooperatiiv, Tartu Ülikool, Eesti Karskusliit, Põllutöökoda, Eesti Tervishoiu Muuseum, Riigi Statis-

Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu 1939. a. tegevuse ülevaade.

Juhatus. Ühingu juhatusse kuulusid 1939. a.: esimees A. Sibul, abiesimees G. Ney, sekretär M. Jürma, abisekretär V. Kuldvere, laekur I. Riikoja ja abilaekur R. Antik.

Revisjonikomisjoni kuulusid: M. Nael, J. Räni, G. Sool.

Juhatus pidas aruandeaastal 7 koosolekut, kus võeti vastu 29 otsust. Peakosolek toimus 19. märtsil 1939 Tallinnas Keskraamatukogu ruumes. Uusi liikmeid võeti aasta jooksul vastu 21, kusjuures 31. detsembriks oli tasunud liikmemaksu 151 liiget. Auliikmeid oli ühingul 4.

Aruandeaastal väljastati 651 kirja, sisse tuli 204 kirja.

Ühingu usaldusmeesteks olid: R. Antik, H. Johani, A. Jõulmaa, E. Kurlents, A. Ojakäär, J. Saar, L. Seeberg.

Kongress. Ühingu tegevuse huvipunktiks kujunes aruandeaastal kolmanda üleriigilise raamatukoguhoidjate kongressi korraldamine, mis toimus 23. ja 24. sept. Tallinnas. Kongressi eeltööde komisjoni kuulusid HM-ist Noorsoo ja Vabahariduse nõunik A. Leinjärv, Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingust esimees A. Sibul ja Haridusliidust konsulent E. Oja. Kongressil refereerisid: A. Leinjärv, A. Sibul, A. Jõulmaa, E. Oja, H. Johani. Sooritati ekskursioone raamatukogudesse, Päevalehe trükikotta jne. Kongressi lõppu tähistati koosviibimisega „Estonia“ Rohelises saalis. Kongressi üldkulud tõusid kr. 329.10, HM-ilt saadi toetust kr. 210.—, ühingu kulud olid kr. 98.50. Kongressist võtsid osa ka Suomen Kirjastoseura kolm esindajat: pr. Ines Vuoristo Viiburi Talikkala haruraamatukogust, prl. Aino Kaasinen Viiburi Keskraamatukogust ja pr. Aino Lahtinen Kouvola. Kongressi võib pidada kõigiti kordaläinuks, kusjuures on rakendamisel üks olulisemaid kongressil vastuvõetud sooviavaldusi, nimelt trükitud kataloogikaartide kirjastamine.

Külaskäik Soome. Teiseks tähtsamaks sündmuseks osutus Eesti raamatukoguhoidjate külaskäik Soome Teaduslike Raamatukogude Ühingu viimase kutsel. Ekskursioonist võttis osa 21 raamatukoguhoidjat Riigiraamatukogu direktori G. Ney juhtimisel, kusjuures eesõigustatud olukorras olid Eesti teaduslike raamatukogude tegelased. Osale osavõtjaist, kes polnud komandeeritud oma raamatukogude poolt, tasus Ühing laevasõidukulud Tallinn-Helsingi ja tagasi. Küllastati Helsingi ja Turu Soome ja Rootsi teaduslikke kui ka linnade raamatukogusid ja muid vaatamisväärsusi. Soomlaste külalislahkus ja hool jätsid külastajaile püsivalt hea mulje.

tika Keskbüroo, Koduse Kasvatuse Instituut, Eesti Rahva Muuseum, „Varak“, K.-ü. Kultuurkoondis, Tallinna Eesti Kirj. Ühisus, „Eesti Kirik“, Eesti Põllumeeste Keskseits, Eesti Õpetajate Liit ja K.-ü. „Töökool“.

** Muude kirjastuste all suuremaks lastekirjanduse kirjastajaks on k.-ü. „Rahvaülikool“.

Klubiõhtud. Klubiõhtuid peeti aruandeaastal kolm: 15. okt. 1939 Riigiarhiivi ruumes direktor G. Ney valguspiltidest saadetud ettekandega Põhjamaade raamatukogudest, 19. nov. 1939. Tallinna linna IV haruraamatukogu ruumes raamatukogu 10 a. tegevuse tähistamiseks juhataja H. Asandi lahel kutsel ja vastuvõtul. Ettekandega ja valguspiltidega esines Pedagoogilise Muuseumi Raamatukogu raamatukoguhoidja R. Uudsemaa III Balti riikide raamatukoguhoidjate kongressist Kaunases 1938.

17. 12. 1939 korraldati Tallinna linna keskraamatukogu ruumes traditsiooniline jõuluõhtu liikmeile ja nende külalistele. Külastati ühiselt ka mõningaid kunstinäitusi.

Loterii. Aruandeaastal algatati loteriid 1500 krooni ulatuses.

Raamatukogu. Ühingu raamatukogu suurenes aasta jooksul 11 köite võrra, 1. jaan. 1940 oli kogus 212 köidet kr. 421.15 väärtuses. Kursuste õpperaamatukogus oli 121 köidet kr. 363.40 ulatuses.

Ajakiri. 1939. a. ilmus ajakirjast „Raamatukogu“ neli numbrit. HM-ilt saadi ajakirjale toetust kr. 900.—, kusjuures ühing kohustus saatma ajakirja ministriumi toetuse arvel kõigile av. raamatukogudele tasuta, milliseid HM-i nimestiku järgi oli 738. Samuti said tasuta ajakirja 1939. a. aastakäigu 1939. a. liikmemaksu tasunud liikmed. Ühingu häälekandjat vahetati ajakirjadega: „Eesti Kirjandus“, „Eesti Noorus“, „Areng“ ja Leedu Raamatukoguhoidjate Ühingu häälekandjaga ning saadeti tasuta Läti Raamatukoguhoidjate Ühingu, Praha linna keskraamatukogule ja Soome Ülikooli raamatukogule.

„Looming“. „Varamu“. Juba neljandat aastat said ühingu liikmed ühingu vahetalitusel tellida 50%-lise hinnaalandusega ajakirja „Looming“. Teist aastat telliti liikmeile soodustatud hinnaga ajakirja „Varamu“.

Seltskondlike üritusi. Kirjanike Mait Metsnurga 60 a. ning Henrik Visnapuu 50. a. sünnipäeva pühitsemist tähistati auaadresside annetamisega, millest võttis osa ka Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing.

Kontakt avalike raamatukogudega. Aruandeaastal korraldati av. raamatukogude seas ankeet küsimusega, kuipalju vajavad av. raamatukogud ajakirja „Raamatukogu“ vanemaid aastakäike, mida ühingul suuremal arvul veel laos. Saadud andmed esitati HM-ile seisukohavõtmiseks, et neid samuti saata tasuta soovijaile oma raamatukogude komplekteerimiseks. Raamatukogude varustamine rakendusmaterjalidega kasvab aasta-aastalt, kusjuures 1939. a. läbikäik ületab üle 50% eelmise aasta oma.

Peale selle on antud mitmel puhul nõu ühingu poole kirjateel või suuliselt pöördunud avalike kui ka kooliraamatukogude hoidjaile nende kutsetöös ning raamatukogu tehniliste küsimuste selgitamisel.

Juhatuse nimel

M. Jürma.

Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu 1939. a. kassa aruanne.

TULUD:

Saldo 1. I 1939. a.	Kr.	138.89
HM'i toetus ajak. „Raamatukogule“	Kr. 900.—	
Kuulutused ajak. „Raamatukogule“	„ 36.—	936.—
HM'i toetus üleriigilise kongressi pidamiseks	„	210.—
Liikmemaksud	„	154.25
Rakendusmaterjali müük	„	694.48
Ajak. „Raamatukogu“ tellimised ja müük	„	43.77
Ühingu panga jooksvalt arvelt toodud	„	1 205.50
Ühingu posti jooksvalt arvelt toodud	„	338.39
Üleminevad summad („Loomingu“ ja „Varamu“ tellimised)	„	134.—
Klubiõhtute sissetulek	„	83.30
Mitmesugused tulud	„	17.75
	Kokku Kr.	3 956.33

KULUD:

Ajak. „Raamatukogu kirjastamine	Kr.	909.94
Liikmemaks Rahvusv. Rkh. Liidule	„	11.31
Dr. Sevensma nimelise stipendiumi toetus	„	11.31
Rakendusmaterjali trükkimine	„	467.50
Kantseleikulud	„	122.52
Asjaajaja tasu	„	100.—
Klubiõhtud	„	115.63
Ekskursioon	„	150.—
Inventari muretsemine	„	44.32
Üleminevad summad („Loomingu“ ja „Varamu“ tellimised)	„	199.24
Ühingu posti jooksvale arvele makstud	„	357.79
Ühingu panga jooksvale arvele makstud	„	900.—
Mitmesugused kulud	„	108.21
Üleriigilise Raamatukoguh. kongressi kulud	„	329.50
Raha kassas 31. XII 39. a.	„	129.06
	Kokku Kr.	3 956.33

Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu 1940. a. eelarve.

TULUD:

Saldo 1. jaan. 1940	Kr.	129.06
Liikmemaksud	Kr. 100.—	
Rakendusmaterjali müügist	„ 700.—	
Klubiõhtuist	„ 70.—	
Hoiusummade %%%	„ 45.—	
Mitmesugused tulud	„ 10.94	925.94

Loterii	Kr. 1 500.—
Trükitud kataloogikaartide tellimistest	„ 300.—
„Raamatukogu“:	
HM'i tellimistest	Kr. 1 110.—
Liikmete tellimistest	„ 50.—
Kuulutused	„ 30.— „ 1 190.—
	<u>Kokku Kr. 4 045.—</u>

KULUD:

Liikmemaks Rhv. Rkh. Liidule	Kr. 15.—
Kantsleikulud	„ 150.—
Rakendusmaterjali soetamiseks	„ 600.—
Asjaajamiskulu	„ 120.—
Klubiõhtud	„ 100.—
Kirjanduse soetamiseks	„ 50.—
Raamatukoguhoidjate päevad	„ 100.—
Vallasvara soetamiseks	„ 30.—
Loterii	„ 1 000.—
Mitmesugused kulud	„ 100.—
Kataloogikaartide trükkimine	„ 300.— „ 2 565.—
Raamatukogu“:	
Trükikulud	Kr. 700.—
Kaastöö ja toimetus	„ 550.—
Ekspeditsioon	„ 80.—
Kliiseed	„ 20.— „ 1 350.—
	<u>Kr. 3 915.—</u>
Jooksvale arvele	„ 130.—
	<u>Kokku Kr. 4 045.—</u>

Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu liikmete nimestik 1939.

Auliikmed:

1. Eenpalu, Kaarel
2. Dr. Kallas, Oskar
3. Sibul, Aleksander
4. Veiderma, Aleksander.

Liikmed:

1. Aaspõllu, Elliise. Kuimetsa ag.	Liige 1935. a.
2. Aavakivi, Viktoria. Tartu Ülikooli rk.	„ 1923. a.
3. Ahven, Agu. Pühajärve ag.	„ 1935. a.
4. Alas, Rudolf. Tallinn. HM.	„ 1936. a.
5. Algma, Jüri. Luiste ag.	„ 1936. a.
6. Altru, Ülo. Põikva ag.	„ 1935. a.
7. Ambla Haridusselts. Ambla.	„ 1935. a.
8. Antik, Richard. Tartu. Aia 42.	„ 1923. a.
9. Arusild, Roos. Erra vallamaja. Kiviõli	„ 1934. a.

10.	Asandi, Hilda. V. Kalamaja 26. Tln.	Liige	1934. a.
11.	Asi, Aleksander. Kohtla ag.	"	1939. a.
12.	Asumäe, Ella. Tartu. Aia 42.	"	1931. a.
13.	Bitter, Alice. Tln. Keskrk.	"	1931. a.
14.	Böstrov, Nikolai. Kulje ag.	"	1938. a.
15.	Danilov, Antonina. Tln. Riigirk.	"	1939. a.
16.	Dresen, Hilda. Tln. Tatari 14—5.	"	1936. a.
17.	Eelhein, Hilda. Tln. Keskrk.	"	1931. a.
18.	Erik, Larissa. Nõmme. Olevi 41—2	"	1939. a.
19.	Freymuth, Otto. Tartu. Ülik. rk.	"	1923. a.
20.	Genss, Julius. Tln. Roosikrantsi 10—1	"	1927. a.
21.	Gustavson, Paul. Tln. Planeedi 14—2.	"	1934. a.
22.	Heinpalu, Helmi. V.-Maarja.	"	1935. a.
23.	Heiste, Karl. Tln. Tehnikaülik. rk.	"	1939. a.
24.	Hendrikson, Helmi. Elva. Kesk 27.	"	1939. a.
25.	Henno, Liisa. Lõve ag.	"	1938. a.
26.	Hiir, Aimi. Tartu. Keskrk.	"	1928. a.
27.	Hirv, Kristjan. Petseri. Vaksali 14.	"	1936. a.
28.	Hist, Jaan. Võru. Petseri 5.	"	1939. a.
29.	Huuk, Gerhard. Tln. Virve 2—4.	"	1931. a.
30.	Johani, Helene. Tartu. Keskrk.	"	1923. a.
31.	Joonas, Albert. Tartu. Aia 42.	"	1938. a.
32.	Joonas, Anna. Tartu. Aia 42.	"	1931. a.
33.	Jõulmaa, Aleksander. Rakvere. Virumaa Kooliv.	"	1930. a.
34.	Jürma, Mall. Tln. Keskrk.	"	1927. a.
35.	Kaasik, Maria. Tln. Keskrk.	"	1928. a.
36.	Kalvik, Meeri. Ambla H.-S.	"	1935. a.
37.	Kangerman, Leida. Tln. Riigirk.	"	1939. a.
38.	Karurahu, Rosalie. Tln. Keskraamatukogu.	"	1929. a.
39.	Karusoo, Alma. Tln. Liiva 2—15.	"	1935. a.
40.	Keila linna av. raamatukogu. Keila.	"	1939. a.
41.	Kents, Johannes. Erra ag.	"	1938. a.
42.	Kesvatera, Alevtina. Karula ag.	"	1935. a.
43.	Kettam, Armida. Tln. Keskraamatukogu.	"	1923. a.
44.	Kildema, Tõnis. Rapla Ühispank.	"	1931. a.
45.	Kirsipuu, Meta. Tartu. Filosoofi 1-a—6.	"	1923. a.
46.	Kivi, Peeter. Kaagjärve ag.	"	1938. a.
47.	Koppel, Aleksander. Kuresaare. Vaivere pk.	"	1935. a.
48.	Kukk, Arne. Taebla ag.	"	1939. a.
49.	Kuldvere, Voldemar. Tln. Sõjav. Üh. Õppeas. rk.	"	1929. a.
50.	Kullango, Karl. Tartu Ülik. rk.	"	1929. a.
51.	Kulpa, Helene. Tartu. Lepiku 14—4.	"	1939. a.
52.	Kurlents, Erika. Narva. Suur 26.	"	1935. a.
53.	Kuusik, August. Halliste ag.	"	1935. a.
54.	Kõiv, Paul. Kambja ag.	"	1938. a.
55.	Langebraun, Karoline. Tln. Keskrk.	"	1927. a.
56.	Lasberg, Ida. Tln. Riigirk.	"	1938. a.
57.	Leinjärv, Aleksander. Tln. Haridusmin.	"	1939. a.
58.	Lekko, Alma. Tln. Heina 16—15.	"	1935. a.
59.	Lember, Voldemar. Võru. Linna rk.	"	1939. a.

60. Lenk, Karl. Jõgeva. Sootaga p. t.	Liige	1933. a.
61. Lepp, Agnes. Tln. Riigirk.	"	1939. a.
62. Liblik, Marta. Trt. Ülik. rk.	"	1923. a.
63. Liibert, Helmi. Petseri. Kooli 3.	"	1934. a.
64. Liiv, Ado. Petseri. Kivi 8.	"	1931. a.
65. Liiv, Ruut. Aleksandri ag.	"	1939. a.
66. Liivand, Ene. Tln. Tartu m. 27—2.	"	1923. a.
67. Liivola, Karl. Tln. Sõjav. Staabi rk.	"	1930. a.
68. Lillmaa, Johannes. Valga. Sooru pk.	"	1938. a.
69. Linde, Bernhard. Tln. Müürivahe 7—5.	"	1923. a.
70. Luigamäe, Lydia. Rägavere ag.	"	1938. a.
71. Luud, Kaja. Tln. Falkpargi 3—1.	"	1937. a.
72. Lõvi, Hilda. Tln. Keskrk.	"	1931. a.
73. Lütüs, Aleksander. Koimla ag.	"	1939. a.
74. Maarend, Nikolai. Pajusi ag.	"	1937. a.
75. Marend, Anna. Viljandi pk. 44.	"	1931. a.
76. Masing, Helmi. Tln. Riigirk.	"	1938. a.
77. Meiusi, Meinhard. Tln. Pedagoogium	"	1936. a.
78. Melts, Ruut. Türi. Särevere vallam.	"	1935. a.
79. Metslang, Linda. Tartu. Ülik. rk.	"	1923. a.
80. Murro, Mart. Võru. 8 üks. jalav. pat.	"	1939. a.
81. Mägi, Valter. Tln. Heina 18—12.	"	1938. a.
82. Möldri, Artur. Tartu. Keskrk.	"	1923. a.
83. Nael, Aime. Tln. Keskrk.	"	1938. a.
84. Nael, Martin. Tln. Sõjav. Üh. Õppeas. rk.	"	1929. a.
85. Ney, Gottlieb. Tln. Riigirk.	"	1938. a.
86. Noppel-Morgen, Ida. Tartu. Keskrk.	"	1932. a.
87. Oberpahl, Veera. Tln. Riigirk.	"	1938. a.
88. Oja, Magda. Türi. pk. 23.	"	1934. a.
89. Ojakäär, Aleksander. Valga. Linna rk.	"	1933. a.
90. Org, Eduard. Ruusmäe p. ag.	"	1936. a.
91. Otsa, Aksel. Tln. S. Karja 4—12.	"	1935. a.
92. Paavel, Peeter. Tln. Aia 12—31.	"	1933. a.
93. Paemaa, J. Tln. Kesk-Kalamaja 7—1.	"	1934. a.
94. Pahlberg, Gerda. Rakke.	"	1936. a.
95. Pala, Salme. Krüüdneri ag.	"	1936. a.
96. Palm, Leida. Tln. Keskrk.	"	1937. a.
97. Palmar, Hellu. Lüganuse, pk. 2.	"	1938. a.
98. Parma, Aino. Tln. U.-Sadama 11—14.	"	1937. a.
99. Paulus, Paul. Käina	"	1938. a.
100. Pikkoja, Vilma. Narva. Pähklisaare 8.	"	1939. a.
101. Ploom, Aino. Tartu. Keskrk.	"	1924. a.
102. Ploompuu, Linda. Tartu. Keskrk.	"	1926. a.
103. Poom, Edit. Tln. Keskrk.	"	1934. a.
104. Pukits, Mart. Tartu. Keskrk.	"	1925. a.
105. Puksoo, Friedrich. Tartu. Ülik. rk.	"	1923. a.
106. Pulst, Alma. Tln. Keskrk.	"	1933. a.
107. Puulbert, Liidia. Tln. Õpetajate 4—3	"	1939. a.
108. Päss, Ljuba. Paistu pk.	"	1935. a.
109. Päärt, Mesike. Nõmme linna rk.	"	1934. a.

110.	Raudsik, Nikolai. Vaivara, pk. 5	Liige	1935. a.
111.	Reima, Ida. Põltsamaa linna rk.	„	1931. a.
112.	Reinojaan, Artur. Pärnu. Jannseni 21.	„	1937. a.
113.	Rennit, Ella. Tln. Keskrk.	„	1939. a.
114.	Riikoja, Irma. Tln. Riigirk.	„	1938. a.
115.	Roots, Alma. Tln. Keskrk.	„	1923. a.
116.	Rosenkranz, Marion. Tln. Pikk 52—6	„	1939. a.
117.	Rosenthal, Edith. Tartu Ülik. rk.	„	1923. a.
118.	Räni, Jüri. Tln. Keskrk.	„	1927. a.
119.	Saar, Johannes. Pärnu. Linna rk.	„	1923. a.
120.	Saija, Juliana. Tln. Keskrk.	„	1938. a.
121.	Saks, Mihkel. Tln. Türnpu 3—1.	„	1939. a.
122.	Seeberg, Lilly. Tartu. Ülik. rk.	„	1923. a.
123.	Selling, Tamara. Pärnu. Linnark.	„	1938. a.
124.	Siim, Ksenia. Adiste. Põlva.	„	1939. a.
125.	Sinikas, Karl. Pärnu. Linna rk.	„	1935. a.
126.	Sool, Gustav. Tln. Preesi 22—2.	„	1936. a.
127.	Soom, Mihhail. Nõmme. Õie 48	„	1935. a.
128.	Suro, Aleksander. Tsirguliina.	„	1938. a.
129.	Sõster, Marta. Tln. Pronksi 6—12.	„	1935. a.
130.	Sügis, Jüri. Tln. Keskrk.	„	1925. a.
131.	Taimla, Vanda. Tln. Keskrk.	„	1939. a.
132.	Talvet, Leida. Tln. Keskrk.	„	1939. a.
133.	Tamm, Erich. Sadala p. ag.	„	1931. a.
134.	Tamm, Maria. Tln. Keskrk.	„	1934. a.
135.	Tammeveski, Karl. Haapsalu. Kopli 11.	„	1932. a.
136.	Teder, Leonilla. Tln. Keskrk.	„	1938. a.
137.	Tepp, Ernst. Laste 110—2. Kiviõli.	„	1938. a.
138.	Tiik, Leo. Tartu. Keskrk.	„	1932. a.
139.	Tilk, Alo. Tartu. Keskrk.	„	1935. a.
140.	Toom, Adalbert. Tartu. Pk. 175.	„	1931. a.
141.	Uudsemaa, Richard. Tln. Tõllu 10—13.	„	1934. a.
142.	Uusoja, Leida. Tln. Keskrk.	„	1937. a.
143.	Vallaste, Luutsia. Tartu. Ülik. rk.	„	1938. a.
144.	Valtna, Richard. Tln. Keskrk.	„	1930. a.
145.	Veeroos, Bruno. Tln. Allika 6—2.	„	1935. a.
146.	Weiss, Hellmuth. Tln. Uus 14.	„	1930. a.
147.	Vellika, L. Tartu. Keskrk.	„	1939. a.
148.	Weltman, Karl. Tartu. Ülik. rk.	„	1923. a.
149.	Vene, Kaul. Tartu. Üliõpilask. rk.	„	1932. a.
150.	Vergi, Karl. Tln. Keskvangla rk.	„	1938. a.
151.	Ülemaantee, Nikolai. Raasiku.	„	1936. a.

Avalike raamatukogude nõukogude ja toimkondade moodustamisest.

Kõigile Võrumaa vallavalitsustele, Võru ja Antsla linnavalitsusele, aval. raamatukogude võrku kuuluvate raamatukogude ülalpidajaile ja juhatajaile 10. veebr. s. a. saadetud ringkirjas Võru Maakoolivalitsus kirjutab:

Avalike raamatukogude seaduse (SK VI, 1938, 1, 18) § 14. põhjal on avaliku raamatukogu ülalpidaja kohustatud asutama raamatukogu nõukogu, kelle liikmeiks on vähemalt kolm raamatukogu ülalpidaja omavalitsuse poolt valitud isikut ja kõik omavalitsuse raamatukogude juhatajad.

Eraraamatukogu ülalpidaja on kohustatud moodustama vähemalt kolmeliikmelise raamatukogu toimkonna, kes täidab raamatukogu nõukogu ülesandeid ja kelle koosseisest võtab osa kohaliku omavalitsuse esindaja hääleõigusega.

Raamatukogu nõukogu kui ka toimkonna ülesanded on fikseeritud Avalike raamatukogude seaduses, kuid kahjuks ei ole kõikjal seni nimetatud seadusest ja sellekohaseist määrusist kinni peetud.

Palume seepärast Teid hoolitseda, et hiljemalt 1. märtsiks s. a. oleks seaduses nõutud raamatukogu nõukogud ja toimkonnad moodustatud.

Omavalitsuse esindajate volitused raamatukogu nõukogus kui ka toimkonnas võiks kesta kuni selle omavalitsuse volituste kestmiseni, kelle poolt esindajad nõukokku või toimkonda valitakse.

Ringkirjale on juurde lisatud nõukogu ja toimkonna kodukorra kavad. Kuna need võiksid ka teiste maakondade raamatukoguhoidjaid huvitada, siis toome ka need.

avaliku raamatukogu nõukogu k o d u k o r d.

§ 1. Avaliku raamatukogu nõukogu koosneb kolmest
..... poolt valitud isikust ja kõigist
omavalitsuse raamatukogude juhatajaist.

§ 2. Nõukogu esimesel koosolekul valitakse nõukogu esimees ja tema abi ning kirjatoimetaja ja tema abi.

§ 3. Nõukogu kutsub kokku vajaduse korral nõukogu esimees.

§ 4. Nõukogu koosolekuid juhatab esimees ja esimehe puudumisel abiesimees.

Nõukogu koosoleku üle kirjutatakse protokoll.

§ 5. Nõukogu koosolek on otsusevõimeline, kui temast vähemalt kolm liiget osa võtab, kelledest vähemalt üks peab olema vastava omavalitsuse poolt valitud isik.

Otsused tehakse lihthääälteenamusega, kusjuures häälte poolenemisel on mõõduandev juhataja hääl.

§ 6. Esimees on kohustatud nõukogu kokku kutsuma, kus seda vähemalt kaks liiget nõuab.

§ 7. Nõukogu koosolekuist antakse liikmetele päeva enne koosolekut teada.

§ 8. Nõukogu ülesandeks on: a) avaliku raamatukogu juhataja poolt koostatud eelarve läbivaatamine; b) raamatukogule eelarve alusel soetatava kirjanduse ja muu varanduse nimestiku kinnitamine; c) ettepanekute läbivaatamine kirjanduse kõrvaldamise või võõrandamise kohta raamatukogust; d) raamatukogu varanduse korrashoidmise järelevalve; e) abinõude otsimine raamatukogu ainelise külje tõstmiseks; f) raamatukogu tegevuse aruande läbivaatamine ja kinnitamine; g) raamatukogu ja selle asjaajamise revideerimine vähemalt kord aastas; h) kõigi muude raamatukogusse puutuvate küsimuste otsustamine ja lahendamine, mis temale raamatukogu ülalpidaja või maakoolivalitsuse poolt pannakse.

Märkus p. „g“ juurde: Kui raamatukogu revideerimisel selgub mingisugune väärnähe või kuritarvitus, siis on raamatukogu nõukogu kohustatud sellest kohe teatama Maakoolivalitsusele ja raamatukogu ülalpidajale.

..... raamatukogu toimkonna k o d u k o r d.

§ 1. Raamatukogu toimikond koosneb
poolt üheks aastaks valitud kolmest liikmest ja
vallavalitsuse esindajast.

§ 2. Esimesel toimikonna koosolekul valitakse toimikonna esimees ja kirjatöimetaja.

§ 3. Toimikonna kutsub kokku vajaduse järgi toimikonna esimees, kes toimikonna koosolekuid juhatab. Iga koosoleku üle kirjutab kirjatöimetaja protokoll. Koosolek on otsusevõimeline, kui temast vähemalt kaks liiget ühes vallavalitsuse esindajaga osa võtab. Esimese on kohustatud toimikonda kokku kutsuma, kui seda kaks liiget nõuab. Otsused tehakse lihthäälteenamusega, kusjuures häälte poolnemisel on mõõduandev juhataja hääl.

§ 4. Toimikonna koosolekust antakse iga kord liikmetele teada päeva enne koosolekut.

§ 5. Toimikonna ülesandeks on: a) raamatukogu juhataja poolt koostatud eelarve läbivaatamine; b) raamatukogule eelarve alusel soetatava kirjanduse ja muu varanduse nimestiku kinnitamine; c) ettepanekute läbivaatamine kirjanduse kõrvaldamise või võõrandamise kohta raamatukogust; d) raamatukogu varanduse korrashoidmise järelevalve; e) abinõude otsimine raamatukogu ainelise külje tõstmiseks; f) raamatukogu tegevuse aruande läbivaatamine ja kinnitamine; g) raamatukogu ja selle asjaajamise revideerimine vähemalt kord aastas; h) kõigi muude raamatukogusse puutuvate küsimuste otsustamine ja lahendamine, mis temale raamatukogu ülalpidaja või vastava omavalitsuse poolt pannakse.

Märkus p. „g“ juurde: Kui raamatukogu revideerimisel selgub mingisugune väärnähe või kuritarvitus, siis on raamatukogu toimikond kohustatud sellest kohe Maakoolivalitsusele teatama.

KROONIKA.

BALTI RIIKIDE RAAMATUNÄITUSED MOSKVAS.

Käesoleva aasta algul korraldati Eestis Nõukogude Vene raamatunäitused, nimelt Tallinnas ja Tartus. Nagu kuulda, kavatsesid selliseid näitusi korraldada ka Leedus ja Lätis. Ühtlasi on N. Vene poolt avaldatud soovi, et Balti riigid ka oma raamatunäitusi korraldaksid Moskvast.

Selline Leedu raamatunäitus avati Moskvast suure võrkeelse raamatukogu väljapanekute saalis 27. märtsil. Selle järele oli ette nähtud Eesti raamatunäitus ja Eesti järele Läti raamatunäitus.

Eestis alustati selleks eeltöid veebruaril algul ja väljapanekud koos muu materjaliga saadeti teele 5. aprillil. Eesti väljapanekud valis E. Raamatufondi poolt moodustatud komisjon: Ed. Hubel, J. Jaik, A. Adson, R. Antik ja R. Paris. Kokku valiti välja 1500 teost. Kõigi näitusel väljapandavate raamatute kohta valmistati lühike venekeelne sisukokkuvõte ja tiitlist tõlge, et vene publikul oleks võimalik saada ülevaadet ka sellest, milliseid aineid ja küsimusi raamatutes käsitletakse. Näitusel esitatakse meie trükiteoseid kõigilt aladelt: populaarteaduslikke, ilukirjandust, nii algupärandeid kui ka tõlkeid, ning eraldi tõlkeid vene keelest, laste- ja noorsoo kirjandust, peamiselt meie iseseisvusaegset ilmunud raamatut. Lisaks neile esitatakse arengulooline ülevaade meie vanemast raamatust kuni riikliku iseseisvuse ja eesti autorite töist võrkeeltes. Näitusele valmistati ka 17 tabelit-diagrammi meie raamatu arengust ja raamatukogundusest. Andmeid diagrammide jaoks koostas R. Antik, kuna Riigi Statistika Keskbüroo graafikute Lukatsi, Murdmaa ja Valdvere poolt nende andmete varal valmistati tabelid. Raamatunäituse puhul ilmub Moskvast venekeelne kataloog, mis sisaldab pikema sissejuhatava kirjutuse R. Antikult eesti kirjandusest, selle saavutustest, suundadest ja eesti raamatust üldse, kuna O. Urgart kirjutab meie tänapäeva ilukirjandusest.

Väljapandavad uuemad raamatud on kirjastuste poolt E. Raamatufondile näituse jaoks annetatud, kuna arengulooline osa ja eesti autorite tõlkeid võrkeeltesse on saadud E. R. Muuseumi Arhiiv-raamatukogust.

R. A.

KOLMANDA RAAMATUNÄDALA

asjus on Haridusministeeriumi Noorsoo ja Vabahariduse Osakond 8. aprillil s. a. saatnud linna- ja maakoolivalitsustele järgmise ringkirja:

Sihtasutuse „Eesti Raamatufond“ juures asuv, asjaomaste keskasutuste ja keskorganisatsioonide esindajaist koosnev III Raamatunädala Peakomitee oma 6. aprilli k. a. koosolekul, arvestades linna- ja maakoolivalitsuste vastavate soovide ning ettepanekutega, otsustas korraldada möödunud aastate eeskujul ka tänava üleriigilise raamatupropaganda üritusena raamatunädala, nimelt järjekorras III Raamatunädala 10.—17. novembrini 1940. a.

III RN toimub üldiselt seniste kogemuste ja traditsioonide kohaselt, nii nagu need kusagil on kujunenud ja otstarbekohaseiks osutunud ning võimaldavad paremini saavutada III RN kõrgemat sihti: Eesti parema tuleviku kindlustamiseks kaasaaitamine oma pärase vaimukultuuri kaudu!

HM Noorsoo ja Vabahariduse Osakond palub teha koolivalitsuskonna omavalitsustele, raamatukogudele, koolidele ja organisatsioonidele teatavaks III RN aeg, et neil oleks võimalik sellega arvestada oma töö ja tegevuskavade koostamisel, ning soovitab asuda aegsasti selle eeltöödele.

Lähemaid juhiseid III RN korraldamiseks saadab III RN Peakomitee Sihtasutuse „Eesti Raamatufondi“ juures (Haridusministeerium, tuba nr. 29, telefon 454-29).

AVALIKE RAAMATUKOGUDE REVIDEERIMISEST.

Õppe- ja kasvatustöö ülevälve teostamise määruse (A. Kurvits, Eesti Rahvahariduse ja Kultuuriala Korraldus, 1938, lk. 48—49) § 9—15 ja 18 näevad ette üksikasjaliku korra avalike raamatukogude revideerimiseks koolide inspektorite poolt, kusjuures revideerimine peab toimuma igas raamatukogus vähemalt üks kord kolme aasta kestel ja revideerimisel võib tarbekorral kasutada tagavaraõpetajate kaasabi.

Kõrvuti koolide inspektoritega on kohalik omavalitsus kohustatud vähemalt 1 kord aastas revideerima vastavate revisjonikomisjonide kaudu nende piirkonda kuuluvate avalike raamatukogude majandust ja majanduslikku asjaaajamist, koostades revideerimise kohta vastavad protokollid ja jättes ära kirjad neist raamatukogusse (Av. raamatukogude seadus § 21; HM määrus av. rmtk. kohta § 15; HM ringkiri 24. okt. 1934, nr. 31916 HMT nr. 15 — 1934).

Nagu sellest nähtub, on avalike raamatukogude revideerimise kohta olemas rida üksikasjalikke norme. Ometi aga on avaldatud arvamusi, nagu oleks vaja Haridusministeeriumi poolt selles suhtes anda veel juhendeid.

Koolide inspektorite päev k. a. 2. ja 3. aprillil, kellele küsimus Haridusministeeriumi Noorsoo ja Vabahariduse Osakonna poolt esitati kaalumiseks, asus selles suhtes eitavale seisukohale. **A. L.**

RAAMATUD ON, AGA PUUDUVAD RUUMID.

Haapsalu s. „Kungla“ avaliku raamatukogu toetajate sektsiooni üldkoosolekul selgus, et linna avaliku raamatukogu täiendamiseks ei puudu võimalused. Nii on Haapsalu seltskondlik ühing valmis avalikule raamatukogule kasutada andma oma mitmetuhande-kõitelise raamatukogu. Seda pakkumist ei saada aga kasutada, kuna Haapsalus puuduvad ruumid, kuhu saaks raamatud mahutada. Praegu asub raamatukogu linna algkooli majas ühes klassis. Samuti ruumide puudumise põhjusel ei saada asutada ka lugemislaua. Huvi viimase vastu aga on suur. Ka raamatute kasutamine raamatukogust on tublisti suurenenud viimastel aegadel. Seda arvatakse põhjustavat erakordne aeg, mille tõttu seltskondlik elu ruumide vähesuse tõttu on kitsendatud, ja ka asjaolu, et ainuke kino põles maha.

„Uus Eesti“.

AVALIKE RAAMATUKOGUDE VÖRGU THENDAMISEST VÖRUMAAL.

Võru Maakoolivalitsus kirjutab 10. veebr. s. a. ringkirjas valla-
valitsustele, av. raamatukogude ülalpidajaile ja juhatajaile:

1. Avalike raamatukogude seaduse (SK VI 1938, 1, 18) § 2. järgi
peab olema avalike raamatukogude võrk nii tihe, et raamatukogu
oleks kättesaadav kõigile kogukonna kodanikele. Kuid võrreldes Võ-
rumaa avalike raamatukogude võrku avalike algkoolide võrguga
1939. aastal, näeme, et 3-s kooliringkonnas asub kaks ja 57-s kooli-
ringkonnas üks raamatukogu, kuna 24-s kooliringkonnas
puuduvad veel avalikud raamatukogud täiesti
ja 14-s kooliringkonnas on olemas ainult ava-
liku raamatukogu osakond.

Et mõni omavalitsus avaliku raamatukogu võrgu on küllalt hästi
juba välja arendanud, siis palub Maakoolivalitsus ka neid omavalit-
susi, kus veel seda seni pole tehtud, lähemal ajal kaalumisele võtta
avaliku raamatukogu võrgu lõplik väljaarendamine, silmas pidades
seda, et igas kooliringkonnas oleks olemas vähemalt üks avalik raa-
matukogu.

Avalike raamatukogude võrgu väljaarendamine peab sündima
kas uute avalike raamatukogude asutamisega
omavalitsuse poolt või eraraamatukogude võrk-
ku võtmisega, kusjuures osakondade asutamist Maakoolivalit-
sus ei poolda, sest osakonnal puudub iseseisvus ja õigus omavalitsuse
ning riigi toetusele, sest Avalike raamatukogude seaduses sel-
list toetust pole ette nähtud.

Uute raamatukogude võrku võtmisel tuleb hoolitseda selle eest, et
võrkuvõetud raamatukogu suhtes täidetakse seaduse nõudeid, vasta-
val juhul eraraamatukogu omanikuga lepingu sõlmimise (Av. rmtk.
sead. § 9, Haridusministeeriumi määrus aval. rmtk. kohta — RT 1927,
92, § 12), nõukogu või toimkonna moodustamise ja selle kodukorra
kinnitamise (§ 14), raamatute laenutamisel võetava kindlustuse ja
tähtajaks mittetagasisitamisega võetava trahvinormide kinnitamise
(§ 18), lugemismaksude ja raamatukogu lähema tarvitamiskorra
kindlaksmääramise (§ 18 märkus I ja § 17) ja raamatukogu juhataja
ametisse määramisest kohalikule koolide inspektorile teatamise (RT
1934, 102, 799, § 19) asjas.

AVALIKE RAAMATUKOGUDE EELARVETEST.

Võru Maakoolivalitsus on saatnud 10. veebr. s. a. kõigile vallava-
litsustele, Võru ja Antsla linnavalitsusele, aval. raamatukogude võrk-
ku kuuluvate raamatukogude ülalpidajaile ja juhatajaile järgmise
ringkirja:

Silmas pidades Avalike raamatukogude seadust (SK VI, 1938,
1, 18) ja sellele põhjenevaid maksvaid määrusi ja Haridusministeer-
iumi korraldusi palume Teid veel enne 1940/41. aasta raamatuko-
gude eelarvete vastuvõtmist silmas pidada järgmist:

1. Raamatukogude eelarvetes (kui ka eelarve täitmisel) tuleb
hoida lahus:

- a) summad raamatute muretsemiseks,
- b) tarvilikud summad raamatukogu ülalpidamiseks,
- d) juhataja tasu jne.

(Aval. rmtk. s. § 7 ja 10.)

Kui eraraamatukogu täidab avaliku raamatukogu ülesandeid, siis tuleb samuti lahendada raamatute muretsemiseks määratud summad teistest raamatukogu ülalpidamiseks määratud summadest.

Viimaste kohta tuleb kokku leppida eraraamatukogu omanikul (ülalpidajal) vastava omavalitsusega. (Av. rmtk. s. § 92.)

Raamatute muretsemiseks määratud summade alammäär on kindlaks määratud (Av. rmtk. s. § 7), mis vastavalt praegusele E. marga ostujõule oleks umbes 4 senti (HM Noorsoo ja Vabahariduse Osakonna 25. okt. 1939. a. ringkiri nr. 631) iga omavalitsuse piirkonnas elutseva elaniku kohta.

Tegelikult on see alammäär kaugelt seni ületatud, sest 1938/39. aastal oli üleriiklik keskmine 17 senti iga omavalitsuse piirkonnas elutseva elaniku kohta, kusjuures mõnes maakonnas omavalitsuse toetuse suurenemine võrreldes eelmise eelarveaastaga oli umbes 69% (Valgamaa).

Silmas pidades aga seda, et ka raamatute arvult ei ole veel Võrumaa avalikud raamatukogud jõudnud üleriikliku keskmiseni, sest praegu tuleb Võrumaal iga 100 elaniku kohta ainult 72 raamatut, kuna näiteks Järvamaal 111 ja Pärnus koguni 118 raamatut, siis julgub Maakoolivalitsus loota, et 1940/41. aasta eelarvetes raamatukogudele määratud summad oleksid tunduvalt suuremad kui eelmisel eelarveaastal.

KURESSAARE EESTI SELTSI SALME HARUSELTSI

avaliku raamatukogu, mille oksjonist teatasime eelmises numbris, on nüüd omandanud Salme vallavalitsus, kes saavutas hinna asjus kokkuleppe K.-ü. „Loodusega“, kelle nõudmisel raamatukogu oksjonile määrati. Ostetud raamatukogust vallavalitsus moodustab valla keskraamatukogu. Peale selle sõlmis Salme vallavalitsus Anseküla Põllumeeste Seltsiga ja Haridusseltsiga „Küünal“ lepingud, et nende raamatukogud täidaksid avalike raamatukogude ülesandeid, kusjuures vallavalitsus annab neile toetust raamatukogude ülalpidamiseks.

NOORTERAAMATUKOGU

asutamise eeltööd Tartu Linna Keskraamatukogu juurde on praegu käimas. Kogu jaoks on ostetud juba suurel arvul kirjandust, mille katalogiseerimine käsil. Arvatavasti toimub Noorteraamatukogu avamine sügisel koolitöö algul.

OSA SAKSLASTE RAAMATUKOGUST PÄRNU LINNALE.

Haridusministeeriumi Noorsoo ja Vabahariduse Osakonna korraldusel kustutati Pärnu Saksa Lugemise Seltsi raamatukogu avalike raamatukogude võrgust ja paluti Pärnu linnavalitsust kõik selle kogu raamatud, mis ostetud riigi ja omavalitsuse summadega, üle võtta ja

anda kas linna või mõnele teisele avalikule raamatukogule. Saksa Lugemise Seltsi raamatukogu on saanud riigilt ja omavalitsuselt toetust üle 2000 krooni.

NARVA HARIDUSSELTSI RAAMATUKOGULE,

mis täidab Narvas avaliku raamatukogu ülesannet, on üle antud likvideeritud saksa koguduse raamatukogu, mis koosneb umbes 2500 köitest.

SAKSLASTE RAAMATUKOGU VÖRU LINNA- RAAMATUKOGULE.

Sakslaste lahkumise järele jäi Võrru maha nende raamatukogu, mis sisaldab umbes 3500 köidet, peamiselt saksa keelset kirjandust. Võru maakoolivalitsus on raamatukogu määranud Võru linnaraamatukogule.

RAAMATUKOGUDE TEGEVUSEST SÕJAAEGSEL INGLISMAAL.

Inglismaa krahvkondade ja avalikud raamatukogud on osaliselt juba kannatanud sõja tagajärgede all, kuna on vähendatud raamatute ostukrediite ja muid toetussummasid. Krahvkondade ja omavalitsuste vastavaile organitele on esitatud selles asjas Rahvusliku Raamatunõukogu poolt vastav märgukiri, milles öeldakse, et pole heidutavat ühele rahvusele ega midagi ei vii teda kindlamalt mandumisele kui kultuuri- ja kunstielu vaesustumine.

Märgukirjas mainitakse ka, et raamatuid vajatakse sõjaolukorras isegi rohkem kui harilikul ajal, osalt et pakkuda meelelahutust, mis on käesoleval ajal peagu ainsaks lohutuseks paljudele, peamiselt aga selleks, et anda teadmisi, arusaamist ja inspiratsiooni, mis on äärmiselt vajalikud demokraatia säilitamiseks.

Märgukirjale on alla kirjutanud tuntud kirjanikud ja raamatukogundustegelased, nagu: Arthur Eddington, John Masefield, Dr. Gilbert Murray, J. B. Priestley, prof. G. M. Trevelyan ja isegi Yorgi ülempiiskop.

PIKEMAAJALINE RAAMATUKOGUNDUSE KURSUS LÄTIS.

Läti kirjanduse- ja kunstikoja ülesandel korraldab Läti raamatukoguhoidjate ühing 6-nädalalise raamatukogunduse kursuse. Kursus algas 1. aprillil.

TAANI AVALIKE RAAMATUKOGUDE

tegevus 1938/39. aastal näitas tunduvat tõusu võrreldes eelmise aruande-aastaga. Raamatuid oli kogudes 2.900.865 köidet ja laenajaid 497.154 isikut, kes aasta jooksul laenasid 11.741.208 köidet. Eelmisel aastal laenutati 11.025.694 köidet. Toetusi said avalikud raamatukogud omavalitsustelt 2.541.137, riigilt 1.395.177 ja teistelt asutustelt 420.313 Taani krooni.

Ü. ERM'i KÖITMISETÖÖSTUS

Tallinn, Viru tän. 2. Kõnetr. 435-56

VALMISTAB IGASUGU KÖITEID:

Kontoriraamatud
Aktikaaned ja mapid
Registraatorid
Ilu- ja kogukõited
Raamatute kuldamisest jne.

HINNAD MÕÕDUKAD

Soodsamalt tellite

nii eesti kui välismaa
raamatuid ja ajakirju

Põllumajanduslikust
Kirjastusühisusest

Tallinn, Pärnu mnt. 6, tel. 454-70

PE $\frac{A}{866}$ 9,40,1/2
2

Teadupärast

palju kuulsaid mehi ja naisi saavutasid elus edu tänu raamatule. Hea raamatuga õigel ajal võite palju püsivat luua. Meie väliskirjanduse ladu on suurim Eestis. Siit leiate teatmeteoseid ja käsiraamatuid, elulookirjeldusi ja reisiramatuid, teaduslikku ja kutsealalist kirjandust, paljude rahvaste ilukirjandusliku paremiku valiku. Tutvuge meie laoga ja väljapanekutega. Laos puuduvad raamatud ja ajakirjad muretseme kiiresti ja soodsate hindadega. Teenimine asjatundlik ja täppis.

O/Ü. J. G. KRÜGER

Tallinn, Pikk 9

Raamatukauplus • Kirjastus • Antikvariaat
Laenuraamatukogu